

magazin istoric

ANUL XI Nr. 7 (124) IULIE 1977

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul XI - Nr. 7 (124)
iulie 1977

Redactor șef
CRISTIAN POIȘTEANU

Redactor șef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP

ADOLF ARMBRUSTER

VIRGIL CÂNDĂ

NICOLAE COPOIU

LUDOVIC DEMENY

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU

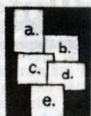
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

①

④

②

③

① „Fonteira” — unul din cele mai frumoase monumente de artă ale Lisabonei și...

④ ...a) Monument înălțat în cinstea exploratorilor; b) Ruinele Mănăstirii Carmeliților; c) Vechi apeduct din capitala lusitană; d) Turnul Belem; e) Templul din Evora, construit de romani în sec. III (Lisabona — noiembrie, 1755, p. 56)

② Istoricul, diplomatul și poetul Ienăchiță Văcărescu, în viziunea lui M. Lapaty; cutie din argint pentru păstrarea documentelor. Muzeul de Istorie al R.S.R.

③ O imagine semnificativă, ilustrând ideea unității țărilor române: stemele reunite ale Moldovei și Țării Românești înfățișate pe o ripidă de argint de la începutul sec. XVIII, din timpul domniei lui Nicolae Mavrocordat. Pe aceeași piesă se află și portretele familiei voievodului (Gîndirea politică românească în sec. XVIII-XIX, p. 2)

sumar

Documente ale istoriei. Gîndirea politică românească în sec. XVIII-XIX: DAN BERINDEI	2
Cronici de familii. Kogălnicenii: ȘTEFAN S. GOROVEI	6
Mărturii străine despre războiul pentru independență din 1877 ● „Acest popor posedă o vitalitate de neînvins”: MIRCEA PĂCURARIU ● „Un drept ce nu poate fi contestat”: OTTO GREFFNER	11
J. A. Vaillant — un prieten al poporului român: IOANA URSU	14
Prof. D. J. Boorstin — Onoarea și dreptul de a te guverna de sine stătător: CRISTIAN POIȘTEANU	16
Pe marginea unei biografii. C. Dobrogeanu-Gherea: I. FELEA	18
Partizani români în primul război mondial: VASILE CĂRĂBIȘ	20
Neamuri și triburi tracice: C. PREDA, R.A. CROSSLAND	22
Calendarul de la Sarmizegetusa: E. POENARU, C. SAMOILĂ, Ș. BOBANCU	24
„La locul ce să chiamă Dreptatea”: COSTIN MERIȘCA	29
Două instituții medievale: ȘTEFAN OLTEANU	30
● Haiducii lui Horea: MIHAI CERGHEDEAN ● Voinicul Ioan Mihulin Cercel: VIOREL FAUR	34
Cititorii scriu istorie	36
Zilele dinaintea furtunii: I. I. MINT	38
Cum l-am cunoscut pe Gramsci: PALMIRO TOGLIATTI	43
Un marinăr român pe cuirasatul american „Maine”: GEORGE FILLMAN	46
Diplomat nazist și ponoasele spionajului „neconvenabil”: NICOLAE MINEI	48
Însemnări politice: ARMAND CĂLINESCU	52
Lisabona — noiembrie, 1755: MARIO GANDINI	56
● Concursul Magazin istoric, ediția 1977. Răspunsurile la întrebări... 33	
● Cărți sosite la redacție... 61 ● Posta Magazin istoric	62

GÎNDIREA POLITICĂ ROMÂNEASCĂ DIN SECOLELE XVIII - XIX ÎN MEMORII ȘI PROGRAME

În ultimele decenii ale secolului XVIII și în prima jumătate a veacului următor, în condițiile unor adînci frământări politico-sociale, ale luptei pentru eliberarea de sub dominația străină și crearea statului modern român, a luat naștere o amplă mișcare vizînd restructurarea societății românești. În pragul ultimului sfert al sec. XVIII, în contextul războiului ruso-turc din 1768-1774 și a tratativelor de pace care l-au urmat, boierii munteni și moldoveni au sintetizat în diferite memorii și programe de reforme vechile drepturi ale Țării Românești și Moldovei, ca și revendicările lor pentru respectarea privilegiilor celor două țări de către Imperiul otoman. Aceste documente sînt surse de informații privitoare la istoria economică, socială și politică a principatelor și constituie, în același timp, veritabile sinteze-program ale gîndirii politice românești pentru afirmarea liberă a poporului român.

Firește, aceste cereri nu reflectau decît într-o măsură restrînsă noile cerințe, formularea lor mai clară și mai completă urmînd să constituie, într-o etapă următoare, sarcina altor exponenți ai societății românești, dar ele prezentau un bilanț și constituiau o afirmare de drepturi. Documentele sintetizau sistemul de relații dintre Principatele Române și Imperiul otoman, ce exista ori ar fi trebuit să existe în virtutea „vechilor privilegiilor” și, totodată, deschideau, în mod obiectiv, drumul spre revendicările innoitoare ulterioare. Aceste „cereri” erau menite a reflecta în primul rînd interesele marilor boieri, dar, totodată, ele oglindeau în mod necesar și interesele națiunii în ansamblu ei, ca și, în bună măsură, poziția patriotică a alcătuitorilor lor și mai ales dorința lor de a restatornici un vechi sistem de relații încălcat de puterea suzerană, sistem cristalizat în Capitulații¹ invocate de atunci și puse în circulația dezbaterii diplomatice europene. Capitulațiile reflectau realități istorice, confirmate atît în izvoarele românești, cît și în cele otomane. De altfel, necontestarea lor de către dregătorii otomani indica limpede veridicitatea conținutului lor, faptul că se bazează pe tradițiile și realitățile unor relații multiseculare.

Reafirmarea dreptului principatelor într-un moment important, cînd, pe plan extern, evoluția internațională defavorabilă puterii suzerane le deschidea posibilități de manevră și de afirmare a propriilor poziții față de marile puteri, iar pe plan intern, societatea românească se afla în pragul unui proces de mutații economice, politice, sociale, este cu totul semnificativă. De asemenea, conținutul documentelor, pe care le publicăm în paginile ce urmează, este revelator pentru a se cunoaște și mai complet statutul Principatelor Române față de puterea suzerană (statut de care ne-am ocupat pe larg în rubrica noastră)², precum și pentru a avea o imagine a structurilor lor instituționale în momentul în care ele se aflau la începutul unei etape hotărîtoare a istoriei poporului român, cînd națiunea română modernă și trăia procesul de formare și cînd conștiința națională se ridica pe locul vechii conștiințe de neam.

Memoriile și revendicările din anii 1772-1774, afirmînd drepturile Principatelor Române de a exista ca entități europene în cadrul unui sistem de relații speciale cu Imperiul otoman, au creat în mod obiectiv baza necesară pentru următoarele acțiuni de reformă, corespunzătoare proceselor

¹⁻² Vezi Magazin Istoric, nr. 3/1975; 3-12/1975, 1-12/1976.

de dezvoltare ce aveau loc în societatea românească. Acțiuni de reformă — fiscale, sociale (desființarea rumâniei și a veciniei), administrative și juridice — au fost întreprinse, încă la mijlocul sec. XVIII, de Constantin Mavrocordat, concretizate în documente, unele cu răsunet internațional, publicate și în revista franceză *Mercur de France*. În etapa istorică din ultimele decenii ale sec. XVIII și mai ales în sec. XIX, programele vor cuprinde în mod firesc stipulații și revendicări cu mult mai înaintate, menite a crea structurile societății românești moderne.

În continuarea seriei de documente din istoria poporului român, revista începe cu acest număr publicarea principalelor memorii și programe ale oamenilor politici români de la sfârșitul sec. XVIII și prima jumătate a sec. XIX. Documentele, necunoscute marelui public, sînt redată după textele originale, păstrîndu-se întru totul ortografia și expresiile timpului; cuvintele introduse de noi au fost marcate prin paranteze drepte.

Dan BERINDEI

Memoriu redactat în 1772, după toate probabilitățile, de Ienăchiță Văcărescu, prin care se prezentau drepturile Țării Românești față de Poarta otomană și se dădeau informații privind vechile instituții ale țării¹.

Domnul era singur stăpînit și după petrecania domnului, unde rămănea catadiodhi (moștenitorii) iar alții se făcea, prin alegerea boierilor, sau dintre fiu, sau din rudenii domnului, sau pă unul din boieri, cum și după ce s-au supus țara Porții turcești că toată vremea s-a urmat așa și înștiințînd sultanului în scris, îi trimitea hătișîrif, cucă (căciula domnească), caftan și sabie. Iar dă multe ori spre aceasta neunîndu-să boierii, alega fiște care ceată domnului său, iar Poarta turcească întărea pă unul din cei aleși, însă spre care să interese, care aceasta s-au urmat și pînă la înția domnie a lui Constantin vodă Mavrocordatul, carele s-au ales alea în țară, la 1730 dă cilrosul (clerul) bisericilor și dă boieri.

Povățuirea era a domnului, însă cu statul boierilor, după cum însuși domnii o dedoved prin cărți date în țară cu poruncile dăosebite cum că s-au hotărît cu statul mitropolitului și la veștilor (marilor) boieri.

Haraciul (țări 3 000 galbeni începutura haraciului dă către Mirecea vodă la înția închinăciune: 10 000 galbeni la a doua închinăciune a țării de către Lăloță Basarabă voevod, [de fapt Neagoe Basarab], la anul 1514; 125 000 lei l-au făcut Matei vodă Basarab la leat 1633, cînd au avut pără la Poartă și judecata cu Dumitru vistier Dudescu I [și] cu Catargiu, fiind pribeghi. Haraciul îi se trimitea în Tarigrad [Constantinopol] la măriă sultanului.

Capiecheale la Poartă era pămănteni și în fieste-care trei luni își trimitea socotela în scris pă anume, și domnul o dă veștilor dă o teorieșă și o adăvera cu iscăliturile lor.

Oricare din pămănteni mergea în țara turcească cu treburile țării sau după aliviseris (afaceri) avînd la mână cartea domnului, nu să băntuă dă haraci sau dă alte cereri dă dă.

Turcul avînd judecată cu pămănteanul, să judeca dă domnul după pravila țării și hotărîrea avea întărire și nu să făcea igriz nici un pămăntean pentru vre o jalbă, adecă a să rădica din țară nici la Tarigrad nici la altă parte a țării turcești.

Neștătorii turci ce venea cu marfă să vînză și să cumpere, cu știre turci, cu știre leșă, însă dă și lua prin țarguri sau dă a să hălădui (a petrece) prin dăosebite locuri nici cum, nici ținea în țară cîitlice, [proprietate rurală], sau să-și facă arătură sau altă hrană a pămăntului, nici ținea dăbotoc [vite mari] sau oi, sau stupi în pămăntul țării.

Dietăchescă, adecă gloabă (despăgubire) pentru cerea vreuul turc nu era slobozi a cere ei, ci pă un cetăș dă vedîndu-l, să sîndea cu judecată spre moarte.

Afară din turcii cei intrădînuu trimisi cu niscăi treburi către domnii dă Poartă sau dăspre un pașă alții nici cum nu erau volnici să treacă păn țară.

Pă la orașă intra de cu rînduitu, prin județe era căte un vel căpitan peste 1 000 dă oameni, în pace, dă pază țării și în răzmeriță, ostași.

Numire boierilor s-au dat dă către Radu vodă cel mare la leat 1496.

Boierile să dă dă către domnul foarte cu greu, îi înălță numai pentru cunoscuta slujbă domnului și patrii.

Din boerie se scotea după voia domnului și volnici țera domii asupra vieții și morții celor supuși, însă cu judecata a tot divanul și după pravila.

Veștilii boeri au cuvînt în divan spre a răspunde la judecată părerea sa.

Slușitorii era ostași țării și din vechime cea mai aleasă parte era dărăbanții, pentru că să trăgea din tată la fiu pînă ce Constantin vodă (Șerban) Cărnul, la 1654, i-au săbit, iar Șărbăn vodă Cantacuzino, la 1688 l-au stersu dînt-acel nume numai pă unul din ei talpoși, [infanteriști] supt vel căpitan za [de] dărăbanți, ce acela le era mai înainte căpetenia lor, iar pă alții i-au numit cazaci supt stăpînirea lui vel-agă și vel-căpitan za doroabanți, supus agăi.

Rosii [rosiorii] dă țară pă cari Constantin vodă Brăncoveanu l-au rădicat. Silmenii au fost oaste streină supt stăpînirea lui vel-spătar și toate aceste cete avea lefi, merție și postafă l scuteală, iar Matei vodă Basarab le-au dat și privilegiul că să plătească oerit în trei ani odată, iar vinăricii nici cum să nu dea.

Toate dădiile obicinuite și neobicinuite după vreme, ori cu ce fel de nume se scotea țera pentru plata haraciului l cheitulele capiechealelor la Tarigrad și pentru ținea acestor lagăre dă silmenii și sîndă să entuși ale vistierii și prin vel-vistier să dă și dă scama la veștilii boeri după pečetuliturile gospod.

Veniturile cămării era osebite ale domnului, însă ceritul pol [jumătate] bani opt, dîjmăritul pol bani 10, vinăriciul pol bani 2, tutunăritul, ocele, vămile, care acestea să strîngea și să dă prin vel-cămăras, însă și vămile pă acea vreme era numai obor și bacii iar nu prin toate satele scăunăș și ce iaste dă ale mîncării vămă nu se lua.

Veniturile doamnăi ce iar prin cămăras se strîngea, însă fumăritul Bucureștilor, fumăritul bălților, lumănăria, sărăria, herăria-monopoli, sărăritul muncior, măjăritul, gostinăritul, erbăritul, săpunăritul, cantarul, aurul, birul țiganilor — prin vel-armăș pă sama doamnăi. Veștilii boeri cei 12, ori mazăli în trei ani odată plătea un oerit, asemenea și mănăstirile ceale domnești, iar dîjmărit și văcărit cum și vămă și bucatele ce videă dă ale caci, n-au plătit.

Boernașii mazăli l neștătorii era datori a sluji vreme dă oaste însă la potvoade și pentru aceia nu plătea dîjmărit și vinăriciu.

Breasia logofetilor dă divan slujea țări leașă însă în dă rînd cu ceata pă luni, cu săă orănduie de vel-logofet și scutea dîjmăritul și vinăriciu.

Vel-banu avea bănșiorii în cinci județe piste Ot și vornicul vorniceii în ceste 12 județe, pentru ispășăie și pripasuri, volnicii cu cărțile domnilor, însă cu pecete verde și în peceate chipul său cu tolag țînd în mănă.

Vel-logofătul orice poruncă a domnului va leși în scris supt peceata domnului (afară numai din poruncile ce sânt pentru ale vistierii, venituri care să la trebile vistierului) celelalte toate prin vel-logofăt să isprăvescu cum și la toate veniturile cămării l ale domni, vece ce porunci vor fi, vel-logofătul le săvărșește iar peceata țării o încredința domnului la vel-logofăt.

Unii ce era în boerii, și din veștii și din al dollea și dînt-al treilea, avea hăvaeturi (dări) din ocnă l din vinăriciu, cu sumă, însă unui sare și vili, alții numai sare, iar alții numai vili, cum și din mănăstirii unile lua din hrisoavele domnilor.

Din vămă încă au a lua unii din boeri și unile din mănăstiri, larăși după hrisoave.

Preoții încă era nesupărași spre dările ceale dă obște. Grigore vodă Ghica cel întâiu la 1661, după un hrisov ce s-au văzut în veștiletoare [bibliotecă] a răposatului Constantin vodă Mavrocordatul au făcut o hotărîre ce să vede că nu s-au păzit, pentru dregătorii dă înțutur care cilsuecu (împun) obstea la dădi și strîngă bani, să nu fie volnici să cumpere ipostatica în cătă vreme

¹ Biblioteca Academiei R. S. România, ms. 5 783.

Hrisovul lui Constantin Mavrocordat prin care în anul 1746 a fost desființată serbia în Țara Românească care, cu doi ani înainte, sub domnia aceluiași cîrmuritor, fusese abolită în Moldova (Muzeul de Istorie al R.S.R.)

va fi cu dregătoria aceluia județ asupra-și, iar dă să va cetea să soacă și să pliază.

Domniile cei vechi cea ce găsesc obiceiuit la un lucru, acela păzia și era sargulitorii pentru belșugul dă obște, grîjilivii pentru pacea dă obște, cercându a pedepsi pe cei răi și hoți, zăteceana cele fără dă lege silnicii și mite a nu să face la vînzării i întorcea cu voce și fără dă voe pă ori care din gresale, pîzind pururea folosul obștii.

Pentru zaharele (produse alimentare) dă hrană Țării-gradului, țara nici odinioară n-au fost silită spre acea pagubă care s-au început de la 1753 și din protimile până pă urmă au născut și natural și dalde, ci negustorii își aveau dragomanii cărora le lăsa bani și aceia tocmă arvună și vreme li strîngea, i-l da, pentru toate feurile dă zaharea așa să urma.

Anaforaui mitropolitului și a boierilor Țării Românești către contele P. A. Rumianțev, din 22 iulie 1774, privind vechile privilegii ale Țării Românești¹.

Fiindcă Esceleția Voastră [Rumianțev] ați binevoit a ni spune prin gral, că în Tractatul de pace [de la Kucuk-Kainargi] de curind încheiat s-a pus ca temei de fericire a țerii noastre atarea în care se afla ea în zilele lui sultan Mehmet IV. plecat ne rugăm Esceleției Voastre a se face prin deosebit articol o descriere a acestei stări, încît să nu mai poată fi primitoare de deosebite talmăcirii.

Deci, mai înainte de toate, cei dintîi privilegiu al nostru, era:

I. Alegerea domnilor noștri în ființa unui pămîntean, întîrit de Poartă, prin cererea cu anaforaui noastră, pe toată viața; dovadă la aceasta aducem pe domni care au domnit în zilele pomenitului sultan Mehmet IV, și anume:

Matei Basarab, care a domnit 21 ani, și a murit în scaun

Constantin [Serban] Cărnul, în urma lui, la 1653

Grigore Ghica, la 1661

Radu Leon, la 1664

Antonie-vodă, la 1669

Serban Cantacuzino, la 1679.

Acosta ne rugăm să se facă și acum: a se alege aceia domnul țerii din pămînteni — acesta fiind temeiul privilegiilor.

II. Plătindu-se haraciul, domnul să rămînă nesupărat de stăpînirea și administrarea țerii noastre, fără a se amesteca nimeni la aceasta, precum erau domni în timpurile de mai înainte, și dovadă că erau de sine stăpînitori sînt războaiele ce au avut domni în timpul lui sultan Mehmet IV cu Moldova, cu Ardealul, cu Lehia, și în numele lor, și ca aliați.

III. Fiindcă haraciul a fost de lei 125 000, să se lămurască și aceasta, și să se hotărăscă această sumă, fără a se mai cere vreo altă dare, precum era și mai înainte.

IV. La priceaz [caz] de judecată, atît țivilii, cît și criminalii, dintre creștini cu turci și țurci și creștini, hotărîrea domnilor se face în țară fără apel (adecă rămîne descurîrîsă), și niciodată nu puteau să ridice pe vreunul care a judeca alurea, ba încă se înălțurase și prețul singelui, ce se cerea pentru turcii omorîți în țară.

V. Țara Românească fiind [în sens de deosebit guvernămint] loc de adăpost, nici unul din acei care veneau de prin alte locuri nu se mai cereau de nimeni. Iar românii care se înstrăinau în Turcia se bucurau de drepturile neamului lor, nefiind datori a-și schimba nici portul.

VI. Negustorii turci veneau în țară cu dozevi scrise din partea pașilor de prin prejur și, ori vindeau, ori cumpărau marfă, cu ridicata, numai pe la bliciuri, și se înturnau îndată.

VII. Negustorii și alți turci nu aveau voie să la slugi români, femeie sau bărbat, precum nu puteau asemenea

¹ Genealogia Cantacuzinilor, de banul Mihai Cantacuzino, publicată și adnotată de N. Iorga, București, 1902, pp. 537-540.

nici casă, nici prăvălie, nici vite, sau stăpînire de moşii să doblîndească în Tara Românească, sau a găsi casă de închinăciune sau geamie.

VIII. Nimeni nu era slobod să treacă prin Tara Românească, nici paşă, nici altul; pentru care aceasta sînt şi firmame date anume.

IX. Tara Românească avea în trecut schelă vechiul oraş numit Oraş de Floci. Cerem dar ca şi acum să se facă aceiaşi schelă în acelaşi loc, pentru înlesnirea negoţului ţerii.

X. Să fie slobod pămîntului a merge prin alte ţeri pentru învăţătură, precum nu erau nici în trecut mărgeţii numai în patria lor.

Aceste mai sus-arătate au fost vechile privilegiile ale ţerii noastre, care, fiind adevărite în tractatul de-acum, ne rugăm a li se mai face şi o deosebită desfăşurare, precum mai sus am arătat, spre a nu se mai amesteca şi călca prin catachrisuri. Ne mai rugăm către acesta a se orîndui consul la Bucureşti şi un vice-consul la Craiova, cum şi pe la toate oraşele de pe marginea Dunării, care să corespundă cu cei din Bucureşti. Asemenea ne mai rugăm ca, fiind obicei de a avea domnii ţerii agent la Varsavia, să se urmeze orînduirea lui ca mai înainte, dacă nu este cu putinţă de-a se orîndui de-a dreptul la Petersburg.

Alte trei ponturi adogite în anafarele către Măria Sa Împărătească şi către contele Panin, date prin prinţul Potemchin.

XI. Să se slobodească toţi românii, bărbaţi, femeii şi copii, care s-au robii din ţară şi se află în mîinile turcilor.

XII. Pe lingă capuchelele Constantinopolei, să fie şi unul pămîntean român.

XIII. Elciul (trimisul) Măriei Sale, ce se va afla după vremi la Constantinopol, să fie ascultat şi slobod a apăra şi sprijini drepturile ţerii noastre după tractate. Toate aceste să se întărească prin firmame, spre a se da în păstrare la Arhiva Mitropoliei din ţară.

Cereri, întemeiate pe vechile privilegii, adresate de boierii Moldovei Porţii otomane, la 30 august 1774.

a. Alegerea domnului să fie despre noi, să rămîne statornic în domnie pînă la sfîrşitul vieţii sale, şi următorul domn iarăşi de pămînteni să se aleagă.

b. Birul ţerii la Poartă să fie precum au fost în vremile Împăraţiei lui sultan Mehmet IV, şi să se trimită la Tari-grad cu boieri pămînteni, precum aceasta s-au pomenit şi la legătura păcii de an.

c. Turcii să nu fie volnici a avea cîmălăcuri, [proprietăţi rurale], case, tamazlicuri, în ţară, nici să împartă bani înainte pe lucruri de neguţătorii; ci marfa lor să o vînză cu derădicată, şi ce ar avea de cumpărat să cumpere, şi să se întoarcă la locul lor, iar să nu umbie din loc în loc, pin ţară, care acest fel de ferman de apurure a dat devletul [guvernul otoman] domnilor, şi încă şi bombuşarii trimetea Poarta spre înfrînarea turcilor.

d. Nimeni din pămînteni să nu se facă lîhzar la Tari-grad după obiceiul vechi, pentru orice pricină ar fi: ci aici să se caute pricina fîstecăruia cu judecata domnului. Şi oricare din pămînteni va avea judecată cu turcii, să nu se judece la alte judecăţi şi cadii [judecători otomani], ci, numai aici la domni şi mărturiile creştinilor să se fie în samă la judecată, căci aici nefîind turci trăitori, nu să poate avea marturi turci, care la aceasta este şi fetva turcească.

e. Sîngerii să nu fie — turcii să n-aiă voie a ţine slugi şi slujnice din pămînteni, şi moştile noastre strămoşesti ce avem pe lingă sarhaturi, [teritoriul raialelor] să fim volnici a le stăpîni şi a lua venitul lor. Iar turcii să nu se amestice. Care aceasta este arătat şi la puncturile păcii. Şi care din pămînteni de bună voie lor (însă în ţara turcească) să vor turci, să n-aiă a moşteni nemica din averile părinţilor lor. Aşădare pămîntenii ce vor umbia prin ţara turcească, să nu se supere cu cerire de haraci, fiind ţara aceasta de bună voie închinată.

¹ T. Codrescu, *Urlicariul*, vol. VI., Iaşi, 1876, pp. 422-423.

clio anunță

Un concurs al elevilor istorici

Între 7 şi 13 aprilie 1977, a avut loc la Suceava etapa finală a primei ediţii a Concursului republican de Istoria României, a mişcării muncitoreşti, democratice şi revoluţionare, a Partidului Comunist Român, disciplină care se studiază în anii IV sau V în toate liceele din ţară.

Din cei aproape 1 000 participanţi la faza judeţeană a concursului s-au calificat pentru etapa finală 283 elevi din liceele industriale, agro-industriale, pedagogice, economice, de artă, militare şi real-umaniste.

În cadrul concursului, elevii au realizat o lucrare scrisă pe tema „Unitate şi continuitate în istoria poporului român”, care a oferit posibilitatea relevării cunoştinţelor şi înţelegerii aprofundate de către şcolari a unor probleme fundamentale ale istoriei naţionale. Numeroase premii, acordate de Ministerul Educaţiei şi Învăţămîntului, Comitetul Central al Uniunii Tineretului Comunist, Societatea de ştiinţe istorice, Institutul de istorie „Nicolae Iorga” din Bucureşti, Institutul de istorie „A. D. Xenopol” din Iaşi, Editura Politică şi Editura Didactică şi Pedagogică au răsplătit cele mai bune lucrări. Au fost acordate, de asemenea, premii, constînd în abonamente, din partea revistelor Magazin istoric, Revista muzelor şi Forum.

În programul concursului au fost înscrise şi întâlniri ale elevilor cu profesori şi cercetători istorici, în cadrul cărora au fost prezentate următoarele expuneri: prof. univ. dr. Aron Petric „Unele probleme ale istoriei României în lumina ultimelor cercetări”; conf. univ. dr. Gheorghe Ioniţă: „Probleme actuale ale istoriei mişcării muncitoreşti şi revoluţionare din România”; prof. Alexandru Toma: „Din viaţa spirituală a judeţului Suceava”.

O excursie documentară prin judeţ a oferit elevilor posibilitatea de a cunoaşte mealegurile sucevene, monumentele istorice şi de artă, precum şi importante obiective economice ale „Ţării de sus”.

Prof. Elena COJAN
Inspector principal de specialitate în
Ministerul Educaţiei şi Învăţămîntului

cronici de familie

KOGĂLNICENII

ȘTEFAN S. GOROVEI

„Sum născut în Iași, la anul 1817, luna septembrie în șese. Tatăl meu a fost vornicul Ilie Kogălniceanu; mama mea a fost soția sa Catinca, născută Stavilă, familie românească din Basarabia; de pe tată și de pe mamă, din moși și strămoși, mă fălesc, dară, că sum român moldovan și cu mândrie recunosc că familia mea nu a căutat niciodată origina sa în țări și neamuri streine“. Această confesiune biografico-genealogică face parte din prefața cu care Mihail Kogălniceanu și-a însoțit ediția a doua a letopiseștelor sale. Departe

de a fi un simplu „cuvînt înainte“, prefața — datată, semnificativ, „satul Rîpale, în 14 august 1872, a opta aniversare a promulgării legii rurale“ — a constituit un act de mîndră justificare și apărare a realizărilor domniei lui Cuza, într-un moment cînd Kogălniceanu stătea la moșia strămoșească Rîpale din județul Fălciu, într-o vacanță „politică“. În mijlocul răzeșilor fălcieni, „vechiul răzeș de pe Kogălnic“¹ se întorcea la preocuparea predilectă pentru istorie, cu care a intrat în viața publică și care a fost suportul întregii sale activități, și de pînă atunci și de mai tîrziu.

În slujba țării

Reclamîndu-se urmaș al răzeșilor de pe Kogălnic, marele om de stat nu făcea nici o figură de stil, nici o concesie dictată de democratismul convingerilor sale politice: documentele medievale arată că leagănul acestei familii era în ținutul Lăpușnei — ținut udat de riul Kogălnic — unde cel dintîi purtător al numelui, **Ioan Kogălniceanu**, avea proprietăți în cîteva sate de pe pîraiele Călmățui și Bujor. Semnificativ este amănuntul că, datorită acestui boiernaș, neamul Kogălnicenilor pășește în istorie sub zodia științei de carte, căci, trăind la începutul veacului XVII, Ioan Kogălniceanu era diac, adică scriitor de acte, meserie bănoasă pe atunci, cînd acest meșteșug nu era la îndemîna tuturor celor care ar fi avut nevoie de el. Cu banii adunați din exercitarea profesiei sale, Ioan Kogălniceanu și-a întins stăpînirile și în dreapta Prutului, cumpărînd o parte din satul Ghidîșeni, pe pîrîul Lîlivei, la ținutul Fălciului. Fiul său, tot diac, **Vasile Kogălniceanu**, locuind în acest sat — unde „ave Kogălnicenii și casă, și pivniță, și livezi“ — a cumpărat, în 1666, o parte din satul vecin, Scriverleni, devenit, pentru mai bine de două secole, reședința principală a urmașilor săi. Aici, el și-a întemeiat o gospodărie întinsă; într-un document datînd din 1753, se arată, în legătură cu strănepotul său Constantin, că Scriverlenii erau moșia „de baștină strămoșească a Kogălnicenilor, unde au trăit moșii și strămoșii lui, pînă ce au murit acolo, și stau și pînă acum temelile casălor moșilor lui și locul bisăricii și alte seamne ale baștinii lor, carele să văzu pînă în ziua de astăzi“.

Averea adunată de diacul Vasile Kogălniceanu s-a împărțit fiilor săi; unul, **Iachim**, desprins de trunchiul familiei, stă la originea unei ramuri care nu a mai urcat treptele ierarhiei sociale, rămînînd între răzeșii satelor din ținuturile Vaslui și Fălciu. Al fiu, **Sandru Kogălniceanu**, care și-a început și el cariera ca diac — s-au păstrat mai multe acte scrise de el, între 1684-1700 — pentru a ajunge apoi căpitan a rămas la Scriverleni, rotunjind moștenirea părintească.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 4/1969.

Astfel, la temelia neamului din care s-a ridicat Mihail Kogălniceanu stau trei generații de oameni gospodari în sensul cel mai adânc al cuvîntului.

Cu **Vasile Kogălniceanu**, fiul lui Sandu, o filă nouă se înscrie în istoria familiei. Căsătorit cu fiica unui orășean înstărit din Iași, a primit ca zestre, în acest oraș, câteva proprietăți; între ele, o pereche de case alcătuitoare a gospodăriei de care Vasile Kogălniceanu va aminti cu mîndrie în testamentul său: „casăle mele cele mari din Eș”, „cu pivniță, cu fințină și cu tot locul lor, ce sînt dinaintea porții mănăstirii lui Barnovschi”. Aici s-a așezat, pe la 1728, cînd a devenit mare căpitan de Iași, Vasile Kogălniceanu cu familia sa. Funcția pe care o căpătase nu-l ridica între marii dregătari, dar îl punea în nemijlocite relații cu ei, fiind subordonat direct marelui hatman; om destoinic și credincios, căpitanul a ajuns să fie prețuit nu numai de superiorii săi ierarhici, ci și de însuși domnitorul țării.

În toamna anului 1739, a revenit în domnie (după ocupația rusă prilejuită de războiul austro-ruso-turc din 1736-1739), Grigore II Ghica, însoțit de un demnitar otoman; curtea domnească fiind stricată, pe acesta din urmă, numit Sara-Mehmet pașa, „l-au pus în casele lui Vasile Kogălniceanu [...] de lîngă Barnovschie”. Mai apoi, prin abuz, și alți oaspeți au fost găzduiți acolo; ba chiar, „împlîndu-să a ficăsele agești striccate”, plînă și Agia (poliția țigului) a fost „repartizată” acolo! Ca să-și apere, în viitor, casele de asemenea musafiri, căpitanul s-a adresat lui Grigore Ghica vodă, care, la 25 aprilie 1741, i-a dat o carte de scutire (un „tistament”) motivată cu argumentul că „nu să cadă a i să da lui [Vasile Kogălniceanu] supărare, aceasta de vremi că el și mai nainte vreme, la alți domni, și la domnia me, s-au aflat tot în slujbile țării și a domniei”. Ca urmare, „socotind domnia me slujba lui ce-au slujit-o din tinerețile lui și pln-acmu la bătrîneți [...] după dreptate ce i s-au căzut a rămîni odihnit la bătrîneții sale”, domnitorul a hotărât ca „de acmu înaintea să să odihnească el nesupărat în casăle sale și nicodată această casă găzda nemăruși să nu fie, nici să se de, nici la boiar mare, nici la mic, nici să îndrăznească nici a le ceri, ce pururi să fie aceste casă ferite și aparate și cu pace să lăcuiască acest om și copiii lui în casăli sale, neclătît și nesupărat de nime”.

Cu toată siliția

Cuvintele lui Grigore Ghica au fost de bun augur pentru neamul Kogălnicenilor. „Cu pace” a locuit Vasile Kogălniceanu, pînă la sfîrșitul vieții (1750), în casele sale din Iași, crescîndu-și acolo copiii, dintre care trei sînt însemnați în istoria familiei: Constantin, Neculai și Enache. Primul, **Constantin Kogălniceanu** (străbunicul lui Mihail Kogălniceanu), a fost întîi, vreme de 12 ani, logofăt de vistierie (diac contabil, am zice azi, care ținea socote-

lile vistieriei). Alături de mulți alți boieri, de toate treptele, s-a aflat, în 1749, printre semnatarii hrîsovului care consfințează una din marile reforme ale veacului, desființarea șerbiei în Moldova de către Constantin vodă Mavrocordat; semnătura sa se află și pe trei arzuri (jabe), prin care moldovenii protestau împotriva unor abuzuri săvîrșite de dregătorii Porții.

De-a lungul vieții sale (circa 1725-1775), a dovedit și el, ca și înaintașii săi, aceeași chibzuință în gospodărirea averilor — nu numai a celei particulare, ci și a celei publice — același atașament pentru locurile de care era legată amintirea înaintașilor săi și aceeași aplecare spre înleptnicirile cărturărești, trăsături prin care se va distinge nepotul său. Din cauza așezării tatălui său la Iași, marea gospodărie de la Scrivenile rămăsese neîngrijită și împresurată de vecinii de la hotare; de aceea, curînd după ce a intrat în stăpînirea ei, prin moartea bătrînelui căpitan, Constantin Kogălniceanu s-a jeluît, în 1753, domnitorului (pe atunci, Matei vodă Ghica), arătînd că, pentru această moșie, „de baștină strămoșească a Kogălnicenilor”, el avea scrisori și „ispisoace domnești” din care se vedea că „strămoșii și moșii lui, fiindu-le șidere lor acolo, la acel loc, au stăpînit acea moșie ca o dreaptă ocină a lor”. Abia peste trei ani a obținut, împreună cu fratele său Neculai, o carte domnească pentru întărirea stăpînirii lor la Scrivenile, „moșia strămoșilor, fiindcă le sînt și temeliile casălor lor acolo, de sînt și îngropați acolo”.

În 1756, venind în a doua sa domnie, Constantin vodă Racoviță a găsit, la Curtea domnească din Iași, „casele despre Doamna stînd nefăcute, după cum le lăsase [...] încă din cealaltă domnie (1749-1753) învâltoe cu răgoz, ca să nu se strice bolțile”. Pentru a termina construcția acestui corp de clădiri din incinta Curții, destinat soției domnitorului și suitei sale, Constantin Racoviță a însărcinat pe Constantin și pe Enache Kogălniceanu cu supravegherea lucrărilor; datorită acestor doi boieri, s-a putut isprăvi, înainte de începerea iernii, „o casă minunată [de] formă și greacă și moldovenească”, avînd și feredeu (baie), inaugurată la 6 decembrie 1756.

Rezultatul bun al acestei misiuni a adus lui Constantin Kogălniceanu faima unui om priceput și corect în mînuirea banilor și în îndeplinirea treburilor publice. Această faimă l-a determinat, desigur, pe Ioan Teodor Callimachi să apeleze la Constantin Kogălniceanu pentru o acțiune de adevărată redresare a finanțelor. Venind la domnie în 1758, Callimachi găsisse vistieria țării goală, apăsată și de multe datorii. Chemînd pe Constantin Kogălniceanu la Curte, vodă Callimachi l-a ridicat în rang, făcîndu-l stolnic, și l-a însărcinat cu administrarea vistieriei pînă la redresarea ei. „Atunci, [Constantin Kogălniceanu] a stătu cu toată siliția, tocînd isprăvnicile pe afară, făcînd oameni de treabă, învățîndu-i în ce chip vor urma la toate, care în puțină vreme au îndreptat toate ținuturile țării și vistieria, de era cu mirare tuturor, începînd a veni bani în vistierie”. După această îndreptare — în care s-a vădit experiența acumulată în cei 12 ani de slujbă ca logofăt la vistierie

— Constantin Kogălniceanu a primit o altă însărcinare din partea lui vodă Callimachi: „l-a făcut vel sârdar la Chișinău, dându-i toată marginea aceea în samă, și ținuturile tustrele (Lăpușna, Orhei și Soroca) puind tot chipul de silință de-a adus acea margină [de țară] în stare bună, căci foarte să răsipise, mai mult din pricina tătarilor, căci făcuse mari prăzi într-aceia parte de loc”.

Aceste calități de priceput organizator și administrator au determinat numirea sa ca **ispravnic pe trei județe** — Hirleu, Botoșani și Dorohoi — în anul 1769; ocupația rusă care a început chiar în acel an (în cursul războiului ruso-turc din 1768-1774) l-a găsit în acest post, răspunzând întrebărilor puse de un general rus cu privire la ținuturile și orașele Moldovei

„Muma mea a fost [...] Catinca, născută Ștefăniță, familie românească din Basarabia”

Cunoscător a trei limbi străine — greaca, turca și franceza — Constantin Kogălniceanu a avut, în ceasurile sale libere, preocupări cărătorești: a tradus o piesă a lui Molière și a alcătuit o **Istorie a luării Țarigradului**. „Manuscrisurile lui — scria Mihail Kogălniceanu — se păstrează până astăzi în familia noastră”.

Figură mai ștearsă, **Neculai Kogălniceanu** a avut o carieră mai puțin strălucită, începută ca diac și încheiată ca pitar; în administrația țării, a îndeplinit funcția de ispravnic al ținuturilor Fălciu și Roman și pe aceea de vornic al Cîmpulungului Moldovenesc. În această calitate, a dat la tradus (1750), pe cheltuiala

sa, pomelnicul slavon al Mănăstirii Bistrița, importantă sursă documentară pentru genealogia și prosopografia Moldovei medievale. Printr-o fiică a sa, este unul din ascendenții lui Mihai Eminescu.

Personajul cel mai de seamă al generației sale a fost însă **Enache Kogălniceanu** (1729-1795), om trecut prin școala cărții, ca și prin școala vieții. Mai întâi copil de casă (paj) la Curtea domnească a Moldovei, sub Ioan vodă Mavrocordat, Grigore II Ghica și Constantin Mavrocordat, el a fost înălțat, în 1749, la rangul — potrivit cu vârsta sa — de comis al treilea (unul din boierii care se îngrijeau de caii și echipajele domnului) de către Constantin vodă Racoviță, de care Enache Kogălniceanu s-a atașat, urmîndu-l în Țara Românească atunci cînd a fost numit domn acolo (1753). S-a întors în Moldova trei ani mai târziu, tot cu Racoviță, care l-a boierit vătaf de aprozi (mai mare peste cei care se îngrijeau de buna desfășurare a judecăților în Divan) și l-a păstrat în apropierea sa, încredințîndu-i diferite misiuni; una a fost refacerea curților din Iași, amintită mai sus; alta a primit-o în 1757, cînd vodă Racoviță, hotărînd să desființeze unele dări împovărătoare, l-a „rînduit pe Kogălniceanu vătaful de aprozi de a strîns toată boierimea și maziile și neguțători și toată țara ce se adunase, de au mers la Mitropolie” unde trebuia să aibă loc sfatul. În același an, Racoviță a fost mazilit și a plecat la Istanbul; Enache Kogălniceanu l-a întovărășit, rămîind în capitala otomană mai mulți ani, răsîmp în care și-a procurat manuscrise ale unor cronici moldovene și muntene, istorii ale altor neamuri, cronografe, scrieri literare și juridice, îndeletnicindu-se el însuși cu transcrierea **Cronicii lui Amiras** (anii 1661-1729), pe care a și continuat-o pînă la 1774. În jurul acestei activități a lui Enache Kogălniceanu, s-a născut o controversă: autorul continuării este el, sau un anonim? Paternitatea sa a fost contestată de C. Giurescu în 1916; ulterior însă, unele din argumentele acestuia au fost înlăturate de către cei care au cercetat istoria Kogălnicivilor. Deși nu s-a revenit asupra verdictului pronunțat acum șase decenii, credem că trebuie restituit lui Enache Kogălniceanu calificativul de ultim cronicar al Moldovei medievale.

Revenit în Moldova, s-a așezat la Scrivulenii — sat care, din acea vreme, începe a fi numit Rîpile — îngrijindu-se de apărarea drepturilor de stăpînire ale familiei sale pe locurile unde „au fost trăitori și strămoșii mei”.

Scriitor și fauritor al istoriei

Firul neamului a fost continuat de unul din fiii stolicnului Constantin, anume postelnicul **Ioan Kogălniceanu** (1761-1800), tatăl vornicului **Ilie Kogălniceanu** (1787-1856), om învățat și spirit liberal, care a îndeplinit și el diverse slujbe în administrația Moldovei. **Mihail Kogălniceanu** (1817-1891) a fost fiul său.

Desigur, activitatea celui din urmă, desfășurată într-un interval de peste o jumătate de veac, nu se poate înfățișa, în întregime și

în amănunt, în aceste cîteva rînduri pe care i le rezervă cronică familiei sale. Și, de altminteri, rolul său în revoluția de la 1848, în unirea de la 1859, în domnia lui Cuza vodă și în obținerea independenței de stat absolute a României nu este dintre acelea care să mai aibă trebuință de fraze și caracterizări: cu mintea și fapta sa, Kogălniceanu se află în toate aceste evenimente.

Omul care, înțelegînd comandamentele majore ale epocii sale, a biruit mentalitatea clasei din care a făcut parte și s-a ridicat pînă la înălțimea celor mai luminate convingeri revoluționare, patriotice și democratice ale secolului său, a fost, în același timp, istoric, jurist și literat, orator de mare vocație (i se spunea „privighetoarea Moldovei”) și diplomat strălucit¹, întruchipînd omul politic cel mai înzestrat, mai bine și mai multilateral pregătît dintre contemporanii săi. Și-a început studiile la Iași, întîi la Școala de la Trei Ierarhi, apoi cu călugărul maramureșean Gherman Vida (cel care purtase cu sine și adusese, de peste munți, manuscrisul *Hronicului* lui Șincal) și, în fine, cîțiva ani la Pensionul Cuénim, de la Miros-lava. Din acești ani, ai primelor învățături, datează prietenia sa cu Vasile Alecsandri — păstrată, nestinsă, pînă la moartea acestuia² — și pasiunea pentru studiul istoriei: „această studiere și colecționare [a cronicilor] am început a le face încă din anul 1833”, va mărturisii el mai tîrziu.

Și-a continuat studiile la Lunéville (Franța), apoi a urmat cursurile Universității din Berlin; aici, l-a avut profesor pe marele istoric Leopold von Ranke (1795-1866), adept al principiului conform căruia nu se poate face politică fără a cunoaște istoria, principiu pe care Kogălniceanu l-a adoptat și l-a pus la baza întregii sale activități. A stat patru ani la studii în străinătate, fără să-și înstrăineze nici limba, nici spiritul; acolo, pe meleaguri străine, unde plecase ducînd cu el manuscrise de cronică și documente, a scris primele sale lucrări, despre limba și literatura română. „șchiță” despre țigani și volumul I dintr-o sinteză de istorie a românilor (toate trei au fost tipărite în 1837 la Berlin, în limba franceză). Revistele pe care le-a editat la Iași, între 1838-1844 — *Albăta românească*, *Dacia literară*, *Arhiva românească*, *Propășirea* — deși nu au apărut mult timp, au izbutit să creeze un climat intelectual nou, trezind, prin conținutul lor, interesul pentru problemele culturii românești și chemînd, prin însăși aceste preocupări, ca și prin titlurile lor, la o atitudine militantă pentru unitatea națională.

În fața generației care avea să pornească revoluția de la 1848, Kogălniceanu a rostit, cu trei ani mai înainte, strălucitorul *Cuvînt pentru deschiderea cursului de istorie națională în Academia Mihăileană* din Iași, elogiu al trecutului de lupte și jertfe al poporului român, evocat într-o lecție de vibrant patriotism românesc; interzicîndu-i-se continuarea cursului, a început, în 1845, publicarea letopis-țelor moldovene, găsind, în munca aceasta, „mîngîierea de desnădejde, refugiu în contra urtului, un azil în contra împlîrărilor și a

prigonirilor din afară, precum și a turburărilor dinlăuntru”. Doctrinar al revoluției de la 1848, a redactat — în refugiu bucovinean la familia Hurmuzaki³ — celebrul program al revoluționarilor moldoveni, *Dorințele partidei naționale în Moldova*, publicat la Cernăuți în august 1848. Adevărată „carte a cărților politice românești” ale anului 1848, acest document constituia o amplă expunere de motive pentru un proiect de constituție, elaborat tot de Kogălniceanu, și care, în cele zece capitole ale sale, cuprindea 120 articole referitoare la suveranitatea statului, puterea legislativă, executivă și judecătorească (după principiul separației puterilor în stat), armată, administrație, datorii și drepturi ale cetățenilor etc.

Lucia, Ion, Vasile...

În înfăptuirea reformelor cuprinse în acest proiect și care trebuiau să fie încununat prin unirea principatelor — sugestiv definit drept „cheia boltei fără care s-ar prăbuși tot edificiul național” — rolul principal a revenit lui Mihail Kogălniceanu. Fără falsă modestie avea să o declare el însuși, în 1867: „Nu e o singură reformă, un singur act național, în care să nu figureze numele meu. Toate legile cele mari sînt făcute și contrasemnate de mine”. În adevăr, e de ajuns să evocăm, doar, activitatea sa în Divanul ad-hoc de la Iași, atitudinea sa în dirijarea discuțiilor pentru alegerea domnitorului în 1859, încheiate cu emoționantul

¹⁻³ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 6/1970; 10/1971; 4/1974.

... și Constantin Kogălniceanu

discurs rostit la înscăunarea lui Cuza vodă, și rolul pe care, ca prim-ministru în 1863-1865, l-a avut în realizarea marilor reforme din domnia acestuia. În fine, tot prin glasul lui Kogălniceanu, s-a proclamat independența absolută a României, la 9 mai 1877¹. Astfel, Mihail Kogălniceanu ni se înfățișează, cum l-a definit sintetic, Nicolae Iorga, ca „începătorul culturii românești moderne, gînditorul care a văzut limpede România liberă și întreagă [...], dezrobitorul țărănimii aruncate în serbie, înțelegătorul tuturor legăturilor, multe, tainice și indisolubile, care leagă viața unui popor de calitatea morală și de energia sufletului său”.

În ultimii ani ai vieții, după ce a reprezentat România la Paris, a desfășurat o bogată activitate în sinul Academiei Române (al cărei membru, la Secțiunea istorică, era din 1868²). Documentele românești aflate peste hotare, antichitățile greco-romane din Dobrogea, administrația Academiei, publicarea documentelor lui Eudoxiu Hurmuzaki³ — iată câteva din problemele care l-au preocupat pe Kogălniceanu în această vreme. Cu puțin timp înaintea morții, a citit, într-o ședință solemnă a Academiei — al cărei președinte fusese ales trei ani în sir (1887, 1888, 1889) — în prezența familiei regale, un lung discurs, despre propria-i viață și despre trei însemnate înfăptuiri sociale la care a fost martor sau și-a dat concursul: dezrobirea țăganilor (1844), desființarea rangurilor boierești și proclamarea egalității politice și civile (1857) și emanciparea țăranilor, prin desființarea clăcii și improprietărire (1864). A murit la 20 iunie 1891, în urma unei operații, la Paris și a fost înmormîntat la Iași. Succesor, în fotoliul academic, i-a fost istoricul A.D. Xenopol, iar apoi juristul Andrei Rădulescu.

O pagină interesantă în istoria neamului lor au scris și descendenții lui Mihail Kogălniceanu. Fiul cel mai mare, **Constantin**, cu studii de drept în Germania și Franța, a intrat în diplomatie, îndeplinind funcția de secretar de legăție în câteva capitale europene. A fost autorul mai multor studii de istorie românească, referitoare mai ales la întemeierea principatelor, și a început o **Istorie a românilor**, din care nu a apărut decît primul volum. Fiul cel mai mic, **Vasile Kogălniceanu** (1863-1942), a studiat și el în Germania și Franța, specializîndu-se în agronomie. Prin funcțiile îndeplinite în lumea satelor românești, s-a familiarizat cu problemele ei, devenind unul din cei mai buni cunosători ai problemei agrare, pentru a cărei rezolvare, în favoarea țăranimii, a militat cu însușețire prin toate scrierile sale. A întemeiat, cu Vintilă C.A. Rosetti, **Liga votului universal** (1895) și **Liga pentru repausul duminical** (1896), a condus ziarele **Steaua Dunării** și **Agrarul** și a tipărit numeroase scrieri despre problemele vieții rurale, culminînd cu **Chestiunea țărănească** (1906) în care, arătînd necesitatea înfăptuirii urgente a reformei agrare, avertiza asupra iminenței răzcoalelor. Din aceleași sentimente de căldă înțelegere a nevoilor țăranimii, s-a născut inițiativa întemeierii **Partidului Țărănesc**, al cărui program, intitulat **Către săteni. Dorințele țăranilor**, tipărit în septembrie 1906, a fost socotit de autorități drept un manifest atîțător la răscoală; ca urmare, Vasile Kogălniceanu a fost arestat și ținut în închisoare cinci luni⁴.

În 1921, cînd guvernul Averescu a alcătuit proiectul legii de reformă agrară, Vasile Kogălniceanu — pe atunci deputat al Capitalei și al județului Ilfov — a fost desemnat raportor, însărcinat cu prezentarea expunerii de motive. Din această expunere, el a făcut o amplă prezentare a chestiunii țăărănești de la 1864 încoace, criticînd acțiunile nepotrivite întreprinse pe acest tărîm, nepăsarea unora sau nepriceperea altora dintre guvernanții politici de pînă atunci. Pledoaria demnă, înțeleaptă și căldă pentru ceea ce el numea „un act de dreptate socială” se încheia cu un elogiu adus înaintașilor săi de sînge și de idei; întrebat de ce a primit sarcina de raportor, el a răspuns: „S-a făcut apel la vocea singelui: d. profesor Bogdan-Duică, un bun prieten, mi-a amintit, în imputarea prietenească ce mi-o face printr-un ziar, că străbunul meu, Constantin Kogălniceanu, la 1749, a subscris marelle acte de dezrobire a țăranilor, că bunicul meu, Ilie Kogălniceanu a contribuit, la 1828, 10 martie, la ameliorarea stării țăranilor și că tatăl meu, Mihail Kogălniceanu a improprietărit țăranii la 1864 (2 mai); că trei generații, din tată în fiu, au luptat pentru țăărănimea română. Este tocmai vocea singelui care a vorbit în mine. Nu puteam eu, omul de la 1907, să

¹⁻⁴ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 5/1977; 3/1974; 1/1974; 9/1972.

„ACEST POPOR POSEDĂ O VITALITATE DE NEÎNVINS”

MIRCEA PĂCURARIU

Printre personalitățile de peste hotare care, în 1877, și-au exprimat simpatia și sprijinul față de cauza dreaptă a românilor s-a aflat și reputatul profesor de Drept internațional și Drept civil, E.R.N. Arntz, autor al unor lucrări de specialitate deosebit de apreciate în a doua jumătate a secolului trecut.

La 21 martie 1877, E.R.N. Arntz a ținut, la Universitatea din Bruxelles, o conferință intitulată *Despre situația României din punct de vedere internațional*. La scurt timp, această conferință a fost publicată în *Revue de droit international et de législation comparée* („Revista de drept internațional și legislație comparată”) ce apărea la Gand. Un rezumat al conferinței, însoțit de o scurtă introducere, a apărut la 2 aprilie 1877 în ziarul *Unirea democratică*, din București. Acest rezumat a fost reprodus apoi la 17/29 aprilie 1877 și în *Telegraful român*, din Sibiu, conferința fiind astfel cunoscută de numeroși intelectuali transilvăneni. În 1881, conferința a fost tradusă integral în românește și publicată la Iași de unul dintre foștii săi studenți, T.G. Mîndru.

În introducerea conferinței sale — după scurte date istorice și statistice asupra țării noastre — profesorul belgian expunea principalele etape ale istoriei poporului român, conchizînd că: „Istoria acestei țări prezintă un fenomen în același timp uimitor și reconfortant pentru omenire. După mai multe secole de lupte, de sfîșieri, de pustii și devastări, de ocupații și de opresiuni din partea dușmanilor săi [...] populația română și-a păstrat intactă naționalitatea și, din primul moment în care a fost redată sieși, în care ea a putut dispune de soarta sa, și-a afirmat cu energie naționalitatea și a revendicat unitatea sa națională [...]”. Ea a realizat progrese considerabile în toate sferele vieții politice și sociale. Este o dovadă că acest popor posedă o vitalitate de neînvins și o incomparabilă elasticitate de spirit”.

Elogiind încercarea lui Mihai Viteazul de a uni provinciile românești într-un singur stat, profesorul belgian scria: „El a reușit să unească, pentru un timp, sub sceptrul său, Țara Românească (Valahia), Moldova și Transilvania și să restabilească, astfel, imperiul vechii Dacii. Dar, după ce și-a petrecut cea mai mare parte a vieții în războaie și lupte, a fost asasinat, în 1601”.

Occupîndu-se de situația juridică a principatelor, E.R.N. Arntz făcea observația justă că ele n-au fost niciodată ocupate, încorporate sau anexate ca provincii de către Imperiul otoman, nici administrate direct de acesta. Cea mai elocventă dovadă o constituia însăși „recunoașterea” de către Poartă a Capitulațiilor¹, prin care „sultanii recunosc formal independența Principatelor Valahiei și Moldovei”.

Situația juridică specială a țărilor române era confirmată și de faptul că, între 1386 și 1857, cele două țări românești extracarpatice încheiaseră numeroase tratate de alianță, de comerț, de extrădare etc. cu felurite state europene, între care Rusia, Austria, Polonia, Germania, Anglia. Aceste convenții — arăta autorul — dovedeau că toate statele care au încheiat alianțele respective au recunoscut țărilor române ca independente, căci „un stat suveran străin nu tratează — ca putere către o altă putere — cu o provincie sau cu o parte a unui imperiu”.

În continuare, conferențiarul analiza raportul dintre tribut și suveranitate, demonstrînd că plata tributului nu afecta cu nimic suveranitatea și independența țării. De asemenea, el afirma că investitura domnilor care, conform Convenției de la Paris din 19 august 1858², fusese atribuită Porții nu era din punct de vedere juridic de compatibilitate acesteia, ci a Adunării care îl alesese pe domn. De altfel — arăta Arntz — conform art. 27 din Tratatul de la Paris din 1856³, sultanul nu putea lua singur hotărîri în privința principatelor, ci numai în înțelegere cu celelalte puteri, ceea ce demonstra o dată în plus că Poarta nu avea drept de amestec în treburile interne ale țărilor române.

În concluzia analizei lui, Arntz arăta: „Pentru a-și revendica suveranitatea și independența sa deplină și întreagă, România poate invoca principiile și tradițiile dreptului ginților. Marile unități ale familiei umane pe care le numim naționalități au dreptul de a-și trăi propria lor viață, de a fi independente și de a se dezvolta fără piedici și fără opresiuni [...] Un stat european de importanța României și avînd o civilizație ca ea, nu poate să mai fie menținut sub dependența Turciei. Dacă tratatele nu i-au asigurat îndejuns independența, i-o reclamă principiile dreptului ginților”.

¹⁻³ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 3/1975; 1/1975; 7/1975.

„UN DREPT CE NU POATE FI CONTESTAT”

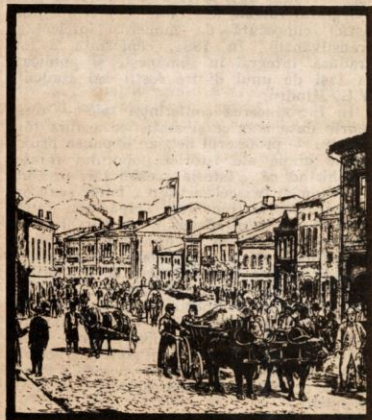
OTTO GREFFNER

ntre lucrările străine consacrate războiului din 1877-1878, apărute chiar în acei ani, care se referă pe larg la România și la aportul ei la înfrângerea Imperiului otoman, se află și *Illustrirte Kriegs-Chronik. Gedenbuch an den Russisch-Türkischen Feldzug von 1876-1878* („Cronica ilustrată a războiului. Memorial din campania ruso-turcă din 1876-1878”), apărută în octombrie 1878 la Leipzig, o lucrare mai puțin cunoscută publicului și specialiștilor români. Este vorba de o carte cu peste 300 pagini, bogat ilustrate, apărută într-un tiraj de 1 000 exemplare, din care câteva exemplare de lux au fost dedicate marilor monarhi europeni: țarului Rusiei, împăratului Germaniei, regelui Angliei. Scopul ei, după cum se consemnează și în cuvîntul introductiv, a fost acela de a pune la dispoziția marelui public din Germania o frescă a evenimentelor de mare importanță petrecute în 1876-1878 în această parte a Europei.

Volumul, operă colectivă a unui grup de reporteri, graficieni și desenatori prezenți pe cîmpurile de luptă, a apărut sub egida marelui cotidian *Leipsiger Illustrirte*, sub directă conducere a lui J. J. Weber, pe atunci redactorul principal al publicației; redactarea finală și ordonarea textului au fost asigurate de Victor von Strantz, maior de Stat major, fost atașat militar pe lângă Marele Cartier al trupelor ruse în timpul campaniei din Bulgaria; tot Strantz semnează și cuvîntul înaintea.

Prima mențiune în paginile volumului despre România se face în legătură cu actul

proclamării independenței depline a țării noastre. Sînt relatate împrejurările care au dus la acest eveniment, subliniindu-se voința

Galati, Braila, Tulcea: imagini aparute in *Illustrirte Kriegs-Chronik*

unanimă a poporului român în lupta pentru realizarea marelui ideal. Prezentînd pe scurt vechile raporturi româno-otomane, autorii subliniază justetea actului de la 9 mai 1877, apreciînd-l ca pe o măsură firească pentru un popor angajat pe calea progresului.

Capitolul III al lucrării, intitulat **Brăila-Giurgiu, concentrarea forțelor armate la Dunăre**, este consacrat prezentării unor aspecte istorice, geografice și social-economice ale României. Este, astfel, relevantă vechimea civilizației de pe aceste meleaguri, unde în antichitate a existat Dacia, autorii văzînd în români pe urmașii populației dace și ai coloniștilor romani, care s-au menținut pe pămîntul lor străbun în ciuda unei istorii zbuciumate. Sînt arătate apoi împrejurările care au dus la unirea din 1859 și importanța domniei lui Cuza. Partea istorică a capitolului se

încheie cu această subliniere: „Se poate afirma că, dacă condițiile istorice n-ar fi fost așa de vitrege, această țară ar fi una din cele mai bogate și productive din Europa”.

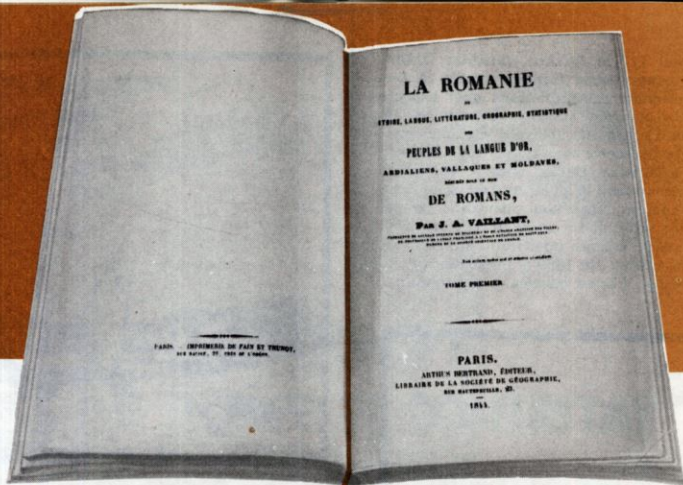
Deosebit de interesante sînt ilustrațiile cuprinse în aceste pagini. Textul cules sub imaginea portului Galați explică cititorilor că, după Viena și Budapesta, acest oraș românesc este cel mai mare port dunărean, o adevărată „metropolă a Dunării de jos”. Anual, 9 000 vase din toate părțile lumii acostază la cheiurile Galaților, transportînd peste un milion tone mărfuri. O altă imagine înfățișează Giurgiu — important port, cu peste 25 000 locuitori — punct strategic semnat prin așezarea lui în fața fortificațiilor otomane de la Rusciuk.

Într-un alt capitol, după ce se prezintă concentrarea trupelor române și dispunerea lor de-a lungul Dunării, autorii subliniază că declanșarea ostilităților pe teatrul de război european s-a datorat agresiunilor comise de forțele otomane asupra teritoriului românesc.

Ei descriu intrarea armatei române în luptă, eforturile ostașilor noștri pentru înfrîngerea rezistențelor otomane, luptele din jurul Plevnei, asaltul final și capitularea acestei fortărețe. Se relevă, între altele, că ocuparea Rahovei de către români a agravat situația garnizoanei otomane din Plevna, aceasta fiind izolată complet de restul armatelor turcești și sînt prezentate pe larg cele două atacuri românești, din 6 septembrie și 7 octombrie 1877, asupra redutei Grivița 2. În legătură cu zădărnicierea încercării lui Osman pașa de a părăsi, la 28 noiembrie, Plevna, în lucrare se subliniază: „Merită toată lauda batalioanele și artileria română care au avut o contribuție importantă în zădărnicierea atacului”. Se relevă faptul că primele trupe care au intrat în Plevna au fost regimentele românești comandate de colonelii Cerchez și Angelescu. În numeroase ilustrații sînt înfățișate momente din acțiunile armatei române.

Ultimul capitol al lucrării, adăugat ulterior, se referă la încheierea păcii și la lucrările Congresului de pace de la Berlin. Referitor la România, în volum sînt menționate prezența și poziția la congres a delegației române, formată din I.C. Brătianu și M. Kogălniceanu și este reprodus textul memoriului privind poziția guvernului de la București față de unele prevederi ale tratatului de pace. Comentînd acest memoriu, **Illustrirte Kriegs-Chronik** conchide: „Credem că România nu a fost satisfăcută pe măsura contribuției sale în acest război”. În continuare, este salutăată dobîndirea independenței depline de stat de către țara noastră, act considerat ca „un drept ce nu poate fi contestat de nimeni”.

J. A. VAILLANT

un prieten al poporului român

IOANA URSU

Jean Alexandre Vaillant. Un devotat prieten, un neobosit susținător al cauzei și drepturilor românilor, căruia le-a dedicat întreaga sa activitate — didactică și publicistică — desfășurată de-a lungul unei vieți nu dintre cele mai liniștite.

Timp de 15 ani, cât a stat în principate, a participat din plin la viața poporului care-l primise în mijlocul său, căutând să cunoască folclorul, etnografia și istoria noastră prin cercetarea cronicilor și arhivelor, a vieții de zi cu zi a românilor; pe această bază documentară autentică, a scris mai multe lucrări menite a informa cât mai temeinic opinia publică franceză despre poporul și țara noastră.

A venit în Țara Românească la 4 noiembrie 1829, chemat ca educator în familia marelui ban George Iordachi Filipescu. Zidurile casei marelui ban erau însă năncăpătoare, pentru vocația sa didactică, pentru setea sa de acțiune. În primăvara anului 1830, **Curierul românesc**, ziarul lui Heliade-Rădulescu, publica prospectul prin care tânărul profesor francez anunța deschiderea unei școli pentru băieți, între 12-15 ani, în casele serdarului D. Popa, lângă Hanul grecilor, de pe ulița Stavropoleos; doi ani mai târziu, îl găsim

la direcția Colegiului „Sf. Sava”, căruia a urmărit să-i formeze o structură didactică modernă.

În 1836, Vaillant a publicat un mic tratat de gramatică română pentru francezi, rod, desigur, și al strădaniei sale de a aprofunda cunoașterea limbii poporului în mijlocul căruia se afla de șapte ani. **Grammaire Valaque à l'usage des Français** („Gramatică valahă pentru folosința francezilor”) cuprinde, pe lângă noțiunile practice de gramatică, vocabular și dialoguri ilustrative, o sintetică parte istorică și literară, în care, alături de textul românesc original, figurează traducerea poeziilor **Ruinurile Tîrgoviștei** de Cîrlova, **Visul** de Heliade-Rădulescu etc. Publicistul francez este astfel, unul din primii traducători ai literaturii române moderne într-o limbă de circulație universală.

Importanță este mai ales **prefața** gramaticii sale. Într-o vreme cînd latinitatea limbii române „era un fapt care mai trebuia demonstrat”, Vaillant argumenta că „limba română nu este decît un dialect al limbii roumannesque, nume care indică îndeajuns descendența sa”. Francezii, cărora le fusese dedicată cartea, aveau astfel prilejul să afle că la poalele Carpaților „a existat și încă există un mic popor de origine străveche și înaltă, care [...] trezit

de glasul dulce al civilizației, își deschide ochii, întinde brațele acestei mame iubite și o stabilește pentru totdeauna pe pământul său..."

Vaillant nu s-a limitat numai la o propagandă susținută în sprijinul cauzei poporului român, ci a sprijinit mișcarea națională a lui I. Cîmpeanu din 1838 și a făcut parte și din cea de la 1840, condusă de Mitică Filipescu. În urma descoperirii acesteia de către autorități, la 18 noiembrie 1840, Vaillant a părăsit Bucureștii, îndreptându-se spre Iași. Aici a cercetat vechile cronicile ale Moldovei, în vederea alcătuirii unei lucrări consacrate trecutului istoric al principatelor, apropiindu-se de M. Kogălniceanu. Unii contemporani au emis chiar ipoteza contribuției istoricului moldovean la cîteva capitole dintr-o importantă lucrare în trei volume a profesorului francez despre țara noastră, **La Romanie** (vezi clișeu din p. 14).

În Țara Românească, la 9 iunie 1841, Divanul a hotărît exilarea lui pentru participarea la mișcarea revoluționară, condusă de Mitică Filipescu, în 1840.

Reîntors la Paris, după cîteva încercări de a reveni în principate, a început să publice o serie de scrieri pentru popularizarea cauzei „îndepărtatului popor iubit”.

În cadrul Societății orientale, la 2 august 1844, Vaillant a prezentat o comunicare despre **Tendințele politice ale moldo-valahilor manifestate prin literatura lor**, în care protesta împotriva cenzurii aplicate de reprezentanții guvernului țarist în principate. Ideile din această comunicare au fost dezvoltate într-un capitol din **La Romanie**. Această lucrare a fost publicată în ultimele luni ale anului 1844, fiind, după cum el o spunea, o „carte de dragoste pentru țara căreia i-am dăruit toată inima”. Încă înainte de apariția ei, Vaillant fusese primit ca membru al Societății orientale a Franței. În prima ședință la care a luat parte, a făcut următoarea profesiune de credință: „Moldo-valahii speră și eu li susțin”, continuînd: „Nu am alt scop decît să fac să cadă în întregime vîlul pe care unii l-au ridicat numai de un colț, să scot la lumină tot adevărul și să fiu loial față de acest popor, generos și viteaz de-a lungul timpului...”.

În 1848 s-a împrietenit cu Drouyn de Lhuys, președintele societății, pe care l-a atras de partea cauzei românilor, prezentîndu-i situația politică a principatelor aflate la întreprinderea permanentă a jocurilor de interese ale marilor imperii vecine. S-a apropiat, în același scop, de alți doi membri marcanți ai societății: poetul Lamartine (președintele Societății studenților români, înființată în 1846) și Hippolyte Deprez, un alt mare prieten al românilor. A introdus, totodată, în cercurile intelectuale pariziene pe prietenii săi români, înlesnindu-le unora publicarea de articole și lucrări în *Revue de l'Orient*. Aici a tipărit și Vasile Alecsandri, cîteva poezii populare, C. Negruzzi — nuela sa istorică **Alexandru Lăpușeanu**, au scris C. Bolliac, M. Kogălniceanu, N. Bălcescu.

După înăbușirea revoluției din 1848, criza orientală a devenit un subiect permanent în atenția cabinetelor și a opiniei publice europene.

J.A. Vaillant a publicat în această perioadă alte noi lucrări în sprijinul cauzei românilor, printre care **Naționalitate și patriotism** (1853), **Imperiul este pacea** (1856) etc.

O dată cu intensificarea luptei pentru unirea principatelor, publicistul francez a tipărit broșura **Către români** (1857) și o culegere de documente **Acte diplomatice dovedind autonomia politică a României** (1857), în care susținea legitimitatea dreptului românilor la autonomia statală — recunoscută prin vechile tratate încheiate de secole cu Poarta — și uzurpată prin jocul puterilor vecine. Această lucrare, împreună cu un memoriu, le-a trimis contelui Walewsky, solicitîndu-i sprijinul în susținerea intereselor românilor, argumentînd că: „Dintre toate popoarele creștine legate Imperiului turcesc, moldo-valahii mi-au părut întotdeauna cei care ar merita mai mult simpatia Franței, pentru marelui lor trecut și speranța viitorului lor. Ei au luptat mai bine de trei sute de ani pentru independență, [...] și dacă sînt încorporați și tributar, ei nu sînt nici subjugăți, nici supuși. Țara lor este tot a lor, și pentru toate vicisitudinile lor, ei și-au păstrat dreptul de autonomie [...]”. Ei se recunosc toți la duimă nume de frate, ei vorbesc toți aceeași limbă și această limbă de origine latină este germele unei naționalități deja puternică”.

În 1862, a revenit, pentru cîteva luni, în România și a ținut la București o serie de cursuri gratuite de istorie a antichității.

Recunoscînd meritele lui Vaillant în opera de ridicare culturală a țărilor române, aportul său deosebit în propagarea cauzei românești în conștiința europeană, statul român i-a acordat, în 1864, o pensie viageră de patru mii de franci și scrisori de naturalizare, așa cum primiseră Paul Bataillard și Abdolonyme Honoré Ubicini.

În 1868 a publicat o ultimă lucrare, un poem de 333 strofe intitulat **Lanterna mea magică sau trecutul, prezentul, viitorul României**.

S-a stins din viață în 1886, însoțurat, de parte de țara căreia îi închinase cei mai frumoși ani ai vieții sale.

La 21 martie 1886, colonia română din Paris afla moartea acestui statornic prieten al poporului român.

Statul român, în semn de omagiu, i-a organizat funeralii naționale. Personalul Legației române din Paris a urmat carul funebru, pe care era depusă o coroană de flori, purtînd inscripția: „J.A. Vaillant — colonia română din Paris”. Crucea de Comandor și Coroana României strălucneau între florile coroanei așezate după culorile naționale ale statului român. G. Bengescu, secretar al Legației române din Paris, a evocat personalitatea și activitatea celui care a fost unul din „curașii și entuziaștii pionieri ai regenerării politice și naționale a poporului român”, care și-a împletit viața cu cea a „fraților săi din Principatele Române”.

Prof. DANIEL J. BOORSTIN

directorul Bibliotecii Congresului S. U. A.

Născut în anul 1914, în același stat cu actualul președinte al Statelor Unite, în Georgia, prof. Daniel J. Boorstin este una dintre figurile proeminente ale școlii istorice tradiționaliste de peste Ocean. Director al uneia dintre cele mai importante instituții culturale americane, Biblioteca Congresului, Daniel J. Boorstin este, în același timp, directorul Muzeului Național de Istorie și Tehnologie „Smithsonian Institution” din Washington. El a predat, peste un sfert de secol, istoria S.U.A. la Universitatea din Chicago, precum și la celebre instituții de învățământ superior din Anglia, Italia, Japonia. Dr. Boorstin este, de asemenea, autorul a aproximativ 20 lucrări despre istoria americană, în special despre perioada colonială și războiul revoluționar care a dus la independența Statelor Unite, în 1776. Într-o lungă convorbire avută la redacția noastră, prof. D. J. Boorstin ne-a expus câteva din punctele sale de vedere față de istorie și istoriografie.

Onoarea și dreptul de a te guverna de sine stătător

— Pentru început, v-am ruga să informați pe cititorii revistei noastre despre felul cum priviți munca de mulți oameni în România interesată de istorie.

— Este o mare plăcere pentru mine să vorbesc despre aceasta, mai ales descoperind că există atât de mulți oameni în România interesați de istorie.

Interesul meu pentru istorie ar putea fi definit, dacă aș încerca să subliniez diferența dintre pasiunea mea pentru istorie și concepțiile celorlalți istorici, astfel: în timp ce mulți alți istorici sînt preocupați mai cu seamă de marile evenimente, de personaje celebre, de bătălii, de acțiunile răsunătoare care sînt înregistrate în arhive, eu sînt atras mai mult de experiența oamenilor, a tuturor semenilor noștri, de tot ceea ce înseamnă viață, în diferite perioade din trecut. Mă interesează, de asemenea, în ce constă experiența de viață în coloniile americane, în secolul XVIII în contrast, de pildă, cu cea din Anglia, în aceeași perioadă și, în același timp, ce a determinat ca experiența de viață în America să fie diferită de cea a oamenilor din altă parte.

Vreau să exprim o părere cu totul particulară: cred că singurul lucru previzibil în istorie este „neașteptatul”. Singurul lucru de care putem fi siguri în legătură cu istoria, este că nu vom fi în stare să prezicem niciodată cu exactitate ce se va întîmpla în viitor. Acest lucru înseamnă că istoria viitoare ră-

mine un mare depozit de aventuri și explorări. Acolo vom putea descoperi toate posibilitățile pe care nu ni le-am putut vreodată imagina. Și chiar cei mai buni specialiști ai noștri în planificare, cei mai buni oameni de știință nu și le-ar putea imagina.

Cauzele care afectează dezvoltarea civilizațiilor sînt foarte asemănătoare, peste tot, dar experiența de viață a omului și a colectivităților umane este foarte diferită. De aceea, mi-am dedicat o mare parte din viață cîutînd acele mici amănunte specifice, care fac să fie deosebit de interesant, de pildă, să fii american sau român; cred că s-ar putea spune, de asemenea, că am încercat să aflu semnificația universală a lucrurilor mărunte, a vieții concrete. Îmi închipui că nu există mulți cercetători care se ocupă de acest fel de istorie și că experiența vieții într-o societate în care îți îngrijești grădina într-un anumit fel, circuli pe un anumit fel de trotuar, mergi pe un anumit fel de bicicletă, oferă aspectele vieții care fac să apară diferențele dintre a trăi într-un loc sau altul. Nu este ușor să găsești aceste amănunte concrete ale vieții de fiecare zi pentru că cea mai mare parte dintre oameni nu sînt istorici. În orice perioadă din trecut, majoritatea oamenilor nu-și puneau pe hîrtie experiențele trăite, uneori cei care au ținut jurnale au fost oameni neobișnuși. Alteori, cei care își scriau jurnalul nu erau cei mai reprezentativi. Sînt, deci, un istoric în cîutarea experienței

acelora care nu și-au pus pe hirtie experiența trăită.

Una dintre lecțiile pe care le-am învățat de la Marx, una dintre cele mai importante lecții este aceea că oamenii sînt modelați de condițiile și împrejurările în care trăiesc. Totuși, cred că trebuie să încercăm, desigur, fiecare în felul său, să depășim această strictă condiționare de timp și spațiu.

— Anul trecut a fost marcat în țara dv. de împlinirea a două secole de la proclamarea independenței S.U.A.¹ Care este, după opinia dumneavoastră, semnificația evenimentului bicentenar?

— Este o întrebare foarte interesantă la care nu este ușor să răspund pentru că revoluția americană, la fel ca și alte mari evenimente istorice, a avut multe cauze și fiecare dintre milioanele de americani care trăiau acum 200 ani a avut, probabil, idei oarecum diferite în legătură cu aceste cauze.

Nu cred să existe o explicație unică a vreunui eveniment istoric. Mulți factori sînt importanți: cei economici, politici, geografici, cei de tradiție și de limbă, cei religioși. Alte multe forțe sociale și spirituale trebuie, de asemenea, luate în considerare. De pildă, printre influențele care erau importante atunci și care rămîn și în prezent la fel de importante, trebuie să situăm onoarea de a ne fi căpătat dreptul de a ne guverna de sine stătător, dreptul de a decide asupra felului în care să ne trăim viața, dreptul de a nu ni se impune cum să ne organizăm țara, de către nici un om politic, rege sau de oricine altcineva din afară.

Spațiul geografic al Continentului american și Oceanul Atlantic i-au separat pe americani de strămoșii lor, dintre care mulți trăiau pe insulele britanice. Locuind la trei mii de mile peste ocean, coloniștii americani au început să-și dezvolte propriile lor instituții, propriul lor guvern. Fiecare dintre cele treisprezece colonii engleze din America își avea corpul reprezentativ, propriul Parlament, obișnuindu-se să-și poarte singure de grijă. Cei de la Londra nu și-au dat seama de ceea ce se întimpla. Ei credeau că americanii ascultau, în continuare, de ordinele venite din partea oficialităților coloniale; mai credeau, de asemenea, că autoritatea nu poate fi împărțită și că toate ordinele veneau de la guvernator cînd de fapt acesta era din ce în ce mai puțin ascultat.

Practica autoguvernării a fost, cred, extrem de importantă: insistînd asupra acestui fapt împlinit, coloniștii au intrat în conflict cu guvernul britanic și astfel s-a ajuns la revoluție. Noi avem convingerea că oamenii trebuie să fie lăsați să se conducă singuri, oriunde s-ar afla ei.

— Care sînt coordonatele esențiale ale activității Bibliotecii Congresului S.U.A., al cărei director sînteți?

— Biblioteca Congresului este una dintre marile surse de cultură ale omenirii. Spun aceasta, deoarece biblioteca noastră, deși a fost creată, la început, pentru a folosi doar Congresului, a devenit ulterior și pe cale legală, Biblioteca Națională a Statelor Unite. Dat fiind că americanii se trag din aproape toate popoarele lumii — inclusiv din rîndul românilor veniți și stabiliți în Statele Unite — credem că instituția noastră, pentru a fi o bibliotecă națională a Statelor Unite, trebuie să fie, într-un sens, internațională. Într-un sens care, desigur, nu este valabil pentru multe alte țări. În primul rînd, prin majoritatea colecțiilor noastre, a cărților pe care le avem — dintre care aproximativ trei pătrimi sînt în alte limbi dect în cea engleză. Noi adunăm materiale în sute de limbi și dialecte diferite: un număr apreciabil, pe care nici nu-l bănuim a fi atît de mare înainte de a fi director. În rîndul personalului nostru de la Washington, la Biblioteca Congresului, avem specialiști care cunosc o sută douăzeci de limbi și dialecte vii. Cititorii pot folosi lucrările în aceste limbi, inclusiv și cele în românește. Avem colecții interesante și sperăm să le îmbunătățim. Pot spune că am lucrat timp de mulți ani pentru a îmbogăți colecția de cărți în limba română, din care avem, cred, patruzeci de mii de lucrări. În fiecare an primim mii de noi volume din România. Sîntem dornici de a mări acest număr și apreciem eforturile Bibliotecii Centrale de Stat din România, care a fost foarte generoasă, ajutîndu-ne în toate felurile să ne punem la punct colecția.

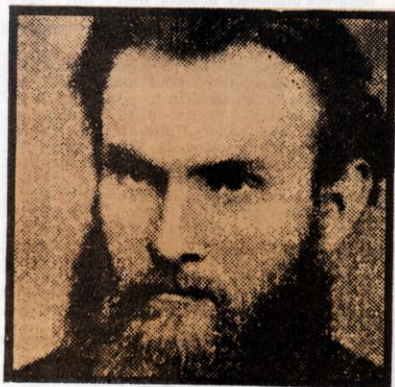
Lată de ce spun că Biblioteca Congresului este o bibliotecă a spiritului uman. Ea colecționează materiale de tot felul, în toate limbile; nu numai cărți, reviste sau periodice, dar și fotografii, filme artistice și documentare, reproduceri ale unor dintre lucrările celor mai de seamă artiști din toată lumea. Deținem, de asemenea, partituri muzicale, inclusiv din lucrările lui George Enescu și ale altor muzicieni români. În colecțiile noastre se află multe din partiturile originale scrise de mîna compozitorilor respectivi. Avem, de asemenea, o mare colecție de hărți, inclusiv citeva hărți recente ale României.

În altă ordine de idei, biblioteca noastră este una din principalele edituri de materiale pentru orbi. Dorim ca biblioteca noastră să nu fie numai un depozit, ci mai ales o sursă de idei, un instrument pentru înțelegerea culturii popoarelor.

Salutăm călduros colaborarea cu poporul român, nu numai cu istoricii, ci cu orice om interesat de istorie și cultură, dornic să ne ajute să găsim modalități de a ne înțelege și de a coopera din ce în ce mai fructuos.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 1-7/1976.

Pe marginea unei biografii

C. DOBROGEANU-GHEREA

I. FELEA

După o scurtă ședere în Elveția, la începutul anului 1876, C. Dobrogeanu-Gherea a venit pentru a doua oară în România. Prin mijlocirea inginerului polonez Kaceanovski, el s-a angajat ca lucrător într-o fierărie de lângă Hotelul „Binder” din Iași. Aici l-a cunoscut pe M. Parcevski, mals-trul bucătar al amintitului hotel.

În broșura intitulată Cîteva amintiri despre C. Dobrogeanu-Gherea, C. Păcurariu afirmă că Parcevski era un adevărat maestru în arta culinară: „Unii credeau că e un refugiat politic, alții că a fost adus în țară de vreun boier din Moldova, care ținea să dobindească renume prin bunățile și mincăturile ațese ce-l prezenta la curtea lui boierescă”. Sofia — „cea mai frumoasă fiică a polonezului” — a devenit soția lui Gherea.

Amintindu-și împrejurările în care luase această hotărîre, Gherea avea să scrie, mai târziu, cu o ușoară undă de duioșie, dar și de amărăciune: „Și era un tur de forță mult mai mare decît cele precedente, cînd la 20 ani, amorezîndu-mă [...], neavînd un franc în buzunar, absolut singur în țară, mi-am luat întreaga răspundere și greutate a unei familii, însurîndu-mă. De astă dată erau și circumstanțe ușurătoare: eu nu cunoșteam nici un cuvînt din limba românească, iar Sofia nu știa nici un cuvînt într-o altă limbă”.

Parcevski, tatăl Sofiei, era un om blind și o gazdă ospitalieră, orice refugiat politic găsînd la el un pat și o bucată de pine. A avut în afară de Sofia, alte două fiice — Maria și Profira.

Tinerii soți Gherea s-au mutat la București unde, spre sfîrșitul anului 1876, li s-a născut primul copil — Ștefania. Cîrînd s-au stabilit la Ploiești. Începuse războiul din 1877-1878. Pentru a nu fi arestat de poliția țaristă, care însoțea trupele intrate în România, Gherea și-a procurat un pașaport american pe numele Robert Jinks. Tînăra familie continua să ducă o viață plină de privațiuni. „Măcar de aș fi singur, aș putea îndura mizeria — scria Gherea prietenului său, dr. Nicolae Russel. Dar copilul e mic și n-am un ban pentru existență. Pe scurt, lucrurile sînt albastre de tot [...] Sofia și fetița mea vă îmbrățișează, pe d-ta și pe Liubov Feodorovna și vă mulțumesc mult pentru rochia trimisă”.

Aceleași lipsuri materiale rezultă și dintr-o altă scrisoare adresată lui Russel: „N-am în buzunar decît 30 centime, la băcănie sîntem datori 6 franci și mai mult nu ne mai dau pe datorie; de o săptămînă ne hrănim cu fasole și fiică-mea este nemulțumită de cantitatea prea mică de lapte care i se dă [...]. Fiica mea are o singură cămășuță, așa că atunci cînd i se spală, rămîne așa cum s-a născut pe lume”.

Tînără, optimistă, Sofia nu s-a dat înapoi de la munca grea. În 1877, un ofițer rus încartiruit la ei și vîzînd sîrăcia în care se zbăteau i-a sfătuit să deschidă o spălătorie pentru soldații ruși. Nu s-au sfiit și au acceptat propunerea. Gherea spăla în „întreprinderea” sa rufe pentru Crucea Roșie rusă, pe care le expedia apoi în diferite centre din țară unde se aflau încartiruite trupele. Această muncă implica un mare risc, putînd fi descoperit de organele poliției țariste.

Și de ceea ce se temea mai mult, n-a scăpat. În toamna anului 1877, Gherea a fost răpit. Colonelul Merklin, din poliția armatei țariste, l-a atras într-o capcană.

Sofia și-a așteptat soțul o zi, două, trei. Disparația lui i-a uimit și alarmat pe toți apropiații. Numai după cîteva săptămîni, ajutat de N. Codreanu și Zamfir Arbore, Sofia a aflat adevărul. A intervenit imediat pe lângă C.A. Rosetti și Eugen Stătescu, miniștrii de Interne și, respectiv, Justiție, dar aceștia nu i-au putut da nici un fel de relații. S-a adresat baronului Benkerdorf, șeful Crucii Roșii ruse. Bănuind că acesta pusese la cale răpirea, i-a trimis o scrisoare în care îi făcea aspre reproșuri. Spre uimirea ei, a primit un răspuns foarte blind, în care baronul, tăgăduind orice amestec, făgăduia să facă tot ce depindea de el pentru a clarifica situația celui dispărut.

Gherea a stat o vreme în celebra temniță din fortăreața Petropavlovsk, după care a fost condamnat la deportare în orașul Mezen, din nord-estul Rusiei. În amintirile sale, publicate pe la începutul acestui veac, Gherea își exprima indignarea față de procedeele poliției țariste: „Mă refugiasem din Rusia în țara românească din cauza politici

și trăiam acolo ca emigrant politic. România însă e o țară constituțională și Constituția română, pactul fundamental al țării, ia sub scutul ei pe toți emigranții politici, nepermițând nici măcar extrădarea lor. Am trăit dar sub scutul și ocrotirea legilor țării, ca toți cetățenii români. În mod legal, colonelul Merklin, șeful Poliției pe lângă armata rusă, putea să mă ia din țara românească numai cerind pe cale legală extrădarea mea. Or, d-lui n-a procedat în modul acesta legal, ci într-un mod absolut incalificabil. D-lui mi-a întins o cursă într-o țară străină și m-a luat cu de sine putere, conspirând nu numai împotriva mea, ci și împotriva țării românești”.

Împreună cu un alt exilat, Gherea a reușit să evadeze. După multe peripeții (15 zile de călătorie cu un vas pescăresc pe Oceanul Înghețat), a ajuns în Norvegia și de aici la Paris. Întors în România, în septembrie 1879, îi scria lui Russel, pentru prima oară după reîntoarcerea în România; își cerea scuze deoarece era nevoit să abordeze chestiuni financiare. „Dar ce să fac, dacă ele mă privesc atât îndeaproape? ...[Nu-mi] închipiu cum aș putea să-mi întrețin familia”, care între timp sporește numeric, prin nașterea lui Alexandru.

Nici socrul său nu-l putea ajuta, din moment ce, într-o scrisoare din 1880, Gherea îl ruga pe un prieten să vorbească cu dr. Russel, ca acesta să facă tot posibilul și să-l împrumute pe Parcevski „cel puțin cu 30 sau 40 franci”. Într-o altă scrisoare, îl ruga el pe Russel: „La 17, luna curentă, socrul meu trebuie să plătească datoria de 63 franci [...] Socrul meu este acum aici, a cheltuit și cu drumul din cauza mea; după Dumnezeu, salvează-mă, găsește, dragul meu, undeva acești bani (știu că dumneata nu ai) și dă-i Marioarei. Nu pot să-ți promit că ți-i înapoiez curînd”.

În sfîrșit, după mult zbucium, viața tinerei familii a început să se îmbunătățească. Într-o scrisoare către un prieten, Gherea arăta: „Ei măi, directorul Căilor Ferate Române a ordonat să se deschidă ofertele (propunerile) și să mi se comunice despre mersul lucrurilor. Nu mă așteptam la o asemenea servabilitate. Un proprietar de hotel din Ploiești îmi oferă deja 4500 franci, de unde se poate conchide că afacerea de la Ploiești nu este rea”. Adeverul este că, în aceste momente, prietenii i-au dat un mare ajutor. I-au procurat banii necesari: „Am numai cei 1000 franci ai mei — scria el — și cu 500 de la socru, iar banii nu trebuie cît de repede. Oare Nădejde nu-mi poate împrumuta cel puțin 400 franci?” Ajutorul cel mai important pentru închirierea restaurantului din Gara Ploiești i-l-a dat Zamfir Arbore. Într-o scrisoare pe care acesta o adresa unui prieten, înțilnim acest pasaj: „După multă bătaie de cap am reușit să obțin pentru Costică restaurantul din Gara Ploiești, care merge de minune. Este un nod de cale ferată, multă lume”.

În 1882, Gherea a preluat, în sfîrșit, conducerea restaurantului. În casa lui veneau, pentru cîteva zile, uneori pentru săptămîni

și chiar perioade mai lungi, oaspeți de toate felurile și din toate părțile. Gherea a găzduit numeroși revoluționari ruși, bulgari, sirbi sau polonezi, refugiați în România. Îl vizitau prietenii săi de idei, literați și oameni de cultură de pretutindeni.

S-a întîmplat ca tocmai în acea perioadă, I. C. Brătianu, prim-ministru, să țină două conferințe, la Craiova și București, în care a făcut apologia proprietății individuale. Gherea — aflat la începutul prodigioasei sale creații politico-ideologice — s-a hotărît să-i răspundă. Așa s-a născut studiul său **Un răspuns d-lui prim-ministru I.C. Brătianu la discursurile sale de la Craiova și sala Ateneului în privința proprietății**, publicat în 1883 de revista **Emanciparea**. Era prima lucrare în limba română semnată de C. Dobrogeanu-Gherea. El a dedicat-o lui Mircea C. Rosetti.

De ce?

Mircea Rosetti a fost unul dintre pionierii răspîndirii ideilor socialismului în România¹. Membru activ al cercurilor socialiste studențești din Paris și Roma, fiul frunțașului pașoptist îmbrățișase cu căldură ideile înaintate ale socialismului științific și încercase să le dea curs în publicistica și creația sa literară.

În amintirile sale, Zamfir Arbore, mulți ani colaborator la ziarul **Românul** și omul de legătură între C.A. Rosetti și tinerii conducători ai mișcării noastre socialiste (I. Nădejde, V. G. Morțun, C. Dobrogeanu-Gherea, C. Mille) povestește cum l-a cunoscut, în 1877, pe Mircea Rosetti: „În anii mei de pribegie am făcut cunoștință, la Vevey-la-Tour, în Elveția în casa marelui geograf francez Elisée Reclus, cu Mircea Rosetti. La un moment dat fusese anunțat un domn care stăruia mult să-l vadă. Trebuie să fie un italian — spuse gazda. Ușa se deschide și intră un tânăr cu părul lung, cu niște ochi mari, întunecați de un nor de melancolie și suferință. Se recomandă ca român, doritor de a face cunoștință cu celebrul scriitor și geograf francez. Era Mircea Rosetti unul din primii socialiști români”. Și cu un alt prilej, Arbore scria: „O prietenie bună ne-a legat pe amîndoi. Din îndemnul lui Mircea Rosetti am venit la București și m-am stabilit în țară, la 1878”.

Prin intermediul lui Arbore, a cunoscut și Gherea familia Rosetti, nutriend o caldă simpatie pentru Mircea, ale cărui idei și activitate publicistică-literară le aprecia foarte mult. Din păcate, Mircea Rosetti s-a stins curînd (iunie 1882), personalitatea sa neputîndu-se manifesta plenar. Gherea era convins că prin dispariția lui, țara a pierdut un mare gînditor și luptător socialist. Ca semn al acestei stări sufletești și în același timp, ca un omagiu pentru prietenul de idei dispărut, el a pus în fruntea studiului său următoarele cuvinte: „Dedicat memoriei socialismului Mircea C. Rosetti”.

¹ Vezi **Magazin Istorie**, nr. 3/1972.

Partizani români în primul război mondial

"DOMNIILOR PRIMARI! FRĂȚII ROMÂNII! SOLDAȚII!

Trei timpuri grele și vom trăi și mai rău dacă nu ne vom uni [...] Funete! mîna pe coasă, pe topor, sapă și pări și cîntați evreșnica pomenirea dușmanului, care ne batjocorește femeile și fetele noastre, ne ia hrana și laptele de la gura copiilor. Decît prizonieri schingiuiți, mai bine în codru cu arma în mînă, făcîndu-ne datoria pentru țară, ca strămoșii noștri, sau să murim! Iar voi soldați, pe care nenorocul v-a desprîșit de frații voștri, chutați pe șefii voștri și înaintea datorie, așa cum ați jurat pe drapelul țării.

Soldați de toate categoriile!

Eu, ofițerul vostru, vă ordon, ca, fără nici o întîrziere, să vă prezentați la statul meu major în pădure, pentru ca, împreună cu ofițerul vostru, să luptați și să vă faceți datoria față de țară. Nu uitați că ați jurat de a fi credincioși țării și drapelului nostru care a fluturat peste Carpați și care va mai fluturi.

Vă așteptăm, soldați români!

Victor Popescu, sublocotenent și
statul său major!

MAI 1917 ÎN CODRII MEHEDINȚULUI

Prof. VASILE CĂRĂBIȘ

Printre ostașii și ofițerii români care au înscris în cronica războiului din 1916-1918 fapte de neuitat, se înscrie și învățătorul Victor Popescu, originar din satul Valea-cu-Apă, județul Gorj¹. La început a luat parte, în cadrul Regimentului său, 18 Gorj, în calitate de comandant de pluton, la luptele de la Bumbești, Petroșani, Crivadia, Bănița și Merișor, din Valea Jiului.

După spargerea frontului de la Jiu, pentru a nu cădea prizonier, s-a ascuns în pădurea Eforie (Ticleni). S-a îndreptat apoi spre satul natal, unde s-a adăpostit pe la rude și prieteni. Împușcînd doi soldați inamici, care-i ultragiaseră sora și-i prădaseră casa, a trebuit să se ascundă, mai întîi în apa Jiului unde a stat o zi și o noapte doar cu capul deasupra apei; apoi și-a găsit refugiu în pădurile din partea locului.

În decembrie 1916, Victor Popescu și alți doi militari, tîrcind din sat în sat, s-au adresat locuitorilor cerîndu-le arme, muniții și

alimente, îndemnîndu-i să-i urmeze în codri. Îndemnul a avut ecou. În jurul celor trei s-au strîns zeci de cetățeni, tineri și mai puțin tineri, printre care Ion Prunescu, fost elev al Școlii militare din Craiova, Ionel Popescu, țăranul Nicolae Marcu din Drăgotesti, jude-

¹ O relatare mai amplă despre activitatea grupei condusă de Victor Popescu, în lucrarea *Fapte din umbră*, de C. Neagu, D. Marinescu și R. Georgescu, vol. II, Editura Politică, 1977.

țul Mehedinți, plutonierul Gheorghe Ioana, frații Ilie și Dumitru Cîrciumaru, cărora li s-au adăugat și cîțiva prizonieri italieni și ruși, evadați din lagărul de la Turnu Severin. Efectivul grupului de partizani, considerați haiduci de către populație, a ajuns la aproape 40 oameni. Ca loc de refugiu au ales satul Negomir (Gorj) cu împrejurimile lui, de unde dezlănțuiau atacuri prin surprindere asupra patrulelor inamice. „Ceata” dispunea de două mitraliere, mai multe puști și un stoc de muniții.

O proclamație a lui Victor Popescu, „dată în codrii Mehedințului, în luna mai 1917”, multiplicată la șapirograf și adresată populației din satele apropiate, avea ecouri ale Proclamației lui Tudor Vladimirescu (fragmente din acest text și portretul lui Victor Popescu în p. 20)

Ca haiducii de odinioară, luptătorii ascunși în pădure umblau deghizați. Sublocotenentul Victor Popescu, la rîndu-i, îmbrăca straie de preot, se deghiza în cerșetor sau în țigan căldăr, vorbind foarte bine limba țigănească. Ei puteau urmări astfel îndeaproape mișcările inamicului, atacîndu-l pe neașteptate. Loviturile „cetei” lui Popescu erau îndreptate împotriva militarilor izolați, a patrulelor, a sediilor comandaturilor și a convoaielor de alimente și muniții. „Haiducii” au atacat sediul Comandamentului austro-ungar de la Raci (Gorj), au împușcat pe spionul Toma Aftangel din Bolboși, aflat în serviciul spionajului german. La Bolboși, Ploștina, Valea Jiului, în pădurea Colibași etc., numeroși soldați și poliști inamici au pierit sub loviturile partizanilor.

Germanii credeau că în pădure se aflau unități mari de români. Împotriva „trupelor” lui Victor Popescu au fost trimise batalioane de infanterie, detașamente de cavalerie și artilerie. Pădurea a fost înconjurată, dar luptătorii români au reușit să se ascundă. Temîndu-se de o răscoală a populației, în unire cu „ceata” din pădure, autoritățile militare de ocupație au răspîndit la Tirgu Jiu, la 27 august 1917, afișe prin care ofereau un premiu de 30 000 lei pentru prinderea și arestarea lui Victor Popescu. Primarul a fost amenințat cu închisoarea dacă, timp de 20 zile, va dispărea unul din aceste afișe.

Luptele desfășurate de partizani în județele Gorj și Mehedinți, în primăvara și vara lui 1917 — lupte care se adăugau uriașelor eforturi depuse de armata română pe frontul din Moldova — n-ar fi fost posibile fără sprijinul larg al maselor țărănești. Sătenii din comunele Negomir, Roșia-de-Jiu, Peșteana-de-Sus, Bolboși, Raci, Stejerei, Urdari, Ohaba, Fărcășești, Rovinari, Broșteni, Brădet, Covrigi, locuitori din Turnu Severin au fost tot timpul alături de luptătorii fușiți în pă-

duri, informîndu-i asupra forțelor inamice și oferindu-le arme și hrană. Autoritățile de ocupație au arestat zeci de bărbați și femei pe care i-au supus la tratamente și torturi din cele mai cumplite, pentru a divulga ascunzătorile partizanilor. Tribunalul militar german din Turnu Severin a condamnat la moarte 10 locuitori din Negomir, Bolboși, Grozești, Drăgotești, Covrigi și Horăști. La 11 iunie 1917, orele 4 dimineața, cei condamnați au fost duși în spatele cazărnilor roșiorilor și puși să-și sape singuri gropile. La întrebarea procurorului militar german despre ultima lor dorință, ei au strigat: „Trăiască România Mare!”. Tot ca represalii, casei lui Victor Popescu din Valea-cu-Ăpă i s-a dat foc.

Grupul de partizani a suferit, la rîndu-i, mari pierderi în oameni. Într-o luptă violentă la Roșia-de-Jiu, cu 15 soldați inamici în care căzuseră și doi dintre tovarășii săi, sublocotenentul Victor Popescu fusese rănit. O parte din locurile de refugiu au fost descoperite și mulți dintre cetățenii care-i aprovizionau cu hrană, arme și muniții, au fost executați, arestați sau puși sub urmărire. Pe lîngă acestea, venirea toamnei i-a obligat pe partizani să părăsească pădurea, care le oferea adăpost. În astfel de condiții, grupul a trebuit să se împrăști. Puținii supraviețuitori au urmat un drum lung de sute de kilometri, plin de primejdii, ca să ajungă la unitățile românești.

La începutul lunii aprilie 1918, Victor Popescu a ajuns în Moldova și s-a prezentat avanposturilor românești din sectorul Regimentului 33 infanterie Tulcea.

În raportul Marelui Cartier General se consemna că ofițerul Victor Popescu „a dat dovadă de voință și curaj, timpul cît a fost făcut prizonier, noiembrie 1916 pînă la evadare, l-a trăit în pribegie și haiducie, formînd bande de francotirori cu care a adus pierderi inamicului”. La 30 aprilie a fost trimisă la unitatea sa, Regimentul 18 Gorj, care se afla la Mărășești. În decembrie 1918, era director al Orfelinatului „Principele Mircea” din Săscut (Putna). A fost distins cu diferite ordine și medalii.

În ziua de 13 august 1919, la chemarea intelectualilor gorjeni, locuitorii comunelor din jurul Tirgu-Jiului au ieșit în întîmpinarea fostului comandant al grupului de partizani, într-un impresionant convoi, format din mii de țărani și orășeni, cu călăreții în fruntea zecilor de căruțe, „spre a primi pe eroul Gorjului, Victor Popescu, care a băgat spaima în hoardele teutone”. Cu cîteva zile mai înainte, cu aceeași caldă simpatie și admirație, îl întîmpinasă populația județului Mehedinți.

dicționar istoric

Pe teritoriul de astăzi al României s-au succedat de-a lungul mileniilor, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, orînduirile sociale cunoscute pe plan universal, acumulîndu-se o bogată civilizație materială și spirituală. O importanță deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista și al lui Decebal.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism

NEAMURI ȘI TRIBURI TRACICE

agriani
albocensi
aletoi
ansamensi
applarensi
apuli
apsinthioi
arsietai
artaci
asti
ausdecensi
(usdecensi)

bebrici
beni
berecynti
bessi
bettegeri
blefi
bisalti
bistoni
bitini
bottiai
brianti (priantti?)
brigi
brisi

buri (buriavensi)
caeni
carpi
carpodaci
caucoensi
celagisi
celegerri
elconi
collaetae
coralli
corpili
costoboci
cotensi
crestoni
crobizi
crusaei
daci (v. geto-daci)
dantheleti
darsi (darsai)
derroni
digerri
dimensi
diobessi
diol
dolonsi (dolongi)
drosi
drugerii
edoni

geti (getae,
v. geto-daci)
harpi
hypsaliti
lai
maedobithyni
moesi (mysi)
mygdoni
napei
nipsaioi
(tranipsaioi)
obulensi
odomanti
odrisi
oinensi
oitensi
olizoni
orresci
palopli
palti
panaioi
piarensi
piefigi
plengeti
pleri
pirogeri
pilasti
potulatensi

pradavensi
ratacensi
(racatensi)
rondaloi
saboci
saci
sapei
sargeti
satri
serdi
siensi
sindi
singi
silthoni
suci
terizi
thunati
tilati
tini
trausi
treri
tribali
tynteni
tyrageti
uti
zulei
zbaleari
zerani

Napeii

Istoriograful grec Diodor din Sicilia (cca. 90-20 î.e.n.) l-a considerat pe napei un trib scitic, iar mai târziu, Ammianus Marcellinus, marele istoric roman (330-cca. 400) un trib tauric, la care se mai înfinea obiceiul prescitic al sacrificiilor umane aduse „Marilor zeițe” pontice. Scriitorul roman Plinius cel Bătrîn (23-79) îi plasează pe napei în părțile asiatice ale Scythiei.

Vasile Pârvan a emis însă două păreri despre originea napeilor: ei sînt fie un străvechi neam de origine tracă¹, care locuia în ținuturile din nordul Mării Negre, fie chiar un trib getic rătăcit spre răsărit, în Scythia, odată

cu marea migrație getică din sec. IV î.e.n., sub presu-nea germano-celtică.

Nipsaioii

Neam de origine tracă, localizat de Herodot pe coasta de vest a Mării Negre, mai sus de orașele Apollonia și Mesembria. De la același istoric aflăm că „s-au predat lui Darius fără luptă”, înainte ca expediția acestuia să primească riposta getilor de la sud de Istru. Cu timpul, nipsaioii au fost supuși de odrisi, devenind formațiuni tribale ale acestora.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 1-12/1976 și 1-4,6/1977.

Piengetii

Enumerând diferitele neamuri care se aflau mai la sud de Vistula, Ptolemeu, în *Geografia*, spune că mai jos de anatroacți și burgioni urmează „mai departe, arsetii, sabocii, piengetii și biesii”, aflați „pe lângă Muntele Carpatos”. Pentru V. Părvan, piengetii sînt geții din părțile de nord ale Carpaților, care au pătruns deseri în Dacia romană. Prezența piengetilor în aceste părți s-ar datoră, după același istoric, unei mișcări mai vechi de populații, care ar fi migrat de la sud-est spre nord-vest, adică din Dacia spre munții Slovaciei și Moraviei.

Sabocii

Neam de origine geto-dacică menționat de Ptolemeu în *Geografia*. După acest autor, ei locuiau împreună cu piengetii și biesii, în părțile de nord ale Carpaților. Se pare că sabocii, laolaltă cu celelalte neamuri vecine, au luat parte la luptele purtate de romani, în timpul domniei lui Marc Aureliu, cu quazii și marcomanii.

Sargetii

Atît la Ptolemeu cît și la Ammianus Marcellinus îi găsim menționați printre neamurile iraniene scito-sarmate din regiunea Donului. V. Părvan consideră că sargetii (sargetae) din Dacia sînt scîți, asimilați de populația dacică. Dio Cassius ne povestește că regele Decebal a abătut apele râului Sargetia, Streul de astăzi, și, săpînd o groapă, a ascuns o mare comoară cu obiecte de aur și argint. După asigurarea tezaurului, apele au fost readuse în vechea albie. Odată cu înfrîngerea și cucerirea Daciei, romanii au reușit prin prizonierul Bicilis, să afle locul unde fusese ascuns tezaurul lui Decebal și să intre astfel în posesia lui.

Nu știm în ce măsură sargetii, respectiv Sargetia, din Dacia sînt de origine scito-iraniană. Știm, în schimb, că plasearea lor în regiunea Hunedoarei și a Țării Hațegului coincide cu unul dintre cele mai însemnate centre culturale, economice și politice ale dacilor din ultimele două secole premergătoare cuceririi romane.

Satrii

Populație sud-tracică organizată probabil de timpuriu într-o uniune de triburi. Locuia între Munții Pirin (Rodopi) și cursul mijlociu al râului Nestos (Mesta). Spre nord ei se întindeau pînă la Munții Donax (Rila), iar spre sud pînă la Muntele Pangeu (Kusnița). Herodot ne relatează că satrii „sînt singurii dintre traci care pînă în zilele noastre si-au păstrat libertatea și că au un oracol al lui Dionysos”.

Cercetările arheologice de pe valea Strymonului (Struma) au dus la descoperirea unei culturi unitare ce poate fi atribuită satriilor, vechi locuitori ai acestei regiuni. Se apreciază că mai ales lumina lor nordică trăia într-o oarecare izolare. Poziția geografică și importanțele bogățiilor ale solului și subsolului au contribuit la dezvoltarea culturii materiale a satriilor, care au dovedit multă îndemînare în prelucrarea metalelor.

Siginii

În contextul relațiilor despre Tracia și despre traci, Herodot ne spune că „singurii oameni despre care a putut afla că trăiesc dincolo de Istru sînt un neam cu numele de sigini. Ei se folosesc de haine ca și ale mezilor. Acest neam este răspîndit pînă în regiunea eneliilor (populație ilirică). Liguri dau numele de sigini negustorilor cu amănuntul”. O mențiune sumară întîlnim și în *Argonauticele* lui Apollonios din Rhodos, unde siginii sînt amintiți alături de traci. Într-adevăr, ei sînt considerați vecinii dinspre nord-vest ai triburilor V. Părvan îi plasează la vest de Olt și în Banat, prelungindu-i și mai spre vest, pe valea Savei pînă către Adriatică. Același istoric vedea în sigini un neam iranian. Descoperirile arheologice din regiunea unde sînt plasați siginii nu au însă nici o caracteristică iraniană. În consecință, va trebui să-i apropiem mai de grabă de neamurile trace decît de cele scitice.

Constantin PREDA

Limbile dacă și tracă în contextul dialectologiei indo-europene generale

Prof. R. A. CROSSLAND

Universitatea din Sheffield — Marea Britanie

În reconstituirea unei întregi perioade din istoria ținuturilor tracice, un rol important îl are determinarea exactă atît a limbilor și dialectelor vorbite de populațiile cunoscute în antichitate sub numele comun de traci, cît și a relațiilor lor cu celelalte limbi indo-europene. În această cercetare, apar anumite probleme: În primul rînd, trebuie stabilit dacă idiomurile respective pot fi considerate limbi diferite sau dialecte ale unei aceleiași limbi. În general, se consideră că anumite idiomuri vii (vorbite) sînt dialecte atunci cînd se constată că vorbitorii unuia înțeleg fără dificultate pe vorbitorii celorlalte (se face excepție pentru anumite perechi sau serii de idiomuri aflate în relații dialectale și care sînt considerate totuși limbi diferite, fiind vorbite de comunități etnice deosebite, de exemplu: daneza, suedeza și norvegiana).

Clasificarea idiomurilor „moarte”, cunoscute numai din texte sau alte dovezi grafice, poate fi încercată în două feluri: fie ca în cazul celor vii (înțelegerea generală și comună a dialectelor), fie presupunînd că orice „etnos” important trebuie să fi avut propria-i limbă.

În compararea idiomurilor „moarte”, identificate pe baza mărturiilor onomastice, apare și o problemă specială: numele de persoane nu au dect o valoare indoieinică, prin faptul că ele pot fi comune mai multor limbi. Atunci, singurele elemente utile comparației rămîn sistemele fonemice, parte din vocabular și eventual unele tonuri și mecanisme ale formării cuvintelor care s-au dovedit identificabile.

În ceea ce privește încadrarea limbii dacilor în dialectologia indo-europeană, pînă de curînd se pornea de la ipoteza diferențierii preistorice a indo-europenilor și a migrării lor printr-un proces unic. Conform acestei ipoteze — devenită tradițională — singura diferențiere dialectală majoră produsă înaintea dispersării triburilor indo-europene ar fi fost cea dintre grupul „centum” și grupul „satem”². În prezent însă se presupune că dispersarea indo-europenilor s-a produs în diferite faze și că în dezvoltarea deosebirii dintre grupurile „centum” și „satem” nu a existat o limită bine definită. În consecință, deși limba tracă și cea dacă au fost dialecte inteligibile reciproc, e posibil ca cea dintîi să fi avut (probabil prin păstrare) caracteristicile grupului „centum”, iar cea de-a doua — ale grupului „satem”.

¹ Grup de limbi indo-europene, cuprinzînd hitita, toharica, greaca, limbile italice, celteice și germanice.

² Grup de limbi indo-europene cuprinzînd limbile indo-iraniene, armeană, balto-slava și albaneza.

CALENDARUL DE LA SARMIZEGETUSA (II)

E. POENARU, C. SAMOILĂ,
Ș. BOBANCU

Universitatea din Brașov

Rezultatele prezentate pînă acum¹, confirmate în întregime după opinia noastră de sanctuarele teraselor „sacre” de la Sarmizegetusa, par a încheia, din punctul nostru de vedere, subiectul, putînd satisface deci orice pretenție de precizie, raportată la nivelul cunoștințelor științifice ale acelor timpuri.

A existat o reformă calendaristică?

Și totuși, întorcîndu-ne la ceea ce am numit „sistemul secular”, facem precizarea că, de fapt, el admite mai multe soluții, pe care le-am studiat pînă la valoarea $N = 208$. Dintre acestea, vom prezenta soluția $N = 91$, care este prima soluție a sistemului, deoarece celelalte soluții, de la N mai mare ca 104, nu satisfac din punct de vedere al preciziei și nici nu sînt atestate prin elemente de arhitectură ale sanctuarului.

Pentru valoarea $N = 91$ ani, corespunde un număr $Q = 7$ cicluri de cîte 13 ani, iar diferența față de timpul exact este 1,040018 zile.

Dacă după 91 ani se face o corecție de 1 zi, distanța în timp (întîrzierea) între noua origine a calendarului („civil” sau „religios”) dacic și timpul astronomic exact ajunge la valoarea de 57 minute și 37,5519 secunde. Vînd să aflăm după cîte „secole” de 91 ani întîrzierea cumulată ajungea să fie foarte aproape (dar mai mare) de obișnuita unitate de corecție de 1 zi, am procedat la fel ca în cazul „secolului” de 104 ani și am ajuns la valoarea lui $Z = 24,988755$ cicluri seculare. Soluția întreagă față de cea mai apropiată zecimală Z obișnuită este 25; continuîndu-ne

calculele pe baza ei, ajungem la concluzia că la 2275 ani (25×91 ani = 2 275 ani) după corecția multiseculară cu o zi calendarul dacic rămînea în urma timpului astronomic exact cu 38,87999784 secunde.

Putem considera că după 2 275 ani, în urma a 25 corecții „seculare” și a unei corecții „multiseculare” (sau „milenary”), originea de măsurare a timpului pentru calendarul dacic, la începutul anului 2 276, coincidea aproape perfect cu timpul astronomic exact. Exactitatea calendarului era atît de mare încît, teoretic vorbind, ar mai fi fost nevoie de încă o zi de corectură abia la 5 055 555,55505 ani.

La fel ca și în cazurile precedente, să vedem dacă există confirmarea ipotezei noastre în realitatea de piatră a sanctuarelor.

Să ne amintim de sanctuarul de 4×13 aliniamente de tamburi de andezit de pe terasa XI, despre care am vorbit atunci cînd am explicat modul evidentei ciclurilor de 13 ani și a ciclului de 52 ani. Am omis atunci (intenționat) abordarea semnificației celor 7 tamburi, aflați la mijlocul rîndurilor sanctuarului și amplasați la un nivel superior față de ceilalți. Din analiza topometriei acestui sanctuar, rezultă că cei 7 tamburi sînt amplasați pe axa longitudinală a sanctuarului și simetric în raport cu centrul acestuia, supraînălțarea lor făcîndu-se cu ajutorul unor postamente tronconice, din piatră zidită. Această supraînălțare (scoaterea voită) a tamburilor din planul semnificațiilor celorlalți ne conduce la ipoteza firească, după care

¹ Ipoteza de lucru prezentată în acest articol de cei trei cercetători de la Universitatea din Brașov a format și obiectul unei comunicări expuse la Congresul de traologie din septembrie 1976, de la București. Pentru prima parte a studiului, vezi *Magazin Istorie*, nr. 6/1977 — n.r.

destinația lor era diferită în evidența calendaristică. Considerăm, de asemenea, că cei 7 tamburi nu se utilizau independent, ci corelat cu aliniamentele de cîte 13 tamburi, în sensul că fiecare din cei 7 tamburi serveau la evidențierea unei unități mai mari decît anul, adică memorarea exprimării a cîte unui ciclu de 13 ani, marcînd, în total, trecerea a $7 \times 13 = 91$ ani. Admițînd, deci, echivalența 1 tambur (din cei 7) = 1 ciclu de 13 ani, epuizarea marcării lor însemna împlinirea unui „secol” de 91 ani, cînd, după adăugarea zilei de corectură, întîrzierea calendarului dacic față de timpul astronomic exact era de 57 min. 37,5519 sec. (0,040018 zile).

Întreaga operație a marcării secolului de 91 ani se caracterizează prin aceea că semnificația și utilizarea tamburilor sanctuarului propriu-zis de 4×13 rămîne identică cu cea explicată anterior la secolul de 104 ani.

O primă constatare care se desprinde din cele de mai sus este aceea că „sistemul secular” nu este doar un exercițiu matematic, ci are un conținut mult mai profund, anume că, prin cele două prime soluții ale sale (91 și 104), confirmate de construcțiile „sacre”, servește la descifrarea unui sistem de măsurare a timpului înscris în monumente.

A doua constatare, motivînd titlul prezentului capitol, se referă la o aparentă contradicție a demonstrațiilor de pînă acum: — exista un „secol” de 104 ani, dovadă sînd cercul exterior al marelui sanctuar circular și sanctuarul dreptunghiular de 4×13 (fără cei 7 tamburi centrali);

— exista un „secol” de 91 ani, dovadă fiind sanctuarul dreptunghiular de 4×13 , coroborat cu cei 7 tamburi.

Din moment ce asupra veridicității existenței celor două tipuri de „secole” nu sînt semne de îndoială, datorită puternicului lor suport material, înseamnă că, în calendarul dacilor, a intervenit, pe o anumită treaptă a evoluției civilizației lor, o „reformă” în sensul creșterii preciziei de măsurare a timpului prin modificarea doar a duratei „secolului” dacic, fără ca să se afecteze „celula temporală” a sistemului lor — ciclul de 13 ani fluctuanți. Acest mod de reformare a calendarului, prin modificarea numai a duratei „secolului” este deosebit de original, simplu și elegant, el nemaifiind întîlnit în nici un alt sistem calendaristic.

În sensul existenței unei „reformă” a calendarului dacic pledează și dovada materială pe care o fac monumentele. Toate sanctuarele dreptunghiulare de la Sarmizegetusa (cele cunoscute), sînt alinamente de tamburi cu o structură într-o rețea regulată, tamburii fiind amplasați în nodurile rețelei, cu excepția sanctuarului de 4×13 de pe terasa XI, singurul care are rețeaua modificată. Dacă facem abstracție de cei 7 tamburi care modifică rețeaua, sanctuarul de 4×13 respectă și el sistemul rețelilor regulate și este un instrument de sine stătător în marcarea „secolelor” de 104 ani. Dar prin implantarea celor 7 tamburi, sanctuarul devine un instrument de marcarea a „secolelor” de 91 ani, instrument în cadrul căruia însă semnificația tamburilor din rețeaua regulată rămîne neschimbată,

aceeași ca și în cazul „secolului” de 104 ani, adică în echivalența 1 tambur = 1 an.

Ingenioasa arhitectură a sanctuarului analizat, cu un plan de tamburi așezați în rețea regulată de 4×13 , și cu un aliniament de 7 tamburi aflați într-un plan superior primilor și amplasați proiectiv simetric, ne arată că „secolul” de 91 ani, cel care asigură o precizie în măsurarea timpului nemaîntîlnită în calendarele antichității, este ulterior „secolului” de 104 ani. Rezultă, de asemenea, că autorii „reformei” calendaristice au considerat trecerea de la „secolul” de 104 ani la „secolul” de 91 ani ca o metodă de ridicare a preciziei în măsurarea timpului, fără ca să fie însă necesară modificarea fundamentelor de structură ale sistemului (ciclul de 13 ani); astfel se justifică logic implantarea celor 7 tamburi (purttorii simbolici ai „secolului” de 91 ani), între purttorii simbolici ai „secolului” de 104 ani.

Cu corecția de o zi aplicată la marea ciclu de 2 275 ani, calendarul dacic devenea atît de suprapus peste valoarea exactă a timpului (pe care o stabilim noi, astăzi, cu metodele moderne de care dispunem), încît diferența era cu adevărat insesizabilă.

Pentru a ilustra performanțele calendarului dacic (atît cel cu secolul „vechi” de 104 ani, cît și cel cu secolul „nou” de 91 ani), comparativ cu alte calendare considerate deosebit de precise, prezentăm valorile anilor medii în ordinea apropierii de valoarea anului tropic:

— calendarul iulian	365,250000 zile
— calendarul gregorian	365,242500 zile
— calendarul dacic cu secol	
de 104 ani	365,242307 zile
— calendarul maya	365,242129 zile
— calendarul dacic cu secol	
de 91 ani	365,242197 zile
— valoarea anului tropic	365,242198 zile

Simboluri și semnificații

Sanctuarele Sarmizegetusei sînt compuse, constructiv, din lespezi de piatră, din stîlpi de piatră și lemn, și din tamburi de piatră (tamburii servind, după opinia arheologilor, ca temelii pentru coloane).

Lespezele le găsim utilizate ca „semn” foarte adînc în preistorie. Medicul roman Galenus, în lucrarea *De simplicis*, vorbește despre caracterul misterios și incantatoriu al „pietrelor trace” de hotare, care simbolizează mai mult decît simple însemne de hotărnicire. În arhitectura sanctuarului, lespezele reprezintă piesele cu menirea de a separa grăpările de zile, de săptămîni sau de ani, menținînd amintirea funcției „pietrelor trace” de element separatoriu. Chiar și atunci cînd lespezele așezate în cerc sînt 104, simbolizînd anii „secolului” dacic, ele sînt așezate în centura care hotărniceste incinta marelui sanctuar circular, deci implică și un sens separatoriu.

Cele patru lespezi din absida centrală a marelui sanctuar circular, marcînd zilele de corectură la cîte un ciclu de 13 ani, separă, totodată, aceste cicluri. Printr-o suprapunere de funcții, aceste lespezi (luate cîte două praguri) separau și „trimestrele” anului.

Stilpii, ca elemente ale arhitecturii calendarului, atunci cînd sînt din piatră simbolizează zilele, iar cînd sînt din lemn, mai înalți, zilele de corectură, sau formează registrul de evidență a săptămînilor.

Coloanele sau, extrapolînd, tamburii, care în arhitectura calendarului simbolizează (și marchează), în general, unitățile mari de timp (anii, ciclurile de 13 ani etc.) sînt, de asemenea, străvechi „semne” purtătoare de semnificații.

Lespezile, stilpii și tamburii, ca piese din care au fost alcătuite sanctuarele Sarmizegetusei, au fost rînduite în forme geometrice, astfel ca prin formele ce le compun, dincolo de simbolurile lor expuse mai sus, să ne vorbească și despre știința formelor (căci haosul devine cosmos abia după ce omul asimilează formele), despre ritmuri, despre măsurarea și înțelegerea curgerii timpului. Semnificațiilor inițiale cu care au fost învestite aceste piese, li se vor suprapune alte noi și noi semnificații datorate modului rînduirii lor în alcătuirea monumentelor, menite a exprima o concepție unitară despre spațiu și timp, despre condiția noastră umană și aspirațiile ei, suprapunerea noilor înțelesuri asemănîndu-se cu circumscrierea a noi cercuri de sens în jurul sîmburelui de simbol inițial.

Dacă lespezile separă grupuri de zile sau cicluri de ani, stilpii și tamburii dobîndesc semnificații de „unități” în tipologia de cuantificare a timpului, specifică acestor monumente. Stilpii de piatră implantați în circumferința micului sanctuar circular, cît și cei (asemănători) din cercul B al marelui sanctuar circular realizează echivalența: 1 stilp = 1 zi. Ei semnifică, deci (și „marchează”), în sistemul calendarului, „ziua”, unitatea primară și cea mai firească de cuantificare a timpului.

Stilpii zilor sînt implantați în cele două cercuri amintite. Alegerea acestei forme geometrice pentru evidența curgerii zilelor este deosebit de semnificativă. Nici o altă geometrizare nu putea sugera mai deplin ideea că scurgerea zilelor se petrece neînterupt (într-un cerc fără punct de început sau sfîrșit), uniform, etern. Sugestia oferită de forma geometrică a cercului este întărită și de identitatea pieselor implantate, adică uniformitatea stilpilor echivalează cu egalitatea zilelor. Dar, această identitate a stilpilor trebuie legată și de o altă calitate a mecanismului calendarului dacic și anume de faptul că pentru evidență în sine a zilelor anilor este indiferent punctul de plecare de pe circumferința cercului. Modelul sanctuarului ar vrea, parcă, să ne spună că noi, oamenii, care intrăm în viață, fiecare într-o zi oarecare, ne trăim timpul nostru (dintre naștere și moarte), puțînd începe numărătoarea zilelor de oriunde (așa cum și facem), înscrîndu-ne, pentru o vreme, cît durează viața noastră, în scurgerea timpului ce se urmează indiferentă, egală, uniformă, continuă.

În forma geometrică a cercului, în care preînțepții constructori ai sanctuarelor au hotărît să implanteze stilpii zilelor, au vrut poate să „închidă” și un alt înțeles.

Anume acela că timpul, prin esența sa, rămîne o curgere neînteruptă, continuă, și, sub acest aspect, indiferentă față de „jaloarele” noastre umane, față de modul nostru de a-l măsura, de a-l cuantifica, prin semnele ce le facem pe circumferința lui. Forma cercului devine, astfel, imaginea timpului cosmic, a timpului fizic, peste curgerea căruia venim noi, oamenii, cu semnele noastre și practicăm măsurători, implantîndu-le în circumferința lui. Astfel, prin aceste măsurători în bună măsură convenționale, conturăm noțiunea timpului biologic, a timpului social, adică a celui timp măsurat în raport cu condițiile noastre de viață.

Stilpii cercului C și ai absidei marelui sanctuar circular sînt cu totul deosebiți de stilpii zilelor, adică înalți, din lemn, cu patru fețe și prevăzuți cu piroane (între 9 și 13 fiecare, cum spun arheologii), terminate la capete cu cirglе, astfel că de aceste cirglе se puteau atrîna piesele, „semnele”, care ajutau la multiplele evidențe pe care erau mențiți să le țină: a zilelor de corectură, a numărului „săptămînilor” unui an etc.

Performanțe

În sistemul de semnificații al pieselor sanctuarului, tamburii primeau valoarea unor unități mai mari de timp. Un tambur echivala cu un an sau cu un ciclu de 13 ani. Echivalența cu unitățile mari diferite de timp era și ea sugerată prin dimensiuni diferite. Astfel, tamburii sanctuarului de 4×13 (care echivalează fiecare cu un an) sînt de dimensiuni mai mici în raport cu cei ai sanctuarului de 4×10 (care simbolizează fiecare un ciclu de 13 ani).

Aceste piese, purtătoare de echivalențe în raport cu unitățile de măsură a timpului, erau antrenate în mecanismul de funcționare a calendarului prin simplă adădire, principiu respectat și în operațiile de corectură, întrucît, calendarele dacice (atît cel „civil” cît și cel „religios”) au fost astfel concepute încît să rămîină în general în urma timpului astronomic exact, corectura pentru mărirea preciziei prin adaos. Indiferent de mărirea unității de timp corectată, unitatea de corectură adăugată era totdeauna aceeași, adică o zi. Principiul rămîinerii în urmă a timpului „măsurat” în raport cu timpul astronomic exact este un principiu care respectă o realitate fundamentală, și anume aceea că se măsoară timpul ce se scurge, timpul care „trece” și nu timpul care aparține viitorului, adică timpul netrăit, fiindcă atunci măsurătoarea care precede scurgerea timpului devine teoretică, dobîndește un caracter artificial. Pornindu-se, deci, de la ipoteza originii comune a timpului astronomic cu timpul reflectat în măsurătoarea realizată prin calendar, rămîinerea în urmă a celei de-a doua permitea apropierea noilor origini prin adaosul unei unități celulare (o zi), adică respectîndu-se și principiul singularității matematice a acestei adădii și evitîndu-se situația nefirească a devansării timpului real printr-o măsurătoare ce nu ar mai fi fost oglinda timpului „trăit”,

ci doar o operație ipotetică. Am zice că prea-
 înțelepții „arhitecți” ai sanctuarelor au ținut
 foarte mult la respectarea acestui principiu și
 au procedat la „reformarea” sistemului cu
 „secole” de 104 ani nu numai din motive de
 a spori exactitatea calendarului (care, oricum,
 era superioară oricărui alt calendar din anti-
 chitate), ci și pentru un alt motiv: anume,
 în sistemul cu „secole” de 104 ani, prin corec-
 tura cu o zi ce se aplica la „mileniul” de 520
 ani, timpul calendaristic devansa timpul as-
 tronomic cu aproximativ 1,5 ore, de aici
 rezultând că, vreme de aproximativ un an,
 timpul calendaristic mediu „mergea” înaintea
 timpului astronomic exact. Această „defecțiune”,
 a devansării timpului astronomic exact în
 momentul corecturii cu o zi, o are și calenda-
 rul nostru actual, dar, dacă noi, oamenii
 civilizației secolului XX, nu am găsit încă
 o modalitate de reformă a calendarului pentru
 a o remedia, e cu atât mai de admirat faptul
 că îndepărtării noastre strămoși au introdus în
 mecanismul calendarului lor o reformă —
 aceea a secolelor de 91 ani — care nu numai
 că făcea ca în momentul corecturii cu o zi
 timpul astronomic exact să nu fie depășit, dar
 realiza și o asemenea precizie, încât putem
 spune că momentul corecturii la 2275 ani
 ducea originea timpului calendaristic aproape
 suprapusă peste timpul astronomic exact. În
 fața acestei situații, trebuie să spunem că
 NICIUNUL DINTRE CALENDARELE
 CREATE DE OM NU A DOVEDIT O ASE-
 Menea CALITATE ÎN CONCEPȚIA RE-
 FORMEI, ÎNCÎT, FĂRĂ SĂ AFECTEZE
 MECANISMUL PROPRIU-ZIS AL CALEN-
 DARULUI, SĂ ASIGURE, DOAR PRIN
 MODIFICAREA NUMĂRULUI DE ANI
 AI SECOLULUI, O PRECIZIE EXTREMĂ.

Poate că, dintre toate performanțele calen-
 darelor de la Sarmizegetusa, cea mai uimitoare
 este aceea a sistemului anilor fluctuanți din
 interiorul ciclului de 13 ani. Toate calendarele
 lumii s-au aflat în fața problemei de a măsura
 cu mărimi întregi, adică zilele, o mărime
 fracționară, adică anul, care nu are un număr
 exact de zile (ci, după cum știm astăzi,
 365,242198 zile). Una dintre cele mai intere-
 sante soluții a fost aceea anticipată de un
 vechi calendar brahman, preluată apoi de
 romani în vremea lui Cezar, prin astronomul
 Sosigenes din Alexandria, și care folosește
 un ciclu de patru ani, în interiorul căruia 3
 ani au valoare de 365 zile, iar unul de 366
 zile, obținându-se astfel valoarea anului me-
 diu de 365,25 zile. Cu corecțiunile ce i s-au
 adus ulterior, acest ciclu îl avem și astăzi.

Ciclul calendarului dacic cuprindea un
 registru mult mai mare de ani, și anume 13,
 mai larg fiind și fluctuația valorilor acestora,
 între ani cu 364 și 367 zile. Valorile fluctuante
 în zile ale anilor cuprinși în ciclul de 13 ani
 se exprimă (sau, altfel spus, se reflectă)
 în construcția micului sanctuar circular, împăr-
 ținț în 13 grupări de zile prin 13 lespezi, cu
 o simetrie ruptă, în sensul că două dintre
 grupările de zile nu mai sînt de 8 zile ca ce-
 lelalte 11, ci de cîte 7 și 7, respectiv, 6 zile.
 Prin eleganța, funcționalitatea și simplitatea
 soluțiilor matematice pe care le încorporează
 (și exprimă geometrizat), micul sanctuar

circular este cea mai frumoasă „operă de
 artă” pe care a creat-o gîndul uman în stră-
 dania sa de a cuantifica timpul.

Momentul construcției sanctuarelor de pe
 terasele Sarmizegetusei este acela al triumfului
 unei foarte îndelungi distilări și selecții de
 valori în cultura geto-dacă, este momentul
 cînd concepțiile despre existența umană și
 condițiile ei se cristalizaseră și dobîndiseră o
 asemenea trăinicie, încît li se cuveneau monu-
 mente de piatră care să poată traversa tim-
 purile. Cu alte cuvinte, monumentele oglindesc
 această cultură ajunsă la apogee strălucirii ei.

Hrisoave ale vechimii și continuității noastre

Cine au fost creatorii acestui minunat
 model de cuantificare a timpului?

Desigur, putem să ne referim la cîteva
 nume de înțelepți, de „reformatori”. Poate
 că Zamolxis a întrupat cerul senin, lu-
 mina, armonia, aspirația spre desăvîrșire.
 Sau, poate lucrurile s-au petrecut așa cum
 le descrie Lucian Blaga în piesa *Zamolxe*,
 adică, printr-un joc al destinului, cel care a
 distrus vechi mituri și credințe animiste și
 fetișizante, pledînd pentru credința în lu-
 mină, în înțelepciune și în permanența umană,
 a fost, la rîndul lui, proiectat în mit.

Cu totul deosebit ca personalitate trebuie
 să fi fost și acel rege Dromihete, despre care
 scriitorii antici Pausanias, Strabo și Diodor
 din Sicilia ne informează că la anul 300 î.e.n.,
 după ce l-a înfrînt pe puternicul rege macedo-
 nean Lisimah cu armata sa pătrunsă pentru
 cucerire și jaf pe teritoriul Daciei, în loc să-l
 trateze așa cum se tratat toți prizonierii
 în antichitate, l-a ospătat ca pe un invitat de
 seamă și l-a eliberat. Fapta lui, considerată
 „cîudată” de către contemporani, a fost o
 lecție dată atît năvălitorilor, cît și propriilor
 luptători, în sensul că înțelepciunea, tăria și
 stăpînirea de sine depășesc sensurile unei
 victorii militare. Regele Oroles, despre care
 Pompeius Trogus scrie că pe la anul 200 î.e.n.
 a fost învins de bastarni, nu și-a decimat
 trupele, așa cum procedau romanii cu legi-
 nile lor înfrînte, nu a recurs la sancțiuni spe-
 cifice puterii regale, ci la o măsură care sim-
 boliza „probiul moral”, obligîndu-și ostașii să
 îndeplinească treburi femeiești, pînă își vor
 spăla rușinea în luptă (ceea ce aceștia au și
 făcut). Uimitor este și modul în care Strabo
 descrie ridicarea neamului dac și creșterea
 puterii acestuia sub Burebista, prin „...exer-
 ciții, abținere de la vin și ascultare față de
 porunci”, deci, printr-o operă de educare.

Iordanes (sec. VI), pornind de la textele
 lui Dio Chrysostomul, care a trăit mai mulți
 ani în Dacia, descrie astfel activitatea lui
 Deceneu, marele preot și sfetnic al lui Bure-
 bista: „...i-a instruit în aproape toate ramurile
 filozofiei, căci era în aceasta un maestru
 priceput, i-a învățat morala, dezbărîndu-i de
 moravurile lor cele barbare; i-a instruit în
 științele fizicii, făcîndu-i să trăiască potrivit
 legilor naturii; i-a învățat logica, făcîndu-i

cu mintea superioară celorlalte popoare; arătându-le practica, i-a îndemnat să petreacă în fapte bune...". Deceneu a continuat, deci, ridicind pe o nouă treaptă, un proces reformativ, de înălțare a neamului, început înaintea lui, fapt ce se deduce și din fraza primă a textului lui Iordanes: „Observând dispoziția dacilor de a-l asculta în toate și că ei sînt din fire inteligenți...”.

Deosebit de semnificativ pentru subiectul nostru este însă acest pasaj despre activitatea lui Deceneu: „Demonstrîndu-le teoria celor 12 semne ale zodiacului, le-a arătat mersul planetelor și toate secretele astronomice, și cum crește și scade orbita Lunii și cum globul de foc al Soarelui întrece măsura globului pămîntesc și le-a expus sub ce nume și sub ce semne cele trei sute patruzeci și șase de stele trec în drumul lor cel repede de la răsărit și pînă la apus, spre a se apropia sau îndepărta de polul ceresc”. Poate că, în adevăr, Deceneu este numele de care se leagă dezvoltarea deosebită a cunoștințelor astronomice ale dacilor.

Afirmările lui Iordanes în legătură cu cunoștințele astronomice ale dacilor sînt probate, credem, de sanctuarele Sarmizegetusei, după cum alte știri, ale aceluiași autor, despre cunoștințele medicale ale dacilor sînt confirmate atît de alți autori, cit și de o serie de descoperiri arheologice. Cei ce au creat, după cum se pare, cel mai exact și mai valoros model de cuantificare a timpului aveau, desigur cunoștințe la cel mai înalt nivel atins în antichitate și în alte ramuri ale științelor de atunci.

Desigur, calendarele Sarmizegetusei nu sînt numai o „măsură” a timpului trăit, ci și un model de calcul al timpului trecut și al timpului viitor, prin „marile perioade” ale sale, proiectîndu-ne și în timpul cosmic. Dar, întocmirea unor asemenea calendare a presupus cu siguranță mii de ani în care s-au acumulat observațiile, s-au elaborat modele, ori — cînd vechile modele nu au corespuns au fost înlocuite cu altele noi — s-au elaborat reforme, ca aceea ce poate fi identificată în construcțiile de la Sarmizegetusa.

Astfel, aceste monumente sînt o dovadă a vechimii civilizației noastre, atestînd, aici la noi, existența uneia dintre rădăcinile culturii omenirii.

Totodată, monumentele Sarmizegetusei sînt și o dovadă a continuității noastre pe această vatră strămoșească. Încîlnăția îndepărtatău nostru strămoși spre memorarea și transmiterea orală a percepțelor de înțelepciune și a regulilor de conduită morală, îndelunga întipărire în cugete a acestora, a făcut ca unele dintre ele să se păstreze în „amintirea” poporului, străbînd milenii, și astfel putem să regăsim astăzi înțelepciunea sanctuarului, simbolurile și chiar cifrele sale, învăluite în haina producțiilor folclorice.

Fără a adînci aici ipoteza noastră, considerăm că, de pildă, dansul călușarilor, despre care toți autorii susțin că mai păstrează pînă și astăzi elemente care provin dintr-un străvechi ritual, cum sînt: legămîntul cetei pentru perioada jocului, condiția de puritate a membrilor cetei, autoritatea vătăfului,

condiția secretului, viețuirea în comun a membrilor cetei în aceeași perioadă, bățul, care aminteste de toiagul ca semn distinctiv al puterii învățaților preoți, caracterul cu totul aparte al coregrafiei acestui dans, derularea lui sub semnul unei unități organice totale, caracterul salturilor care vor să sugereze desprinderea de pămînt a interpretelor, sau unele ritmuri care ating paroxsimul reprezintă o reflectare populară a practicilor rituale legate de sistemul calendaristic dacic.

Pornind de la cea mai veche descriere amănunțită a jocului călușarilor, pe care o dătorăm scriitorului maghiar Dosza Daniil, care relatează evoluția acestora cu prilejul serbărilor de la încoronarea principelui Transilvaniei Sigismund Báthory (19 oct. 1599) aflăm că cei 13 interpreți principali, avîndu-l în centrul lor pe vătăful jocului, sînt așezați în cerc, fiecare pe cite un stîlp. De patru ori vătăful este aruncat de jucătorii cit mai sus posibil, apoi fiecare dintre ceilalți 12 îi va lua locul, pentru a se repeta aceeași aruncare, această „schimbare de roluri” amintindu-ne faptul că pe cercul micului sanctuar circular, într-un ciclu de 13 ani, fiecare dintre cele 13 lespezi ajungea să marcheze un sfîrșit-început de an, iar repetarea a cite 4 salturi ($4 \times 13 = 52$) ne aminteste de perioada de 52 ani a cărei evidență (și marcarea) se făcea în absida marelui sanctuar circular, precum și în sanctuarul dreptunghiular de 4×13 tamburi (coloane).

Despre rolul stîlpilor de a fi „semne ale timpului” ne amintesc și astăzi unele creații folclorice ca:

„Stîlpurile pe cărare

Stau cu fața către soare...”

deși nu mai întîlnim la răsîpîntii de drumuri vechii stîlpi care indicau direcția sud, cum nu mai întîlnim nici construcțiile cu caracter de calendar primitiv, despre care ne „spun” versurile:

„După troița-n picioare

Cunoști luna cînd răsare

Și noaptea cit e de mare...”

În textele descîntecelor și vrăjilor, unde, pe drept cuvînt ne atrage atenția I.A. Candrea, conservarea autenticismului e mai sesizabilă datorită caracterului tăinuit al practicării (și conservării lor), găsîm de asemenea elemente sugestive cum ar fi urarea, „Să trăiești 104 ani”, care nu poate să nu ne ducă la amintirea ciclului dacic cu același număr de ani, sau chiar o amintire, o imagine a marelui sanctuar dreptunghiular de „40 tamburi” (coloane), ca în descîntecul cules de Romulus Vulcănescu, unde întîlnim versurile:

„Soare, soare

Frăioare,

Cu patruzeci de răzătoare,

Zvirle raze pe pămînt...

Stîlpi de aur să se facă...”

Acestea, ca și alte elemente similare păstrate în folclorul nostru, ne permit să afirmăm că monumentele Sarmizegetusei nu sînt doar o „pecete” a vechimii și altitudinii culturii noastre ci și un „hrisov” al continuității noastre pe acest pămînt și sub această parte de cer.

¹ Autorii tin la dispoziția specialiștilor și a cititorilor interesați, demonstrația în extenso a articolului — n.r.

„La locul ce să chiamă Direptatea”

„Acest domn, Ștefan vodă, după doi ani a domniilor lui Pătru vodă Aron, rădăcatu-s-au de la Țara Muntenească cu multă mulțime de oaste muntenească și din țară adunați și au intrat în țară. Și silind spre scaunul Sucevii, i-au ieșit înainte Pătru vodă Aron pe Siretiu, la Doljăști, la tină, și s-au lovit în zion de joi mari, aprilie 12, și înfrinse Ștefan vodă pe Aron. Ci Aron vodă nu să lăsă cu atita, ci de iznoavă s-au bulucitu și al dollea rindu să lovi la Orbic și iară birui Ștefan vodă. Și-l prinse pe Pătru vodă Aron...”.

În aceste cuvinte descria cronicarul Grigore Ureche evenimentele imediat premergătoare proclamării lui Ștefan cel Mare ca domn al Mol-

dovei, „la locul ce să chiamă Direptatea”, în urma luptelor de la Doljești și Orbic. În identificarea pe teren a acestor trei toponime, istoricii au emis ipoteze diferite. Astfel, pentru identificarea Doljeștilor s-au propus satele **Dolhești**, jud. Suceava, **Joldești**, jud. Botoșani și chiar **Doljoc**, lângă Cernăuți! Cît privește lupta de la Orbic, s-a propus plasarea ei în alt an, sau i s-a negat, pur și simplu, existența! Și aceasta din cauză că nu era cunoscut decât un singur sat Orbic, pe valea Bistriței, care nu putea fi pe traseul lui Ștefan: prin urmare, acesta nu avea cum să dea o luptă acolo, decât îndepărtându-se considerabil de drumul ce-l ducea la Suceava. Pentru explicarea „nepotrivirilor” din cronică lui Ureche, s-au invocat presupuse greșeli ale copiștilor care au transcris-o, confuzii de localități și de date, deoarece faptele fuseseră consemnate în scris la mult timp după consumarea lor etc.

În funcție de identificarea Doljeștilor și a Orbicului, urmează să se localizeze și Direptatea. Se socotește îndeboste, că ar fi vorba de cîmpia de lângă cetatea Sucevii. Într-un studiu mai vechi, prof. C. Cihodaru a emis ipoteza ariei actuale a satelor Mircești și Cozmăști, stăpînite pe atunci de o familie boierească numită Direptate.

Cercetarea unui mare număr de documente medievale, din sec. XV-XVIII, ca și obser-

varea atentă a terenului, ne-au permis reconstituirea traseului urmat de Ștefan cel Mare în acele zile din aprilie 1457. Pe acest itinerar, se află și cele trei puncte menționate mai sus: Doljești, Orbic și Direptatea.

Dificultățile de localizare porneau de la considerentul că „drumul mare”, urmat de Ștefan vodă pe valea Siretului, trebuia să treacă **numai** pe dreapta riului (unde se găsește Orbicul de pe Bistrița), în timp ce un sat Doljești se afla pe partea lui stîngă! În realitate, pe o porțiune de aproximativ 15-20 km, „drumul mare” se afla pe **malul stîng** al Siretului deoarece, în zona respectivă,

malul drept era inundabil. Trecerea pe cel stîng se făcea în dreptul satului Doljești (azi în jud. Neamț), prin actualul vad de la Rotunda, numit, în acele vechi **Poiana Vadului** sau **Poiana Rătunda**. Apoi, traversind moșiile Doljești și Lățcani, „drumul mare” se bifurca: o ramură ducea la Suceava, alta la Iași.

În acest punct, la trecerea Siretului, a ieșit Petru vodă Aron înaintea lui Ștefan și a fost înfrînt; locul mlaștinos din apropiere justifică și mențiunea cronicii: „La tină”, căci tină înseamnă și mlaștină, mocirolă.

Dar, în imediata vecinătate, lângă Lățcani, fusesă și un sat Orbic: în 1623, logofătul Ionașco Ghenghea cumpăra seliștile Orbic și Lățcani¹ de la strănepoții lui Luca Dereptate. Apropierea toponimelor Doljești și Orbic de patronimul Dereptate nu poate fi întimplătoare: aici, la **acest Orbic**, și nu la acela de pe valea Bistriței, trebuie să se fi desfășurat cea de-a doua luptă a lui Ștefan cu Petru Aron. Putem conchide că tot aici, în această zonă, s-a aflat și locul numit Direptate, după vechii săi stăpîni.

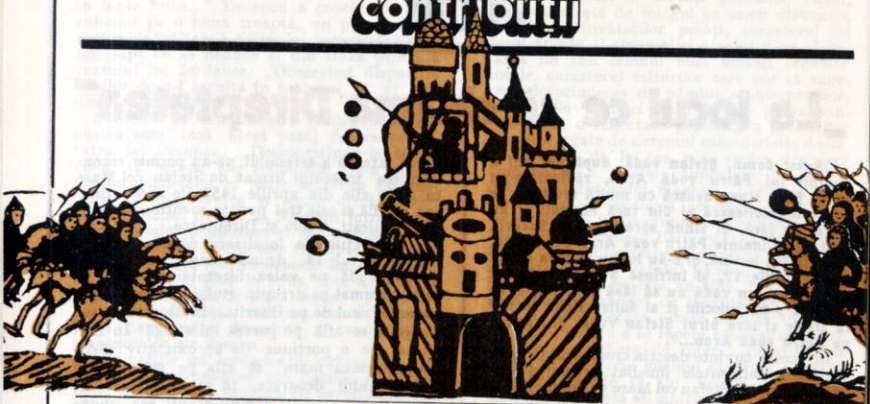
Prof. Costin MERIȘCA

¹ În aceeași zonă, satul Dănceni era de mult proprietatea familiei Ureche; aceasta ar putea explica precizia cunoștințelor „topografice” ale cronicarului Grigore Ureche — n.a.

Ștefan cel Mare, sculptură de Simion Tatu

contribuții

„SĂ PĂZEASCĂ PLAIUL DOMNIEI MELE”

Două instituții medievale românești
destinate apărării țării

Dr. ȘTEFAN OLTEANU

Devenite independente la mijlocul secolului XIV, în urma bătăliilor purtate pentru înlăturarea dominației străine, țările române au fost confruntate permanent cu probleme deosebit de dificile în vederea menținerii și consolidării libertății obținute pe cîmpul de luptă. Pe de o parte, Coroana maghiară se împăca greu cu noua situație, nutriend mereu speranța revenirii Moldovei și Țării Românești la vechea stare de suzeranitate. Pe de altă parte, spre sfîrșitul aceluiași veac, la Dunăre a apărut un nou inamic, extrem de agresiv, aflat în plină expansiune teritorială spre Europa Centrală: Imperiul otoman.

Munca la cetate

În acest context politic s-a înscris, vreme îndelungată, întregul efort pe care țările române l-au desfășurat pentru a-și dezvolta capacitatea de apărare. Aproape întreaga politică internă și externă a voievozilor români din secolele XIV-XVI a vizat îndeplinirea unui adevărat program în vederea aceluși țel fundamental care îl constituia păstrarea independenței. Pentru realizarea lui, au fost luate cele mai potrivite măsuri de întărire și perfectare a capacității sistemului defensiv, adaptat mereu noilor mijloace tehnice militare.

Sistemul defensiv se compunea, în primul rînd dintr-o serie de construcții cu caracter militar,* ridicate de către domnie; din această categorie, făceau parte: fortificațiile permanente (cetățile de piatră), fortificațiile de campanie sau ocazionale (cetăți de lemn și pămînt, combinate, uneori, cu piatră), barajele la punctele obligatorii de trecere, terestre sau fluviale și fortificațiile reședințelor voievodale din țară. Acestui sistem i se adăugau construcțiile defensive realizate prin efortul diferitelor comunități sociale; astfel, erau apărute cu ziduri puternice mănăstirile, unele biserici

* În imaginea de mai sus: Asediul cetății Suceava. Miniatură din *Evangelhella*, de la Sucevița (1601).

și curțile boierești, iar orașele și satele aveau, și ele, anumite lucrări de fortificare. Rostul acestei adevărate rețele de puncte întărite era de a organiza rezistența zonală, care să întîrzie înaintarea invadatorului, să-i micșoreze capacitatea de luptă prin uzura materială și morală și, în același timp, să îngăduie oștilor proprii efectuarea mișcărilor și manevrelor tactico-strategice.

E lesne de înțeles că o asemenea operă constructivă nu se putea realiza decît cu participarea întregului popor. Contribuția directă a maselor la ridicarea și întreținerea acestui sistem defensiv era reflectată de două instituții medievale românești, desemnate în documente sub numele de **munca la cetate** și **posada**. Cea dintîi era obligația țărănimii de a participa cu mijloace proprii, cu brațele și priceperea ei, la marile construcții militare; fiind o obligație generală, o **regulă**, ea nu se găsește menționată în acte decît pentru a se consemna **excepția**: atunci cînd, la cererea stăpînului feudal, care dorea să se folosească exclusiv de capacitatea de muncă a supușilor săi, domnitorul scutea de această sarcină pe locuitorii unui sat. În actele de care dispunem pînă acum, sînt menționate 12 scutiri acordate în Moldova între 1444 și 1479 și cinci scutiri acordate în Țara Românească între 1495 și 1505. Oricît de relative sînt aceste cifre — căci trebuie să ținem seama de numărul foarte mare de documente pierdute și dintre care unele au putut conține, și ele, această clauză — rămîne semnificativ faptul că, în Moldova, cele mai multe scutiri de muncă la cetate au fost acordate în vremea urmașilor lui Alexandru cel Bun, răstimp de creștere a tendințelor centrifuge ale marilor feudali; în schimb, în timpul lui Ștefan cel Mare sînt numai trei asemenea scutiri, și acestea datînd doar din prima jumătate a domniei sale (cuprinsă între anii 1458-1479). Această sensibilă scădere a concesiilor pe care o reprezenta scutirea de muncă la cetate, și apoi dispariția ei totală, este una din explicațiile majore ale realizărilor considerabile în domeniul întăririi sistemului defensiv al Moldovei lui Ștefan cel Mare. Refacerea cetăților și întreținerea lor, consolidarea tuturor fortificațiilor militare devenise de o stringentă necesitate atunci cînd Moldova era amenințată de tendințele crotopitoare ale Imperiului otoman și ale feudalilor poloni.

În sec. XVI, accentuarea dominației otomane a redus rolul sistemului defensiv permanent; Alexandru vodă Lăpușneanu a fost chiar silit să incendieze cetatea Sucevei (a și făcut-o, avînd însă grijă să nu-i provoace stricăciuni ireparabile!). Ca urmare, munca la cetate și-a schimbat conținutul, nemaifiind legată în general de rosturile militare de pînă atunci; sub numele de **lucru domnesc**, se ascunde, în documentele, mai cu seamă din sec.

XVII, participarea unor meșteri — mai ales satești — la construcția sau repararea unor clădiri laice ori religioase, ale domnului sau de folosință obștească; „lucrul la cetate“ se mai menționa doar în cîteva cazuri, ca formulă.

Posada

O altă instituție medievală românească, avînd, în sec. XIV-XV, un însemnat rol în apărarea țării și a libertății ei, a fost **posada**. Cu acest termen s-au desemnat, inițial, punctele fortificate care păzeau trecătorile; mai apoi, a căpătat și alte sensuri, derivînd din aceeași funcțiune militară pe care o îndeplinea.

Instituția posadei este pusă în evidență, pentru Țara Românească, de un număr de 21 documente, cuprinse între 1407 și 1505, iar pentru Moldova — de 15 documente, din 1439-1475; în cazul din urmă însă vechimea ei urcă dincolo de 1439, întrucît încă din 1421 este atestat un neam boieresc la care numele dregătoriei era deja transformat în patronim: Posadnic. Ca și în cazul muncii la cetate, posada este menționată, în cele mai multe cazuri, în legătură cu privilegiul acordat de domnitor unor sate (stăpînite de boieri sau mănăstiri) pentru a fi scutite de ea. În marea majoritate a actelor care atestă existența posadei, atît în Moldova, cît și în Țara Românească, ea apare cu sensul de **obligație bănească**, plătită domniei de către locuitorii satelor și orașelor. Astfel, într-un document din 22 august 1447, se arată că domnitorul convenise ca 18 sate ale Mănăstirii Neamț „să nu ne plătească dare, nici posadă, nici ilîș...”. Un alt grup de documente acordă posadei sensul de **prestație în muncă**, este cazul unui act din Moldova din 17 aprilie 1475, prin care două sate ale Mănăstirii Horodnic (în ținutul Sucevei, azi dispărută) erau scutite de dări și slujbe în acest chip: „nici la cetate să nu lucreze, nici la posadă, nici la slujbă să nu meargă, nici la mori să nu lucreze, nici la oaste să nu meargă”. Același caracter de prestație datorată domniei îl atestă și un document muntean, de la Radu cel Frumos, care, la 28 octombrie 1464, a scutit mai multe sate ale Mănăstirii Snagov de unele dări și slujbe, cu trei excepții: „birul să-l plătească, și posadă și oaste să facă”.

În Țara Românească, se pare că posada implica și obligația de a face de pază la granițe. Acest sens rezultă din unele documente, precum este o scrisoare prin care Neagoe Basarab (1512-1521) anunța pe brașovenii: „sînt nevoit, pe aceste vremuri de iarnă, să țin pe săraci la posadă”, fiind vorba, evident, de paza hotarelor cu Transilvania.

Toate aceste sensuri ale posadei sînt, cum se vede, strîns legate de funcția militară a

statului feudal; ea înseamnă obligația de a participa — cu bani, cu muncă sau cu oameni de strajă — la organizarea apărării punctelor de trecere de la hotare. Asemenea locuri se fortificau prin construcții militare — ziduri de piatră sau valuri de pământ întărite cu lemn (palisade); pentru construirea fortificațiilor, ca și pentru întreținerea lor, autoritatea centrală a statului — domnia — a instituit obligația locuitorilor din zonele respective de a participa la aceste acțiuni cu muncă fizică și mijloace de transport; pentru locuitorii sate-lor îndepărtate de graniță și ai orașelor aceas- tă obligație a fost convertită (ca multe altele) în bani.

Fînd locuri obligatorii de trecere, la aceste puncte se percepea o taxă asupra mărfurilor care intrau în țară pentru comerțul de tranzit, așa că, în vreme de pace, posada constituia și o apreciazabilă sursă de venituri pentru domnie. De multe ori, în asemenea locuri se amenajau pive, mori, ateliere pentru reparat căruțele și potcovit caii și chiar circiuri, care, firește, aduceau și ele venituri. Un astfel de caz e menționat la 12 martie 1439, cînd Ilie și Ștefan voievozi, fiii lui Alexandru cel Bun, au dăruit Mănăstirii Moldovița „posada care este pe Moldova, cu tot venitul”; mai tîrziu, în 1453, se preciza că posada respectivă era „pe Moldo- va, mai în sus de Baia” — așadar, un vad de trecere în zona Munților Stînișoarei.

De pe la mijlocul secolului XVI, documentele nu mai menționează posada în sensul inițial în rîndul dărilor și slujbelor. Ea însă nu a dis- părut, ci și-a adaptat funcțiile la noile împe- jurări politico-militare datorită cărora vechiul sistem defensiv își pierduse mult din însemnă- tatea sa, paza frontierelor prin fortificarea trecătorilor rămînînd mai mult o atribuție administrativă. Din funcțiile avute anterior, posada a păstrat una singură: aceea de pază a granițelor, care revenea locuitorilor unor sate din apropiere. Cazul satului To- pești al Mănăstirii Tismana este grăitor pentru înțelegerea procesului de adaptare a

posadei la noile condiții din a doua jumătate a sec. XVI. În 1505, acest sat fusese scutit, de către Radu cel Mare, de unele dări și slujbe datorate domniei: „nici la cetate, nici la morile domniei mele să nu lucreze, nici posadă, nici poteci să nu facă”. Peste opt decenii, locuitorii din Topești au fost însărcinați „să păzească la plai [granița pe munți], cum au păzit și mai înainte vreme”; în același act, obligația era repetată: „să păzească plaiul domniei mele”. Pentru ca, în 1619, să fie scutiți și de paza pla- iului, cu condiția „să păzească sfînta Mănăstire Tismana”. În fine, o poruncă domnească din 1680 arată că, la acea vreme, atribuțiile păzitorilor posadei și plaiurilor erau unificate: „să puneți posădarii să păzească și plaiul”. Situația era aceeași și în Moldova, chiar și în veacul XIX: un document din 1832 men- ționează „posădarii posăzii ce păzesc potecu”.

Instituite pentru a răspunde unor nevoi militare, aceste două instituții medievale — munca la cetate și posada — și-au îndeplinit menirea, contribuind la consolidarea și apă- rarea libertății și independenței țărilor romă- ne. Cu funcțiile adaptate unor noi condiții, ele au continuat să existe pînă la sfîrșitul evo- lui mediu pe pămîntul românesc.

N.R. Cuvîntul posadă evocă, în chip firesc, locul unde s-a purtat lupta dintre Basarab I și regele Carol Robert al Ungariei, în noiembrie 1330. Reamintim însă că izvoarele istorice ale vremii nu dau acestui loc nici un nume. Pornind de la constatarea că, vreo șase decenii mai tîrziu, regele Sigismund al Ungariei, retrăgîndu-se din Țara Românească, a trecut Munții Carpați printr-un loc numit Pazzata, Nicolae Iorga a considerat că și Carol Robert a trebuit să treacă prin același loc, al cărui nume l-a tradus Posada (vezi Magazin istoric, nr. 1 și 10/1971). Se știe cît este de controversată localizarea acestui toponim pe harta românească. E de la sine în- țeles, că, în toate aceste încercări de localizare, nu se poate porni prin căutarea unui toponim Posada.

PLANȘELE NOASTRE

① În incinta sacră din fosta capitală a dacilor: fragment din „Soarele de andezit” (dreapta sus); de sus în jos: stîlpi din marel sanctuar circular (detaliu); marel sanctuar circular; micul sanctuar circular (în prim-plan). Imagini policrome realizate de Magazin istoric (Calendarul de la Sarmizegetusa, p. 24)

② ③ Orașe românești la începutul sec. XX

④ M. Kogălniceanu. Pictură de Nicolae Constantin (Kogălnicenii, p. 6)

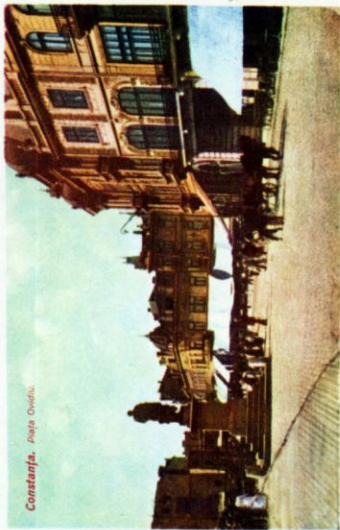

Album istoric românesc

București

Constanța, Piața Ovidiu

Cluj-Napoca

Plocești

Grada Unirei

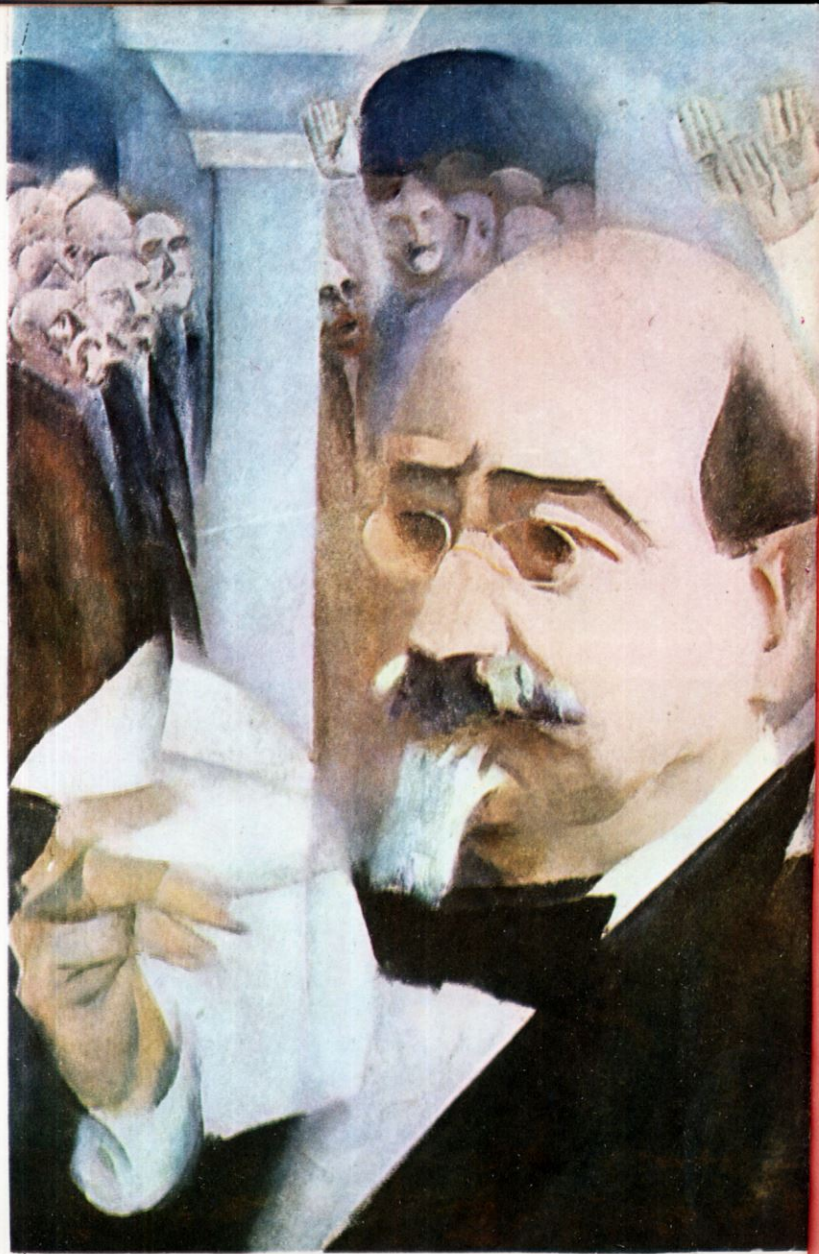
București
Strada Trâmbuleț

T. Măgurele

Banca Națională

MEMORIA INDEPENDENȚEI

Răspunsurile la întrebări

Întă-ne, așadar, în faza penultimă a concursului Magazin istoric, MEMORIA INDEPENDENȚEI. Acum în redacție se lucrează intens la trierea, în funcție de exactitatea răspunsurilor, a miilor de scrisori, după care va urma tragerea la sorți a celor 200 câștigători, ale căror nume vor fi publicate în nr. 8/1977 al revistei.

Desigur, la un concurs atât de complex, care a avut o tematică majoră, inspirată de centenarul independenței de stat a României, iar ca bibliografie revistele apărute în cei peste 10 ani de existență ai Magazinului istoric, unele răspunsuri vor diferi ca redactare de cele publicate în aceste pagini. De aceea, în evaluarea lor vom ține seama de conținutul ideii.

Și acum iată cele 100 răspunsuri.

SERIA I-A: 1) Bătălia de la Vaslui (Podul Înalt), 10 ianuarie 1475 (nr. 1/1975, p. 11); 2) Mircea cel Bătrîn, 1393 (3/1975, p. 35); 3) 124 episoade (2/1967, p. 3) sau 125 reliefuri (9/1968, p. 43); 4) Mihai Eminescu (2/1975, p. 18); 5) Dorințele partidelor naționale din Moldova (6/1970, p. 3); 6) Depuțatul clăcaș Tănase Constantin (6/1975, p. 15); 7) Daily Telegraph și Il doveire (9/1967, p. 55); 8) Giuseppe Garibaldi (1/1967, p. 5); 9) Vasile Alecsandri (10/1971, p. 65); 10) George Bariț (5/1968, p. 18); 11) Veacul XVI, anul 1590 (8/1971, p. 86); 12) În primăvara anului 1596 (5/1975, p. 15); 13) Familia Zăgănescu (10/1972, p. 69); 14) Herodot (7/1972, p. 14); 15) Carei (5/1967, coperta 1); 16) Posada, 9-12 noiembrie 1330 (9/1970, pl. 2); 17) Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia (2/1968, coperta 1 și 11/1968, pl. 2-3); 18) Burebista (6/1976, p. 48); 19) 28 octombrie 1907; Turnu Măgurele (6/1976, p. 25); 20) Scrisoarea lui Neacșu (5/1971, p. 83).

SERIA A II-a 1) Radu de la Afumați (6/1975, p. 3); 2) „Voi știți cei ce scrieți istoria țării” (4/1975, p. 31); 3) Iulie 1845 (5/1969, pp. 59-60); 4) Decebal (6/1974, p. 3); 5) Gheorghe Magheru (4/1972, p. 47); 6) Escadronul Bacău (9/1976, p. 37); 7) Osman pașa (1/1970, p. 21); 8) Tomis (12/1970, p. 7); 9) Horea (11/1970, p. 63); 10) Biterolf (10/1976, p. 37); 11) Alexandru Cociu (3/1976, p. 33); 12) Socialistul (5/1972, p. 12); 13) Constantin Brâncuși (3/1976, p. 4); 14) Atacul de la Smîrdan (10/1969, coperta 3); 15) Pavel Chinezu (2/1975, p. 33, planșa 4); 16) Unirea (1/1972, p. 63); 17) Ștefăniță vodă (2/1974, p. 8); 18) Căpitanul Măracineanu, maiorul Șonțu, soldatul Melinte (5/1972, p. 11); 19) Mormîntul eroului necunoscut (3/1969, pp. 65-66); 20) Mihai Viteazul (8/1976, p. 16).

SERIA A III-a: 1) Titus Dunka (9/1968, p. 83) și (10/1968, p. 86); 2) Mircea cel Bătrîn (3/1967, p. 2); 3) Eroilor gorjeni (2/1976, p. 15); 4) 27 august 1877, 7 octombrie 1877 (12/1976, p. 33); 5) Barbu Iscovescu (6/1968, p. 11 și planșa 3); 6) Rahova (10/1976, p. 44); 7) „Grupul celor 14” (6/1975, p. 36); 8) Les cahiers de l'Histoire (7-8/1968, p. 25); 9) Nicolae Bălcescu (3/1967, p. 55); 10) Adamclisi (Tropaeum Traiani);

anul 109 (12/1973, pp. 6-7); 11) Unirea Principatelor (1/1974, coperta 1); 12) 5 000 membri ai gărzii civice (9/1970, p. 81); 13) Ianuarie 1943 (7-8/1969, p. 17); 14) Iancu Jianu (6/1967, pp. 61-65); 15) „Victoria de la Mărășești” (4/1967, pp. 13-14); 16) Mai puțin de 15 minute (5/1972, p. 5); 17) Cucerirea redutei Grivița (1/1967, planșa 4); 18) Avram Iancu (5/1968, coperta 3); 19) Andrei Mureșanu (4/1968, p. 4); 20) W.W. Thomas-junior (1/1968, p. 21).

SERIA A IV-a: 1) „Dreptate, Frăție, Unitate” (6/1973, p. 6); 2) Baiazid II (7-8/1968, coperta 2); 3) 5 noiembrie 1912 (11/1972, p. 53); 4) Platforma-program (6/1974, p. 12); 5) Bătălia de la Jiliste (7/1974, coperta 4); 6) România triumfală (5/1968, planșa 1); 7) Al. Papiu-Ilarian (3/1974, p. 59); 8) Victor Hugo (2/1971, p. 80); 9) Ioan Kemény (2/1977, p. 37); 10) Statornicirea capitalei la București (1/1977, p. 15); 11) 5/16 aprilie 1821 (3/1971, p. 5); 12) Miron Costin (4/1972, p. 84); 13) Charles-Angélique Talleyrand-Périgord (1/1977, p. 25); 14) Teodor și Ion Văcărescu (5/1975, p. 74); 15) Stephan Ludwig Roth (3/1972, p. 77); 16) Nicolae Golescu (8/1975, p. 25); 17) „Comitetul de la Giurgiu” (12/1976, p. 34); 18) Frontul Național Român (8/1972, p. 78); 19) Deschiderea cursului de istorie națională de la Academia Mihăileană (4/1974, p. 59); 20) „Completa noastră emancipare” (2/1977, p. 11).

SERIA A V-a: 1) Alexandru Ioan Cuza (8/1967, p. 36); 2) România independentă (4/1977, p. 5); 3) C.I. Istrati (5/1972, pp. 12 și 25); 4) Mémorial diplomatique (9/1967, p. 55); 5) 2/14 mai 1877 (4/1977, p. 14); 6) Trecerea Dunării (1/1967, coperta 1); 7) 35 000 arme (5/1977, p. 38); 8) 14 noiembrie 1878 (11/1976, p. 28); 9) Arnold J. Toynbee (7/1973, p. 27); 10) Convenția româno-rusă din 4/16 aprilie (4/1977, p. 11); 11) Poarta Eroilor (3/1977, p. 15); 12) Reșelului Oriental Illustratu (3/1977, planșa 4); 13) Moise Grozea (11/1976, p. 30); 14) „Steaua României” (5/1977, p. 39); 15) Bukova (5/1977, p. 14); 16) Dacia vltitoare (7/1974, p. 33); 17) 12 februarie 1864 (5/1976, p. 14); 18) Reminiscențe din reșelului româno-ruso-turc (5/1977, p. 51); 19) Valter Măracineanu (4/1977, p. 16); 20) Mauriciu Brociner (5/1977, p. 52).

HAIDUCII LUI HOREA

MIHAI CERGHEDEAN

Ridicarea la luptă a țăranilor din anul 1784¹ a fost înfrântă prin forța armelor, fără ca liniștea să poată fi restabilită. Din contră, exploatarea și persecuțiile agravându-se, frământările celor aserviți au continuat, îmbrăcând cele mai diferite forme, de la întârzierea muncilor agricole sau refuzul de a le mai presta, până la părăsirea pământului și lupta cu armele. Codrul, dintotdeauna prieten al poporului nostru², a adăpostit pe toți cei revoltați, pe cei care doreau să scape de pedepse, pe cei care își căutau, în acest scop, dreptatea: haiducii sau lotrii³.

Refugiați în pădure, o parte din locuitorii satelor din Munții Apuseni au continuat să reziste — în unele cazuri, toată iarna 1784-1785 — avînd în frunte pe „corifeii” din răscoală, după cum spune un document al vremii. De aici, ei au lovit în nobilime ori de cîte ori au avut prilejul, ținînd trează flacăra revoltei și speranța iobagilor că, în primăvara lui 1785, „la înverzire”, vor porni cu și mai multă hotărîre, să desăvîrșească ceea ce începuseră în toamnă. Documentele semnalează cete de „latroni” în comitatele Arad, Bihor, Caraș, Alba, Hunedoara și în districtul Timiș; acțiunile acestora au luat asemenea amploare,

încît guvernul a propus, pentru stîrpirea lor, atît colaborarea între autoritățile comitatelor și armată, cît și antrenarea regimentelor de graniță și a plăieșilor.

Din semnalările făcute de diferite autorități, rezultă că cetele haiducilor acționau mai ales la hotarele dintre comitate și la graniță. Cu toate măsurile luate, cetele treceau cu mare ușurință dintr-o țară în alta, dintr-un comitat în altul, atacînd curți nobiliare, localități sau chiar orașe. La 25 mai 1787, o asemenea ceată formată din 150 oameni, a trecut prin satul Arănieș în apropiere de Hunedoara și a atacat orașul Beiuș, pe care l-au stăpînit cîteva ore, dispărînd fără urmă la apropierea armatei. În același an, la 14 iunie, comitele din Oradea scria celui de la Deva că o ceată de 2 000 „predoni” — unul din numele lotrilor — amenința comitatul său dinspre Hunedoara și că, pentru a face față unui eventual atac, a pus în stare de alarmă efectivele a două regimente. Cifra de 2 000 e poate exagerată, dar ea atestă în orice caz numărul mare al haiducilor, pe de o parte, iar, pe de altă parte, spaima autorităților. Alte cete acționau la limita dintre comitatul Hunedoara și Banat, făcînd drumurile nesigure.

Întrucît măsurile luate pînă atunci pentru preîntîmpinarea atacurilor haiducești și pentru prinderea cetele se dovediseră insuficiente, în anul 1787 s-a pornit o adevărată campanie militară pentru „curățirea” pădurilor. Concomitent, s-au pus premii importante pe capul haiducilor: trei galbeni pentru denunțarea ascunzișurilor „hoților de munte”, 50 galbeni pentru capul unui asemenea „hoț de munte” și 100 pentru un haiduc viu și întreg.

Dar nici campania militară organizată în Munții Apuseni nu a dat rezultatele așteptate, după cun. scria comandantul unităților participante la această operație. Insuccesul s-a datorat faptului că populația sprijinea și nu denunța pe cei refugiați în păduri. Din declarațiile unora din cei căzuți în mina autorităților și ale celor care au participat la prinderea lor, aflăm unele aspecte din viața haiducilor transilvăneni.

Cetele erau formate din foști participanți la răscoala lui Horea, dezertori din armata imperială sau alți nemulțumiți. Conducătorul cetei hotăra, de acord cu ceilalți, locul și data atacurilor. Acest conducător avea o îmbrăcăminte mai deosebită și purta un buzduhan. Șoldea Avram, șeful cetei din Munții Vulcan, era îmbrăcat într-o mantie roșie și avea o căciulă neagră cu partea superioară albă. În afară de buzduhan, Șoldea mai avea o pușcă, o sabie și două pistoale în tocuri legate de gît. Ion Debelea, din aceeași ceată, care se pare că era ajutorul lui Șoldea, purta de asemenea o mantie roșie și era înarmat cu un baltag, o pușcă și două pistoale.

Iarna, haiducii se îmbrășeau prin state unde erau adăpostiți pe la cunoscuți sau pe la familiile lor. Cînd codrul înverzea, ei porneau din nou lînd cu ei și alți oameni. Hrana și-o procurau de obicei de pe la stîne. Uneori, sa-

¹⁻³ Vezi Magazin Istoric, nr. 5/1974 și 9/1975; nr. 3/1975; nr. 3/1973.

crificau animale pentru a obține carnea de care aveau nevoie și pielea pentru confecționarea încălțăminte.

Cetele acționau, de obicei, în apropierea locurilor de baștină și aveau legături între ele. Astfel, Simion Tioc cu ceata lui a rămas pe meleagurile sale la Iomnatec (sat din zona orașului Brad) de dragul celor de acasă, deși Rus Petru i-a chemat în Munții Bihorului. Avram Vilsu cu ai săi acționau de o parte și de alta a Munților Vulcan, fără să se îndepărteze prea mult de comuna lor. Părăseau locurile natale numai în caz de mare primejdie. Rus Petru și ai săi, pentru a scăpa de urmărirea armatei, au plecat la Arad cu ajutorul topitorilor de pe Crișul Negru.

După cum se arată în documente, atacurile cetelor erau îndreptate împotriva nobililor și oamenilor mari, jurați și gornici.

În lupta cu autoritățile, mulți haiduci au plătit cu viața. Dar alți nemulțumiți au continuat să întrețină flacăra luptei împotriva nedreptății.

VOINICUL IOAN MIHULIN CERCEL

VIOREL FAUR

După revoluția de la 1848-1849, modul în care s-au aplicat în părțile Bihorului și Aradului prevederile referitoare la comasarea pământului a înrăutățit și mai mult condițiile de viață ale țăranimii. Suprafețele cele mai fer-

tile au fost rezervate marilor proprietari, sătenilor rămânându-le parcelele aride. În presa vremii, găsim nu puține mărturii despre această stare de lucruri. **Telegraful român**, din 6 octombrie 1879, menționa de pildă, faptul că „în Valea Crișului, unde pînă de curînd erau în floare multe comune, astăzi domnește lipsa și mizeria [...]. Poporațiunea trăiește numai cu pline și apă...”. Peste numai șapte zile, aceeași publicație scria că în aceeași zonă, Bihor, pe valea Crișului Rețede, „sărăcia s-a încuibat în cele mai multe comune, cari sunt în starea cea mai deplorabilă, iar oamenii umblă zdrențăroși ca vai de ei. În multe locuri casele stau pustii, căci locuitorii și-au luat lumea în cap”.

Era firesc ca din rîndurile acestora să se formeze cete de haiduci, care s-au înmulțit rapid. Un renumit conducător al acestora a fost Ioan Mihulin Cercel, originar dintr-un sat din apropierea Beiușului. În fruntea unei cete de 12 oameni înarmați, a acționat în județele Bihor și Arad, devenind, în anii 1876-1877, un temut răzbnunător al țăranimii. Într-un raport al prefectului județului Bihor către ministrul de Interne, se menționează că haiducul a „pericolat în așa măsură siguranța publică”, încît a fost necesar să adoptarea unei dispoziții care permitea judecarea de urgență. Au fost luate măsuri pentru prinderea lui, sporindu-se numărul jandarmilor și aducindu-se spre completare, grupuri de militari. Ceata lui Cercel a reușit să scape de urmăritori, fiind sprijinită de populație. În luna martie 1877, ea era prezentă în Beiuș și Salonta. În acțiunile sale, ceata lua de la cei bogati, dar nu omora pe nimeni. Acest lucru a reținut și atenția **Gazetei Transilvaniei**, care, în numărul din 15 februarie 1877, afirma că Ioan Cercel își evocă, „în minte, pe Radu-Viteazul de pre Cimpie, pe Jianul, pe Cîrjalul și alți «capitani» de odinioară”. Așezarea lui Cercel alături de acești haiduci, care prin isprăvile lor intrașeră în conștiința populară, constituie o mărturie elocventă despre popularitatea sa și a cetei sale.

Cercel a fost comparat și cu haiducii italieni, deoarece folosea metoda acestora de a preinde bani celor avuți prin intermediul unor scrisori. S-a păstrat un bilet al haiducului către arendașul din Somoșcheș: „Te invit ca să-mi trimiți prin acest om o sută florini, dacă nu vrei să merg eu la tine. Cercel Iuon”.

Cercel a murit în dimineața zilei de 24 martie 1877 în luptă cu jandarmii. Un comisar însoțit de cinci ajutoare și de prim-pretorul plasei Beiuș l-au așteptat pe o potecă pe unde haiducul urma să treacă cu doi dintre tovarășii săi, Anton Sărac și Ioan Reze (fost soldat). Somați să se predea, ei au răspuns cu „sune-tul puștilor în șeratul gloanțelor”. În acest schimb de focuri, haiducii au fost împușcați. Pentru distrugerea cetei, jandarmii au primit premii în bani și le-au fost suplimentate salariile pe timpul iernii deja trecute, iar prim-pretorului i s-a conferit „Crucea de aur”. Poporul însă a continuat să elogieze în cîntecetele sale, faptele acestui haiduc al epocii moderne: „Voinicul cel frumușel/ Pe care-l chema Cercel...”.

Muncitorii teleormăneni în sprijinul țăranilor răsculați

Documentele epocii, păstrate în arhivele teleormănene, consemnează numeroase acțiuni ale muncitorilor de pe aceste meleaguri în sprijinul sătenilor care s-au ridicat la luptă în primăvara anului 1907.

În județ, răscoala s-a declanșat în ziua de 9 martie 1907. Concomitent, la Zimnicea a început o grevă a chirigiilor pentru sporirea plății de transport. Au avut loc adunări ale greviștilor, care au fost împrăștiate de autorități. Unul din conducătorii grevei, D. Ghiolu, a plecat în comuna Smârdioasa, unde le-a citit țăranilor știrile apărute în presă referitoare la acțiunile răsculaților din satele Moldovei.

Tipograful C. Gheorghe, din Alexandria, le-a făcut cunoscut țăranilor atât articolul lui Nicolae Iorga Dumezeu să-i ierte, publicat în ziarul Neamul românesc, cât și poezia lui Coșbuc Noi vrem pământ.

În comuna Traianu, de lângă Roșiorii de Vede, răscoala a izbucnit la 11 martie. Au fost arestați 60 săteni care au fost urcați în vagoane închise spre a fi duși la Turnu Măgurele. În gară, fără nici o explicație, doi țărani Dobre Scănușu și Alexandru Jumugă au fost împușcați. Văzând aceasta, mecanicul de locomotivă, Ilarie Petreanu, din Roșiorii de Vede, vechi militant socialist a pornit fără ordon trenul, salvând astfel viețile celorlalți arestați.

Printre cei acuzați de instigație la răscoală, s-a aflat și mecanicul agricol Ilie Stănescu, urmărit de autorități pentru colaborarea sa cu țăranii. Judecătorul de instrucție de la Tribunalul Teleorman solicita prefectului de Ilfov „arestarea lui Ilie Stănescu, mecanic cu brevet de la corporația Turnu Măgurele, de fel din București și stabilit în timpul din urmă în comuna Furculești, unde a făcut instigații de revoltă și devastări printre locuitorii din Furculești, Voivoda, Moșteni, acum dispăruți” Ziarul Universul,

din 6 aprilie 1907, i-a publicat fotografia sub titlul „Urmărirea unui instigator”. A fost arestat în județul Argeș. Procesul-verbal întocmit de un ofițer de poliție, consemnează că Stănescu „profitând de șederea lui prin satele acestui județ a umplut capetele țăranilor cu fel de fel de teorii afișătoare la răscoală”.

La Zimnicea, doi muncitori, Dumitru Pănaiteșcu și Ilie Soare, au fost acuzați că au împărțit „broșuri instigatoare” în rândul țăranilor, în special printre rezerviștii chemați la concentrare. Și alți muncitori sau mici meseriași au fost arestați în acest oraș pentru participarea la răscoală, printre aceștia aflându-se Petru Radu Ioan și Ivan Suhădanu — hamali; Fote Ceauș — croitor; Stan Vasile Iancu — fierar; Nicolae Petcu Grădinaru — cizmar; Nicolae Ivan Bratu — cofocar; Nicolae Iacob — cârmădar; Dumitru Gorgan — rotar.

Prof. Ion MORARU,
com. Poroschia, jud. Teleorman

Ecouri sălăjene

Răscoala din 1907 a avut un puternic ecou și pe meleagurile județului Sălaj, aflat atunci sub stăpânirea austro-ungară. În Gazeta de duminică, publicație care apărea la Șimleul Silvaniei, și al cărei redactor era folcloristul Ion Pop-Regeanu, au fost tipărite mai multe articole și note, prin care cititorii erau informați atât asupra cauzelor ridicării la luptă a țăranilor români, cât și asupra mersului răscoalei.

Atașamentul față de cauza dreaptă a țăranilor răsculați s-a manifestat și prin acțiuni de solidaritate și ajutorare a văduvelor și orfanilor rămași după înăbușirea răscoalei. Semnificativ este apelul intitulat Către frații mei români, publicat la 5 mai 1907 în Gazeta de duminică, sub semnătura luptătorului pentru emanciparea națională, Gheorghe Pop de Băsești: „Pentru [văduvele și orfanii care au rămas fără sprijin] îmi ridic eu acum glasul și adresându-mă către frații mei români de pretutindeni, ti rog, ti conjur să venim cu toții în ajutorul lor cu obolul nostru de caritate”.

Prof. Ion IVĂNESCU,
Jibou, jud. Sălaj

Ajutor frătesc

IOSIF MAN
un ctitor
maramureșean

Din cauza secetei, recoltele anilor 1865-1866 fuseseră foarte slabe. Spre a veni în ajutorul țăranilor, s-a organizat stringerea unor sume bănești, care urmau a fi distribuite în satele afectate de secetă. Printre cei care au contribuit la alcătuirea acestui fond de ajutor s-au numărat și mulți români din Transilvania, aflați atunci sub stăpânirea habsburgică. Cele două documente pe care le prezentăm mai jos ilustrează faptul că și în acele momente grele, ca de altfel în tot cursul zbuciumatei lor istorii, românii de dincolo de Carpați au fost alături de frații lor din România.

"Crua stire despre ivirea unei lipse mari, ce a devenit pe o parte însemnată din țară a conștraților noștri de peste Carpați, a mișcat și în inimile noastre simțul cel mai adânc de compătimire; și aceasta cu atât mai mult, cu cât vedem că trista soartă persecutează pe fiii acelei mame de care și noi ne fim și ai cărei urmăritori stîmem mîndria a ne numi. Ca fiii ai aceluia care au purtat economia de oi și care ca atare totdeauna și-au aflat refugiu în acea binecuvîntată țară ne grăbim [...] a veni și noi cu micul nostru tribut pentru aceia cărora încă prezentul le e amenințări [...]. Binevoii așadar a primi în numele oierilor din comuna Rășinari mica sumă aci alăturată de 26 galbeni și 46 lei, dată din mîndră frățească aceluia conștingeni pe care astăzi fortuna tare i-a părăsit".

Semnează 37 locuitori ai comunei Rășinari.

Celălalt document consemnează ajutorul acordat de un grup de negustori români din Brașov.

"Calamitatea căzută asupra mai multor clase de locuitori ai României în urmarea plagelor elementare ce au bîntuit țara succesiv în trei ani, impuse și locuitorilor români din Brașov datorința de oameni, conștrați și creștini de a concurge [contribui] și din partea lor cu obolul [...] la alinarea lipsei conștrășilor lor.

Subtsemnatul fui însărcinat a subadministra spre sus atinsul scop în primirea Comitetului [...] suma de galbeni 125 și florini valută 120. [...] Situațiunea topografică a Brașovului ca piașă comercială ce stă în comunicațiune cu trei țări arată de sineși că datorește României existența sa; tocmai însă ca piașă comercială așezată între aceste țări, fu supusă și ea la toate loviturile urmate după atlece recolte rele [...] Aceste împrejurări ne aduseră la neputință de a concurge cu ajutorul nostru după dorința inimii noastre". Diamandi I Manole (neguștor).

S. LUCIAN,
București

Unul din luptătorii de seamă pentru drepturile românilor din Transilvania, în secolul trecut, a fost și Iosif Man, descendentul unei străvechi familii maramureșene.

A urmat liceul la Sighet, Lăcs, Cluj și Eger, iar apoi Dreptul la Pozsony și Kasd. În 1836 era membru al Baroului din Sighet, fiind, la vârsta de 19 ani, primul avocat român din Maramureș.

După cîțiva ani, părăsind avocatura, a fost ales pretor la Vișeu de Sus, iar în 1845 prim-pretor în Sighet. După doi ani, datorită popularității de care se bucura, a fost desemnat deputat în Parlamentul de la Budapesta, obținînd majoritatea voturilor în circumscripția Ocna Sugatag, mandatul fiindu-i reînnoit în 1848. În același an, izbucnind revoluția, Iosif Man a părăsit Budapesta, revenind în Maramureș, unde a fost numit președinte al Comitetului revoluționar.

După înăbușirea revoluției, a fost declarat dușman al Imperiului austro-ungar și, în urma unui proces îndelungat, a fost condamnat la patru ani închisoare și confiscarea întregii averi. După opt luni de detenție, la Buda și Munkács, în 1856 a fost eliberat, prin amnistia acordată participanților la evenimentele din anii 1848-1849. În 1860 și-a recăpătat o parte din bunuri. În același an, a fost ales comite suprem al Maramureșului, funcție pe care a deținut-o pînă la moartea sa.

În 1860, cu un an înaintea înființării „Astrei”¹, din inițiativa lui Iosif Man s-a întemeiat Asociațiunea pentru cultura poporului român din Maramureș. Sub auspiciile acesteia, în 1862, s-a organizat în Sighet, Preparandia română, care a pregătit 120 învățători în limba națională. Cădrea Preparandiei și a internatului acesteia au fost construite prin contribuția benevolă a locuitorilor.

Tot din îndemnul lui Iosif Man, în 1867, s-au pus bazele Societății de lectură „Drăgușiana”, care a contribuit la răspîndirea scrisului în limba română în rîndurile maramureșenilor. Prin intermediul acesteia, sătenii puteau obține împrumuturi pe termene lungi, cu dobînză minime.

Iosif Man s-a stins din viață în 1876. Gazeta Transilvaniei, din 19 decembrie 1876, evocînd figura acestui patriot, scria: „Mii de oameni de toate naționalitățile l-au condus la crișta din Sarasău. A fost unul din cei mai iluștri bărbați teșii din stîlul națiunii noastre în a doua jumătate a secolului prezent”.

Ion BERINDE,
Sighetu Marmatei

¹ Vezi Magazin istoric, nr. 12/1968.

ISTORIA MARELUI OCTOMBRIE (II)

Acad. I.I. MINȚ

Continuăm publicarea unor fragmente condensate din ampla lucrare a acad. I.I. Minț, *Istoria Marelui Octombrie*. Ele se referă la perioada de mare tensiune dintre 10 octombrie 1917 — dată la care Comitetul Central al partidului bolșevic a adoptat rezoluția propusă de V.I. Lenin cu privire la organizarea insurecției armate¹ — și 20 octombrie, zi până la care acțiunea trebuia să aibă loc. Pentru 20 octombrie era convocat Congresul II al Sovietelor, iar Lenin insistă pentru începerea insurecției înainte de deschiderea lucrărilor.

În acest interval au fost intensificate pregătirile concrete în vederea insurecției, în centrul atenției conducerii partidului bolșevic, al activiștilor Organizației militare a partidului și Comitetului militar-revoluționar al Sovietului din Petrograd stînd asigurarea insurgenților cu armament și lupta politică pentru scoaterea deplină a unităților garnizoanei din Petrograd de sub influența Guvernului provizoriu. Complexitatea situației, imposibilitatea firească de a cunoaște cu certitudine cum vor evolua lucrurile, au făcut însă ca, în rândurile militanților bolșevici, atît din organizația de partid din Petrograd, cît și din conducerea Organizației militare, să se ivească opinii diferite; unii dintre ei considerau termenii fixați prea scurți pentru pregătirea tehnico-organizatorică a acțiunii, manifestîndu-și îndoile în privința raportului de forțe din acel moment dintre cele două tabere. V. I. Lenin, conducerea partidului și organizațiile sale au depășit această situație

și s-au îndreptat cu hotărîre spre insurecție: s-au ivit însă divergențe și în cadrul Comitetului Central, pe care Zinoviev și Kamenev le-au transformat într-o luptă internă de partid. Tensiunea a sporit, situația devenind de-a dreptul dramatică în momentul în care opiniile opuse din sinul conducerii bolșevice cu privire la insurecție au devenit publice. Considerînd că atît situația internă cît și cea internațională nu sînt favorabile insurecției în acel moment, că avangarda proletară va fi izolată și înfrîntă, cei doi lideri bolșevici opuși majorității Comitetului Central au adresat unor organe și organizații de partid o scrisoare în acest sens, despre al cărei conținut au început să circule zvonuri preluate de unele organe de presă. O declarație publicată în ziarul *Novaia Jizn* de Kamenev în care afirma că se pronunță împotriva unei acțiuni „în zilele imediat următoare” a fost apreciată de Lenin drept o deconspirare a termenului insurecției.

Cuvintele de mai tîrziu ale lui Lenin (1920) despre faptul că în acea perioadă „o serie de comuniști excelenți din Rusia au făcut o greșeală”, că în ajunul revoluției Zinoviev și Kamenev „au dat dovadă de șovăieli în sensul că se temeau că bolșevicii se izolează prea mult, că riscă prea mult pornind la insurecție”, explică faptul subliniat de conducătorul bolșevicilor că în asemenea momente „poate fi chiar folositoare și înlăturarea din toate posturile de răspundere a unor comuniști excelenți, care sînt în stare să șovăie”.

¹ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 41, București, 1966, p. 417.

¹ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 6/1977.

Ostași ai Gărzii roșii de pază la Smolnii

Zilele dinaintea furtunii

Organizarea insurecției se desfășura într-un ritm rapid. Pe strada Furstadskaja, într-o locuință conspirativă cu denumirea convențională „Sub cruci” (casa era așezată în apropierea unei biserici), se afla o permanență a Comitetului Central. Acolo erau convocăți pentru instrucție activiști ai comitetelor de partid din Petersburg și Moscova, ai organizațiilor de partid din alte gubernii, precum și conducători ai Gărzilor roșii. În plus, I.M. Sverdlov crease încă în septembrie un oficiu al Secretariatului Comitetului Central la Smolnii. Pe măsura apropierii evenimentelor hotărâtoare, activitatea C.C. se concentra tot mai mult în acel loc.

Cît timp a durat formarea Comitetului militar-revoluționar, de pregătire practică a insurecției s-a ocupat Organizația militară a C.C., în competența ei directă fiind activitatea în rîndul soldaților din Garnizoana Petrogradului. Membri marcanți ai Organizației militare luau activ parte la viața unităților: organizau mitinguri și dezbateri, verificau în ce măsură soldații sînt gata să treacă la acțiune, îi ajutau să depășească sovietele. La sediul Organizației militare, situat pe prospectul Liteinii, telefonul suna ziua și noaptea; oamenii veneau să ceară lămuriri, literatură, conferențieri. Organizația militară lua parte și la formarea Gărzilor roșii, le trimitea instructori, elabora regulamente.

Efectivele creșteau vînd cu ochii. Conducătorul Organizației militare, N.I. Podvoiski, considera că Garda roșie din Petrograd își putea spori la momentul oportun numărul luptătorilor pînă la 50 000. Dezvoltarea în continuare a forțelor era însă frînă de lipsa cantității necesare de armament. Obținerea lui forma obiectul unei preocupări deosebite a organizatorilor insurecției. Armamentul era procurat de la soldați, iar o parte însemnată a lui direct de la uzinele de armament. Șeful Direcției generale a artileriei raporta comandantului șef al

regiunii militare Petrograd, colonelul I.P. Polkovnikov, că în ziua de 17 octombrie s-a prezentat la depozitul uzinei din Sestroretsk reprezentantul unui comitet de fabrică și a cerut 400 puști. Cu toată opunerea șefului depozitului, puștile au fost luate cu forța de un grup de oameni înarmați, veniți de la Petrograd cu două camioane.

La 15 octombrie a avut loc o ședință închisă extraordinară a Comitetului de partid din Petrograd, consacrată discutării problemelor legate de pregătirea insurecției. De fapt, ședința s-a transformat într-o trecere în revistă și verificare a forțelor în ajunul evenimentului hotărîtor. Din însărcinarea Comitetului Central, raportul cu privire la situația politică a fost prezentat de A.S. Bubnov, care a informat despre hotărîrea C.C. din 10 octombrie și s-a oprit asupra măsurilor necesare pentru realizarea acestei decizii.

Apoi, au prezentat informații reprezentanții raioanelor, care au arătat că masele populare sînt gata de acțiune. Din partea Organizației militare a făcut o comunicare V.I. Nevski, arătînd că la Petrograd revoluția este pregătită și va fi, neîndoielnic, înconștinată de succes. Dar Nevski a relatat și că în Organizația militară există divergențe și îndoeli, în special în jurul problemei dacă armata și provincia sînt gata pentru insurecție și o vor sprijini. El a propus Comitetului din Petrograd să atragă Comitetului Central atenția asupra problemei pregătirii insurecției pe cuprinsul întregii țări. În încheiere, au fost adoptate în unanimitate teze conținînd toate propunerile concrete din raportul lui Bubnov.

În fiecare raion al Capitalei s-au creat conduceri insurecționale formate din cite trei oameni, care trebuiau să ia în evidență toate forțele armate și toate instituțiile guvernamentale, să fixeze momentul și ordinea ocupării acestora din urmă. Comandamentele raionale studiau amănunțit dislocarea trupelor garnizoanei și starea lor de spirit, urmărind

să izoleze pe cele ce oscilau și să încercuiască unitățile cu atitudine dușmănoasă.

Pentru discutarea problemei insurecției și informarea unor cercuri mai largi ale activului conducător de partid asupra măsurilor luate s-a hotărît convocarea la 16 octombrie a unei ședințe lărgite a C.C., cu reprezentanți ai comitetelor de partid din Petrograd, Moscova și regiunile respective, ai Organizației militare de pe lîngă C.C. al P.S.D.M.R. (b), ai fracțiunii bolșevice a Sovietului din Petrograd, sindicatelor, comitetelor de fabrică și altor organizații.

Rezoluțiile nu mai satisfac

La ședință a luat cuvîntul V.I. Lenin, care a dat citire rezoluției C.C. din 10 octombrie, precizînd că în favoarea ei s-au pronunțat toți participanții, cu excepția a doi dintre ei, și a expus motivele pentru care a fost adoptat acel document.

După raportul lui Lenin reprezentanții diferitelor organizații prezente la ședință au prezentat informații. Din partea Secretariatului C.C., I.M. Sverdlov a raportat despre evoluția situației în regiuni, relevînd că „creșterea partidului a atins proporții gigantice; putem considera că, acum, el reunește nu mai puțin de 400 000 [membri]”. Raportorul a subliniat, de asemenea, că s-a mărit simțitor influența partidului în Soviete, armată și flotă.

Secretarul Comitetului din Petrograd, V.I. Bokii, a arătat că raioanele Petrogradului sînt gata de insurecție, menționînd creșterea enormă a influenței bolșevicilor.

Din partea Organizației militare, N.V. Krilenko a comunicat că „starea de spirit în regimente este pretutindeni favorabilă nouă”, dar a adăugat că în conducerea Organizației militare sînt divergențe: „Majoritatea biroului consideră că nu trebuie să acționăm pentru ascuțirea situației însă mi-

noritatea apreciază că putem lua inițiativa”.

Reprezentantul sindicatelor, V.V. Smidt, a subliniat că numărul muncitorilor din Capitală organizați în uniuni profesionale depășește 500 000, că influența partidului bolșevic este precumpănitoare, cu excepția unor uniuni (a funcționarilor și a tipografilor), dar și acolo este în creștere. „Toți recunosc — a spus Smidt — că nu există altă ieșire din situație decât lupta pentru putere. Se cere ca toată puterea să aparțină Sovietelor”. Vorbind din partea comitetelor de întreprindere, N.A. Skripnik a remarcat că „peste tot se observă dorința unor rezultate practice, rezoluțiile nu mai satisfac”. Din partea Sovietului din Petrograd a vorbit V. Volodarski. În ajun, la ședința Comitetului de partid din Petrograd, el aprecia că insurecția nu este încă pregătită. Acum însă a recunoscut că, deși „nimeni nu arde de dorința de a ieși în stradă, la chemarea Sovietului vor veni cu toții”.

S-a trecut apoi la discutarea rezoluției C.C. cu privire la insurecție, adoptată la 10 octombrie. Marea majoritate a celor ce au luat cuvântul au sprijinit această hotărâre. Ca și la ședința precedentă, numai Zinoviev și Kamenev s-au pronunțat împotriva. În cursul dezbaterilor, membrii C.C. și alți participanți la ședință au luat atitudine hotărâtă împotriva celor doi; doar unii vorbitori izolați au manifestat sovăieli.

Dezbaterile au durat pînă la ora 7 dimineața. Apoi, Lenin a propus următoarea rezoluție: „Adunarea aprobă și sprijină întru totul rezoluția C.C., cheamă toate organizațiile și pe toți muncitorii și soldații să pregătească cît mai intens insurecția armată sub toate aspectele, să acorde sprijin centrului creat de Comitetul Central în acest scop, și-și exprimă deplina convingere că C.C. și Sovietul vor indica la timp momentul favorabil și mijloacele cele mai potrivite pentru desfășurarea ofensivei”. În favoarea rezoluției au votat 19 participanți, contra — 2, iar 4 s-au abținut.

Zinoviev a propus o altă rezoluție în care se arăta: „Fără a amîna pașii pregăti-

tori, cu caracter de acțiuni de recunoaștere, să se considere că nu este permisă nici o trecere la acțiune înainte de o consfătuire cu partea bolșevică a congresului Sovietelor”. Propunerea a fost respinsă cu 15 voturi, 6 favorabile și 3 abțineri.

După consfătuire a avut loc o ședință închisă a C.C., care a hotărît să organizeze un Centru militar-revoluționar alcătuit din A.S. Bubnov, F.E. Dzerjinski, I.M. Sverdlov, I.V. Stalin, M.S. Urișki. S-a stabilit că Centrul militar-revoluționar să intre „în componența Comitetului revoluționar al Sovietului”, adică în cea a Comitetului militar-revoluționar (C.M.R.) înființat mai demult.

Îndeplinind indicațiile lui Lenin, conducătorii Organizației militare se străduiau să încheie organizarea Comitetului militar-revoluționar. Prima ședință plenară a acestuia a avut loc la 20 octombrie; la 24 octombrie au fost publicate primele bulletine ale C.M.R., pînă la 20 octombrie funcționase Biroul organizatoric al C.M.R., a cărui conducere fusese asigurată, după cum îl informa Podvoiski, pe Lenin, de biroul Organizației militare¹.

Comitetul militar-revoluționar și-a trimis la Helsingfors și Kronstadt reprezentanți care să stabilească în mod concret ce nave și unități militare ale Flotei baltice vor lua parte la insurecție. Reprezentanții Comitetului militar-revoluționar s-au înțeles cu Centrul baltic în privința telegramelor codificate prin care marinarii vor fi chemați în Capitală. „Am căzut de acord cu Pavel, — scria Antonov-Ovsenko, referindu-se la P.E. Dibenko — ca la primirea unei telegramme convenite să trimită la Piter² un crucișător, patru torpiloare cu plutoane de luptă și un desant de 5 000 marinari și soldați”.

¹ În legătură cu această informație, I.I. Mint relatează, pe baza amintirilor lui Podvoiski, că, aflînd de intenția de a forma C.M.R. ca un fel de birou lărgit al Organizației militare de pe lîngă C.C. al partidului bolșevic, Lenin a obiectat cu hotărîre: „În nici un caz biroul, el un asemenea organ care să fie legat de cele mai largi pături ale muncitorilor și soldaților”.

² Denumire populară a Petrogradului.

În vederea rezolvării sarcinilor practice legate de trimiterea de unități în ajutorul insurgenților, pe Frontul de Nord a fost trimis Antonov-Ovsenko. S-a hotărît ca, în caz de necesitate, de pe acest front să fie trimise la Petrograd două regimente letone.

Garnizoana este de partea bolșevicilor

Așa cum ceruse Lenin, C.M.R. a acordat o atenție deosebită problemei înarmării maselor. În acest scop, s-a hotărît întărirea comitetelor arsenalelor și depozitelor de muniții prin includerea în componența lor a unor soldați special aleși. Aceștia au primit misiunea de a deschide depozitele imediat ce muncitorii răsculați vor veni după arme. Măsurile asemănătoare s-au luat și în ce privesc comitetele de întreprindere ale uzinelor producătoare de armament. „Dar atenția era în primul rînd concentrată — scria Podvoiski — asupra Arsenalului fortăreței Petru și Pavel, unde se aflau peste 100 000 puști. Organizația militară muncea zi și noapte în direcția asigurării condițiilor ca acest arsenal să fie primul care să-și deschidă porțile în vederea înarmării muncitorilor din raioanele Viborg, Petrogradski și Vasileostrovski”.

Una din primele măsuri ale C.M.R. a fost aceea de a-și trimite reprezentanți în calitate de comisari la regimente și la depozitele de muniții.

Din dispoziția C.M.R. s-a intensificat instruirea militară a Gărzii roșii; în detașamentele ei au fost trimiși soldați și subofițeri selecționați din cadrul unor regimente. De instruirea șefilor detașamentelor se ocupau ofițeri, membri ai Organizației militare.

Un rol eminent au jucat în pregătirea insurecției consfătuirile pe garnizoană. La 18 octombrie, Secția militară a Sovietului din Petrograd a convocat o adunare extraordinară a reprezentanților comitetelor de regimente și de companii. În ședință închisă a fost prezentată o informare cu privire la crearea Comitetului militar-revoluționar și sar-

cinile sale. Majoritatea covârșitoare a vorbitorilor au declarat că unitățile lor nu se mai supun Guvernului provizoriu, au încredere în Soviet și sînt gata să treacă la acțiune. În sensul acesta au vorbit reprezentanții Regimentelor de gardă Izmailovsk și Eghersk, ai Regimentului de grenadieri Moscova, Regimentului Volini și ai altor regimente. Delegatul Regimentului Pavlovsk a declarat că soldații vor îndeplini numai dispozițiile Sovietului din Petrograd nerecunoscînd nici Guvernul provizoriu, nici Comitetul Central Executiv (C.C.E.) al Sovietelor. Reprezentantii Regimentului Keksholm, ai Echipajului de gardă și ai altor unități ale marinei s-au exprimat, de asemenea, în același sens. Numai reprezentantul Regimentului 9 cavalerie a comunicat hotărîrea cavaleriștilor de a refuza în general să participe la vreo acțiune de o parte sau alta. Delegații Școlii de sublocotenenți din Peterhof s-au pronunțat, de asemenea, împotriva trecerii la acțiune. Reprezentantul Școlii nr. 2 de sublocotenenți din Oranienbaum a comunicat că elevii au sosit la Petrograd la chemarea C.C.E. al Sovietelor și sînt dispuși să execute numai dispozițiile acestuia. Așadar, nici iunkerii nu îndrăzneau să se pronunțe deschis în sprijinul Guvernului provizoriu și făceau referiri la C.C.E. esero-menșevic. Membri ai acestuia din urmă au fost prezenți la adunare, dar nu au fost lăsați să vorbească. Ei au declarat adunarea ca fiind „nelegitimă” și au părăsit-o în semn de protest.

Consfătuirea garnizoanei a aprobat propunerea cu privire la stabilirea unei legături neîntrerupte a tuturor unităților cu Sovietul din Petrograd; s-a hotărît, totodată, ca nici o unitate a garnizoanei să nu poată fi trimisă în afara Capitalei sau scoasă din cazărmi fără aprobarea Comitetului militar-revoluționar.

Liderii C.C.E. conciliatorist au încercat să blameze hotărîrea consfătuirii. Secția militară a acestuia a transmis în aceeași zi, 18 octombrie, o notă telefonică prin care propunea tuturor unităților gar-

nizoanei din Capitală și împrejurimi să-și trimită reprezentanții la o nouă consfătuire, la Smolnii. Secția militară a C.C.E. motiva această hotărîre arătînd că precedenta întrunire nu fusese, chipurile, reprezentativă (deși, în realitate, participaseră circa 120 unități), că ea avusese un caracter „partizan”, deoarece participanții nu au permis reprezentanților C.C.E. să-și expună poziția. O serie de unități au refuzat să dea curs acestei propuneri.

Consfătuirea convocată de C.C.E. esero-menșevic cu scopul de a o contracara pe cea precedentă a avut loc la 19 octombrie. Raportul a fost prezentat de F. Dan, care a chemat să se renunțe la acțiunea „pentru cucerirea puterii de către Soviete”, amenințînd că ea poate duce la o repetare a evenimentelor din iulie. Dan a declarat că consideră prematură chiar și convocarea congresului Sovietelor.

Raportul și declarația lui Dan cu privire la inoportunitatea convocării congresului Sovietelor au provocat revolta auditoriului. Împotriva trecerii la acțiune s-au pronunțat din nou numai reprezentanții Regimentului 9 cavalerie. Menșevicii și eserii au suferit un eșec total. Garnizoana era mobilizată în jurul Comitetului militar-revoluționar.

Pregătirile sînt deconspirate

Înfrînt în cadrul Comitetului Central, Kamenev și Zinoviev, au trimis încă la 11 octombrie Comitetelor regionale de partid Petrograd, Moscova și Finlanda, precum și fracțiunilor bolșevice din C.C.E. al Sovietelor și Congresului Sovietelor Regiunii de Nord o scrisoare în care se pronunțau împotriva insurecției armate. Repetînd cele spuse la ședința C.C. din 10 octombrie, cei doi scriau că partidul nu dispune de o majoritate în țară, că proletariatul internațional nu va sprijini acțiunea. Ei afirmau că partidul își va submina influența dacă „în împrejurările actuale

va lua asupra sa inițiativa unei acțiuni și va pune în felul acesta proletariatul sub loviturile întregii contrarevoluții unite, sprijinită și de democrația mic-burgeză”.

Scrisoarea lui Kamenev și Zinoviev, trimisă la multe adrese, nu a rămas necunoscută adversarilor. La 17 octombrie, ziarul *Novala Jizn* a informat că „în oraș circula în manuscris o foaie volantă în care doi bolșevici de vază se pronunțau împotriva unei acțiuni”. La 18 octombrie, Kamenev, în numele său și al lui Zinoviev, au publicat în același ziar o scrisoare împotriva insurecției imediate.

Această luare de atitudine a lui Kamenev și Zinoviev în presă nu mai reprezenta doar o expresie a dezacordului lor cu organizarea insurecției, ci un atac împotriva unei hotărîri nepublicate a C.C. cu privire la trecerea imediată la insurecție și la termenul acesteia.

Pînă atunci, dezbaterile problemei insurecției a avut loc fie în secret, fie în forme camuflete. Acum, cei doi vorbeau în auzul tuturor nu numai despre pregătirea insurecției de către bolșevici, dar și despre trecerea la acțiune „în zilele imediat următoare”. Declarația lor echivala, de fapt, cu divulgarea secretului în fața dușmanului, acțiune cu altă mai dăunătoare, cu cît se producea chiar înainte de acțiunea maselor populare, în ajutorul insurecției armate. Cuprins de indignare și mînie, Lenin a adresat imediat o scrisoare către membrii partidului bolșevic, în care scria: „Într-o foarte importantă chestiune de luptă, în ajunul zilei critice de 20 octombrie, doi «bolșevici marcanți» atacă o hotărîre nepublicată a centrului conducător al partidului! O atacă într-un ziar care nu e al partidului, și anume într-unul care în această chestiune merge mină în mină cu burgeoisia împotriva partidului muncitoresc”.

A doua zi, la 19 octombrie, Lenin a adresat Comitetului Central o scrisoare prin care propunea să se ia următoarea hotărîre: „considerînd luarea de atitudine a lui Zinoviev și

Kamenev în presa care nu e a partidului un act de spărgători de grevă în toată puterea cuvintului, C.C. îi exclude pe amindoi din partid".

Scrisorile lui Lenin au fost discutate în ședința C.C. din 20 octombrie, C.C. a condamnat comportarea antipartinică a lui Kamenev și Zinoviev, dar nu a aprobat propunerea de a-i exclude din partid. A fost acceptată declarația înaintată de Kamenev la 16 octombrie, prin care demisiona din C.C. În felul acesta, C.C. și-a confirmat pe deplin acordul cu linia lui Lenin de organizare a insurjecției și „a interzis streikbrecherilor¹ să ducă lupta împotriva acestei linii²”.

Guvernul provizoriu pregătește contralovitura

Informațiile cu privire la pregătirea insurjecției au ajuns la cunoștința Guvernului provizoriu. La 13 octombrie a și avut loc o consfătuire neoficială a acestuia. Guvernul a dispus să se ia toate măsurile posibile pentru prevenirea insurjecției, iar dacă aceasta va avea totuși loc, să fie înăbușită cu forța armată. S-a luat hotărârea ca, „în funcție de informațiile ce vor mai veni cu privire la intențiile bolșevicilor”, să se adreseze populației apelul de a nu „lua parte la

¹ Spărgători de grevă.

² Judecând după procesul-verbal, la ședința C.C. din 20 octombrie au luat parte 8 membri, iar spre sfârșitul ședinței — 9. Poate că aceasta a determinat pe Stalin, Milutin, Uritski să propună aminarea discutării problemei respective până la o plenară a C.C., dar majoritatea au hotărât să rezolve chestiunea în aceeași ședință. În ziua ședinței C.C., la 20 octombrie, ziarul *Rabocii Puti* („Drumul muncitorilor”, organ central de presă al partidului bolșevic) a publicat o scrisoare a lui Zinoviev, în care acesta încerca să respingă acuzațiile lui Lenin și reducea divergențele asupra unei probleme dintre cele mai importante a revoluției — cu privire la insurjecție — la o discuție neesențială. Scrisoarea lui Zinoviev era însoțită de o declarație din partea redacției, cum că „problema poate fi considerată ca fiind epuizată”. La ședința C.C. s-a constatat că această declarație din partea redacției a fost scrisă de Stalin și publicată fără știrea altor membri ai redacției. C.C. a propus redacției să discute această situație.

acțiunea bolșevică nici în calitate de parte simpatizantă, nici de parte care se opune, deoarece guvernul își asumă în întregime sarcina lichidării acțiunii”.

A doua zi, comandantul șef al regiunii militare Petrograd, colonelul Polkovnikov, a transmis tuturor unităților garnizoanei un ordin prin care le comunica că o insurjecție este în pregătire. El ordona soldaților și ofițerilor să nu se lase antrenai la o asemenea acțiune, deoarece se va provoca doar pierderi inutile de vieți omenești.

Vicepreședintele Guvernului provizoriu, A. I. Konovalov (în acele zile Kerenski plecase pe front) se afla permanent în legătură cu toate persoanele angrenate în lupta cu „acțiunea bolșevică”. La 16 octombrie, Konovalov l-a informat prin fir direct pe Kerenski despre măsurile luate. Acesta a răspuns că se va întoarce pe 17 sau 18 octombrie și va conduce personal toate acțiunile de reprimare a „rebeliunii bolșevice”.

În ziua de 16 octombrie, Guvernul provizoriu s-a aflat în ședință permanentă. Ministrul își exprima părerea că bolșevicii vor trece la acțiune nu pe data de 20 octombrie, cum presupunea toată lumea, ci pe 19. Se pare că guvernul știa că Lenin insistă asupra desfășurării insurjecției înainte de Congresul II al Sovietelor, deci înainte de 20 octombrie. Din partea sa, comandantul șef al regiunii militare Petrograd, Polkovnikov îl încredința în termeni categorici pe Konovalov că toate zvonurile precum că nu se poate pune bază pe garnizoana Petrogradului sînt inexacte și că insurjecția va fi înăbușită în chiar ziua în care s-ar declanșa.

Statul major al regiunii militare a ordonat trimiterea de automobile blindate în punctele strategice ale orașului. Toate mașinile au primit dispoziția să ia cite 12 benzi de mitralieră. Au fost luate măsuri pentru întărirea pazei tuturor închisorilor, în primul rînd a Penitenciarului Krestî („Cruci”).

La reprimarea insurjecției așteptate a fost atrasă și mi-

liția. Direcția generală a artileriei a primit dispoziția de a pune la dispoziția șefului miliției din Petrograd 5 000 revolvers de tipul Nagan. Patru-lele trebuiau să circule în întregul oraș; persoanele care veneau la cazărmi și făceau agitație în favoarea unei acțiuni armate urmau să fie arestate pe loc. Erau interzise toate manifestațiile de stradă, mitingurile și procesiunile.

În pofida tonului sigur folosit atunci cînd vorbea de zdrobirea bolșevicilor, Guvernul provizoriu era, în realitate, în derută. Nelinștirea era determinată în special de necunoașterea momentului acțiunii bolșevicilor. Cît de mare era alarma, putem judeca după ședința din 17 octombrie a guvernului. Informind despre stadiul în care se află pregătirile în vederea luptei împotriva insurjecției, Kișkin a declarat că există destule forțe pentru reprimarea „dezordinilor”, dar ele nu sînt suficiente pentru a se trece la ofensivă. Tereșenko și Maliantovici recomandau ca bolșevicii să fie provocați la o acțiune prematură, care să fie reprimată. Ministrul de Război, Verbovski, a informat că nu este în măsură să pună la dispoziția guvernului numărul necesar de forțe și și-a prezentat demisia.

Temerile cu privire la pregătirea unei insurjecții s-au transformat în convingere atunci cînd Guvernul provizoriu a aflat de scrisoarea lui Kamenev și Zinoviev publicată la 18 octombrie în *Novaja Jizn*: devenise clar că o insurjecție a bolșevicilor este de așteptat „în zilele imediat următoare”.

Garda Palatului de Iarnă a fost întărită. La 18 octombrie se aflau acolo Școile nr. 1 și nr. 2 de sublocotenenți din Oranienbaum cu un efectiv de 300 și respectiv de 350 iunkeri, un pluton cu 6 mitraliere, Școala de artilerie din Mihailovskoe cu 6 tunuri și 7 automobile blindate din Divizionul de blindate. S-a hotărît aducerea de noi forțe pentru apărarea Palatului.

**Introducere, note și traducere de
Vladimir ZAHARESCU**

L-AM CUNOSCUȚ PE GRAMSCI LA UNIVERSITATEA DIN TORINO

PALMIRO TOGLIATTI

Torino, la începutul celui de-al doilea deceniu al veacului nostru. În incinta interioară a Universității, în permanentul du-te-vino al tinerilor învățacei, doi studenți fac cunoștință și leagă prietenie. Vin amândoi de pe sumbrul ostrov vulcanic, stincos și nevoiaș din partea apuseană a Mediteranei. Sunt amindoi săraci și au trecut amindoi un dificil examen, pentru a dobîndi bursa care să le permită frecventarea unei școli superioare. Vor amindoi să învețe, dar nu pentru a face rentabile cariere personale și a trece repede în rîndul celor înstăriți. Doresc amindoi să-și pună știința și ființa în slujba celor mulți și asupriți, pentru cauza dreptății, libertății și demnității umane...

În 1911, cînd se întîlnesc, unul a depășit de curînd capul vîrstei de douăzeci de ani, celălalt are cu doi ani mai puțin. Prietenia care se naște între ei va dăinui mult, foarte mult, mai mult chiar decît viețile lor. Cel dintîi — magistrul — se va stînge în 1937, cu plămîinii minaiți de lungile răstimpuri petrecute în temnițele mussoliniene, dar nu

înainte de a fi lăsat posterității un tezaur spiritual de o incomensurabilă valoare și cu un registru tematic a cărui întindere aminteste de preocupările uriașilor Renașterii. Cel de-al doilea — discipolul — îi va supraviețui pînă în 1964, făcîndu-și o datorie din a traduce în practică învățăturile celui alt și din a le continua și dezvolta în noile condiții istorice.

Antonio Gramsci¹ și Palmiro Togliatti... Două nume luminoase, două existențe arzînd la flacăra crezului revoluționar, doi conducători de frunte ai mișcării comuniste și muncitorești din Italia și din întreaga lume, doi prieteni care au făcut, pînă și din prietenia lor, o armă în mina proletariatului.

Iată ce are de povestit Togliatti² despre debutul acestei prietenii.

¹ În imagine: Antonio Gramsci fotografat de poliția fascistă în seara arestării sale (8 noiembrie 1926), la închisoarea Regina Coeli din Roma.

² Fragmentul este reprodus din lucrarea, *Comunisti nella storia d'Italia*, de Cesare Pillon.

Filozof marxist și fondator al Partidului Comunist Italian, Antonio Gramsci s-a născut la 22 ianuarie 1891. Încă din 1913, la doi ani după absolvirea Universității din Torino, unde studiasă istoria, filozofia și filologia, el a intrat în Partidul Socialist Italian, fiind ales. În 1916, secretar al secției din Torino. Devenind repede unul dintre cei mai populari conducători ai celui de stînga a partidului, el a condus mișcarea revoluționară din Torino și a organizat, în aprilie 1920, puternica grevă politică a proletariatului torinez, care s-a unit cu cea a muncitorilor agricoli din provinciile limitrofe.

În anul 1919, împreună cu P. Togliatti și U. Terracini, Gramsci a creat săptămînalul *L'Ordine nuovo*. În jurul căruia s-a format gruparea socialistilor de stînga din Torino, care a pregătit constituirea partidului comunist. În luna mai a anului următor, Gramsci a întocmit platforma politică a secției din Torino a partidului socialist. Alături de Palmiro Togliatti, a participat activ la întemeierea partidului comunist (1921), numîrîndu-se printre conducătorii acestuia.

În 1924-1926, ca șef al grupului parlamentar comunist, Gramsci a condannat cu vehemență de la tribuna Camerei deputaților, politica guvernului fascist. La 8 noiembrie 1926, cu o zi înainte ca partidul comunist să fie scos în afara legii, a fost arestat, din ordinul personal al lui Mussolini, și exilat în Insula Ustica. În 1928, un tribunal fascist l-a condannat la 20 ani, patru luni și cinci zile închisoare, termen redus ulterior la 10 ani.

Cea mai mare parte a pedepsei a executat-o la Turi di Bari, una dintre cele mai sinistre temnițe fasciste. În urma regimului extrem de drastic la care a fost supus aici, s-a îmbolnăvit grav de tuberculoză pulmonară. Silii de protestul mișcării muncitorești și progresiste italiene, al opiniei publice democratice internaționale, fasciștii l-au transferat la o clinică cu regim penitenciar din Roma. Gramsci a murit la 27 aprilie 1937, la cîteva zile după expirarea termenului de detenție.

Operele sale — toate publicate postum — relevă o gândire enciclopedică, fiind consacrate problemelor fundamentale de doctrină și politică marxistă (*Lettere del carcere*, 7 volume — 1947), filozofiei Renașterii (*Note sul Machiavelli, sulla politica e sullo Stato moderno* — 1949), criticii filozofiei contemporane (*Il Materialismo storico e la filosofia di Benedetto Croce* — 1948), marilor momente ale istoriei moderne (*Il Risorgimento* — 1949), vieții culturale (*Gli Intelletuali e l'organizzazione della cultura* — 1949; *Letteratura e vita nazionale* — 1950). Ele l-au adus post-mortem (1947) cel mai mare premiu literar italian, „Viareggio”.

Nu m-am întîlnit cu Gramsci în Sardinia, deși amîndoi am urmat acolo cîteva clase de liceu, între 1908 și 1911. El învăța însă la Cagliari¹, unde îl ținea cu mari sacrificii familia sa strîmtoară, care locuia la Ghilarza; eu făceam școala la Sassari², unde tatăl meu, funcționar de stat, avea să moară în 1911.

M-am întîlnit cu Antonio la Torino, sub frumosul porțic din curtea interioară a Universității. Pentru a putea studia la Universitate, participam amîndoi la un concurs de burse, organizat de așa-numitul „Colegiu al provinciilor”, creat de Carol Albert³ pentru studenții născuți în vechiul regat al Sardiniei⁴. Amîndoi am reușit să dobîndim bursa rivnită.

Aceasta consta dintr-o remunerație de 70 lire pe lună timp de zece luni pe an. În schimb, eram obligați să ne prezentăm cu regularitate la toate cursurile și să nu dăm examen fără frecvență la nici o materie. În afara modestului stipendiu, nici el nici eu nu dispuneam de nici o resursă materială, dimpotrivă, trebuia să ne ajutăm și familiile. Poate că tocmai vitregia soartei noastre comune, cumplita sărăcie — rar întîlnită la studenții de atunci din Torino — și care se vedea, de la o poștă, după

straiele noastre ponosite, poate că tocmai aceste condiții au născut între noi, din prima clipă cînd ne-am apropiat unul de celălalt, sentimente frățești de încredere reciprocă și prietenie.

Pe lista celor reușiți la concurs, eu ocupam locul 2. Nu mai țin minte dacă Gramsci era pe locul 5 sau 7⁵. De fapt, el era mult mai bine pregătit decît mine în ceea ce privește cultura generală, bagajul intelectual și experiența politică. Încă din anii liceului, luase contact cu Camera de muncă⁶ și cu secția locală a partidului socialist, pe ai cărui conducători îi cunoștea îndeaproape.

Pe vremea aceea, Sardinia era o regiune tipic „meridională”. Acolo domneau noțiuni destul de vagi despre libertățile care existau deja parțial în Italia de Nord. În cadrul reprimării mișcării muncitorești și socialiste, arbitrarul poliției nu cunoștea limite. Această situație îl impresionase profund pe Gramsci, care fusese martor atît la luptele economice ale proletariatului cît și la confruntările electorale: în cursul lor, tocmai reprezentanții legii erau cei ce călcau în picioare legea și violau toate drepturile și libertățile cetățenilor.

Așa cum dovedesc unele lucrări ale sale din anii liceului, pe care am izbutit să le recuperăm, Gramsci asimilase, de la bun început, elementele progresiste ale ideologiei democratice, acel dram de revoluționarism care e-

¹ Oraș în sudul Sardiniei.

² Oraș în nordul Sardiniei.

³ Carol Albert (1798-1849) a devenit, în 1814, principe moștenitor al regatului Sardiniei. Urcat pe tron în 1831, a reprimat violent mișcarea revoluționară pentru unitatea și independența Italiei. După două înfrîngeri suferite din partea Austriei, a abdicat în 1849, în favoarea fiului său, Victor-Emmanuel II, viitorul rege al întregii Italii.

⁴ Regatul Sardiniei a luat naștere în 1720, sub domnia familiei de Savoia, care cedase austriacilor Sicilia. Alctuit din Insula Sardinia și din provinciile continentale Piemont și Liguria, regatul a dăinuit pînă la unificarea Italiei, în 1861.

⁵ Gramsci s-a clasficat al nouălea printre cei 39 candidați cărora li s-a acordat burse.

⁶ Camera de muncă era o organizație proletară, înființată inițial pentru a ajuta pe șomeri să găsească de lucru și căpătînd treptat o coloratură politică. Regimul fascist a interzis camerele de muncă, care s-au refăcut după căderea lui Mussolini.

xista în tradiția națională tipică pentru Risorgimento. Gramsci a făcut o analiză critică, profundă și radicală, raporturilor sociale și politice pe care le vedea în jurul său. Atunci când l-am cunoscut, această critică ieșise din stadiul răzvrătirii sentimentale și căpătase acea concreteță caracteristică, care avea să se manifeste ulterior într-un mod atât de original.

Orice convorbire cu el reprezenta, fără îndoială, procesul de elaborare a unei gândiri socialiste, dar în centrul acestei gândiri se aflau nu atât relațiile ce se stabilesc în general între muncă și capital și legile care le dirijează, cât o cercetare concretă: ea pornea tocmai de la Sardinia, pentru a se transforma apoi într-o analiză a economiei italiene și a statului italian, a raporturilor exacte de dominație, de asuprire sau de colaborare care existau, în acest cadru național, între diverse grupări economice, sociale sau regionale.

Investigația lui Gramsci conținea, în germene, o nouă evaluare a întregii societăți italiene și, în consecință, o nouă concepție politică, departe de banalizările marxismului și de neputincioasele diatribe ale „meridionaliștilor”. De obârșie sardă, Gramsci identifica pe vrăjmașii Sardiniei și învăța — la școala muncitorimii organizate din Torino — cum putea și trebuia să lupte împotriva acestor dușmani.

La Torino, el căuta să stabilească legături cu un număr cât mai mare dintre sarii care locuiau acolo. În încheierea tuturor dezbaterilor despre condițiile și destinul Sardiniei, Gramsci își invita ascultătorii să se alăture miș-

cării muncitorești, singura capabilă să se răfuiească cu capitaliștii care tratau insula ca pe o colonie. Odată, la o întrunire convocată în scopul de a se pune bazele unei asociații regionale cu caracter reacționar, intervenția lui a fost atât de eficientă încât participanții, în mare majoritate, s-au pronunțat împotriva proiectului.

Într-un rînd, guvernul a adus la Torino o unitate militară, celebra brigadă Sassari, socotită o veritabilă „forță de asalt” împotriva muncitorilor; pe motiv că aceștia „o duceau bine” pe când în Sardinia domnea mizeria, soldații erau asmuțiți împotriva greviștilor. În cursul a zeci de ședințe și întruniri, sute și sute de muncitori au căpătat de la Gramsci indicații asupra modului cum trebuia purtată lupta. Apoi, ei s-au adresat soldaților din brigadă, le-au arătat că trebuie să se alieze împotriva unui dușman comun și i-au câștigat de partea lor. Refuzînd să lovească în proletarii din Torino, brigada Sassari a fost scoasă imediat din oraș¹.

Cine cunoaște gîndirea și activitatea politică a lui Gramsci va fi de acord că rădăcinile acestei gândiri și ale acestei activități nu trebuie căutate numai în fabricile din Torino, ci și în Sardinia, insula aflată sub exploatarea capitalismului italian.

Introducere, traducere și note de Nicolae MINEI

¹ Episodul se referă la greva din 20-21 iunie 1919, declanșată de partidul socialist și Confederația Generală a Muncii, în semn de solidaritate cu revoluțiile din Rusia și Ungaria. În aplauzele muncitorilor din Torino, brigada Sassari a fost dislocată din oraș la 18 iulie, ora 2 noaptea.

PALMIRO TOGLIATTI

Fruntaș politic italian, militant de seamă al mișcării muncitorești internaționale, secretar general al P.C.I. între anii 1926 și 1964, Palmiro Togliatti s-a născut la 26 martie 1893, la Genova. În 1912 a aderat la mișcarea socialistă de tineret, iar peste doi ani a intrat în partidul socialist. În 1919, la patru ani după ce a absolvit Facultatea de Științe Juridice la Universitățile din Torino, a devenit redactor responsabil pentru ediția din același oraș a ziarului partidului socialist, *Avanti!* și a participat la fondarea săptămânalului marxist *L'Ordine nuovo*. Sub conducerea lui Gramsci și a sa, grupul omonim a constituit nucleul în jurul căruia s-a înființat, în 1921, Partidul Comunist Italian.

Togliatti a demascat în paginile cotidianului II comunista, redactat de el la Roma, caracterul antiuman al fascismului.

După arestarea lui Gramsci (1926), Togliatti a preluat conducerea partidului, devenind secretar general. Fruntaș al mișcării muncitorești și democratice internaționale, el a intrat ulterior în prezidiul Comitetului executiv al Internaționalei III, al cărei secretar a devenit în 1935. Începînd din anul următor, Palmiro Togliatti a adus o importantă contribuție la organizarea „Brigăzilor internaționale” care au luptat în Spania împotriva intervenției italo-germane (1936-1939). În aprilie 1945, el a fost unul dintre conducătorii insursecției armate antifasciste din Italia de Nord, care s-a încheiat cu eliberarea deplină a țării. Între anii 1944 și 1946 a fost ministru fără portofoliu în guvernul de coaliție dirijat de Pietro Badoglio, vicepreședinte în guvernul Ivanoe Bonomi și ministru de Justiție în guvernele Ferruccio Parri și Alcide de Gasperi. Începînd din 1946 Togliatti a fost mereu ales deputat în Parlamentul italian.

După alegerile parlamentare din 18 aprilie 1948, în care partidul comunist a obținut succese remarcabile, cercurile de dreapta au declanșat o campanie de provocări și de terorizare a comunistilor. La 14 iulie 1948, asupra lui Togliatti a fost comis un atentat¹, care a provocat un val puternic de indignare în întreaga lume. În semn de protest, între 14 și 16 iulie, în Italia a avut loc o grevă generală la care au participat șapte milioane de oameni.

Togliatti a desfășurat, în continuare, o amplă activitate pe tărîmul vieții politice și al creației teoretice marxiste pînă la moartea sa, survenită la 21 august 1964.

¹ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 1/1977.

Un marinar român pe cuirasatul american „Maine”

GEORGE FILLMAN

George Fillman se numea odinioară George Fillmonescu, fiind vâstarul unui român stabilit în S.U.A. Povestea pe care ne-o istorisește este cea a altui emigrant din România. E povestea unui om căruia „țara tuturor posibilităților” nu i-a oferit decât o singură posibilitate — și ea l-a costat viața.

Arlington. Un nume care, pentru americani, are o rezonanță deosebită. În acest orașel, despărțit de Washington prin apa Potomacului, se află din 1864 Cimitirul național al S.U.A. Pietre de mormint, cu inscripții adeseori extrem de laconice, evocă mai bine de un secol de istorie americană, de la cei căzuți în războiul civil și pînă la președinții Roosevelt și Kennedy.

În urmă cu cîțiva ani, am locuit pentru o vreme la Arlington. Împreună cu soția, am petrecut multe ceasuri descifrînd inscripțiile de pe aceste pietre funerare. Nu mică mi-a fost emoția cînd, într-o după-amiază, am deslușit pe monumentul comemorativ ridicat în memoria marinarilor dispăruți odată cu cuirasatul „Maine”¹ un nume cu rezonanțe românești: Constantin Todoresco. Cine a fost el? Cum a ajuns pe „Maine”? Ce se mai știe despre acest marinar după atîta timp?

Trei zile după scufundarea navei, Ministerul Marinei din Washington a stabilit lista celor dispăruți, printre care figura și numele lui Constantin Todoresco. În aceeași zi, la Havana, s-a oficiat o slujbă religioasă în memoria victimelor. Corpurile celor decedați, care au putut fi culese din apă — multe dintre ele mutilate îngrozitor, fără posibilitate de identificare — au fost înmormîntate în cimitirul din Havana, cu mențiunea „necunoscuți de pe «Maine»”. După cîtva timp, au fost reîngroptate în Cimitirul Arlington.

Primele încercări de a scoate epava cuirasatului de pe fundul oceanului s-au făcut în aprilie 1898; ele au fost întrerupte din cauza unor serioase dificultăți tehnice.

Abia la începutul anului 1912 s-a reușit readucerea navei la suprafață. După ce au fost făcute cercetările de rigoare, spre a se stabili cauza probabilă a exploziei, „Maine” a fost reîmbarcat în afara limitei de trei mile a apelor teritoriale și scufundat din nou, la 16 martie 1912. Un convoi de nave militare americane i-au dat ultimul onor.

Rămășițele celor găsiți pe navă — neidentificați și ei — au fost trimise la Washington spre a fi îngropate la Arlington, alături de ceilalți camarazi de bord. Deși scufundarea cuirasatului „Maine” a avut loc cu puțin timp înainte de declararea războiului hispano-american, cei care au pierit la bordul navei au fost trecuți în evidențele militare ca veterani de război, în amintirea lor ridicîndu-se monumentul comemorativ amintit.

O ancoră veche de pe „Maine” susține o

placă cu inscripția „U.S.S. «Maine» explodată la 15 februarie 1898”.

Numele lui Todoresco fusese trecut pe lista celor dispăruți, publicată de Ministerul Marinei; corpul său nu a mai putut fi însă identificat. Știm doar că a fost îngropat sub una dintre pietrele de la Arlington, alături de ceilalți marinari pieriți în catastrofa din portul Havana.

Pe baza documentelor cuprinse în dosarul său militar — din păcate, nu prea bogat în informații — am putut afla cîteva date referitoare la biografia lui Constantin Todoresco.

S-a născut la 15 februarie 1863 la Brăila. Pe la mijlocul anului 1880, după unele indicații, se găsea în Statele Unite. Presupunem că, spre deosebire de George Pomuț², care venise în 1849 ca refugiat politic, Todoresco a ajuns în S.U.A. din motive economice. La fel ca el, alte mii de români au emigrat în Statele Unite la sfîrșitul secolului trecut și primii ani ai secolului nostru, venind din toate ținuturile românești, îndeosebi din Transilvania, Banat și Bucovina.

Documentele consemnează că, în ianuarie 1892, Todoresco s-a prezentat la un notar public din Philadelphia (statul Pennsylvania) spre a obține un certificat pentru anii serviți în Marina americană. Din acest act de notariat rezultă că el s-a înrolat în Marina S.U.A. în februarie 1886 la Leagul Island (Philadelphia). În martie 1889 a fost eliberat — după cum sună formularea oficială — în mod „onorabil” din serviciu de pe bordul navei militare

¹ Împrejurările în care a fost distrus, în portul Havana, la 15 februarie 1898, cuirasatul „Maine” au fost prezentate în *Magazin Istorie*, nr. 12/1976. Din cei 353 marinari, s-au salvat doar 87, dintre care 39 răniți.

² George Pomuț, român transilvănean, participant în cadrul trupelor federale la războiul civil american din anii 1861-1865, ulterior avansat general de brigadă; vezi *Magazin Istorie*, nr. 7/1976.

Sidewalk scavengers work over rubbish baskets for articles that might bring a few cents from some co-operative dealer in second-hand goods.

The disgraceful spectacle of exploited children

Time long, dishonorable history of child labor in America has shown few uglier faces than it did to the offspring of turn-of-the-century immigrants. For 100 years or more, boys and girls had worked in mills, mines and factories. Children were numerous, available and cheap. Children were numerous, available and cheap. Children were numerous, available and cheap.

sordid ranks of child labor. The younger ones toiled at home on piecework for the "sweated" trades. Driven by need, parents set even babies of three years to work on the simpler tasks, such as straightening tobacco leaves. Four-year-olds helped with the making of artificial flowers. There is a crowd of seven who had been beating threads.

Imagini gratoare ale vieții de imigrant pe pământul american, la sfârșitul secolului trecut: jocurile copilăriei schimbate pe o disperată căutare a piniilor în lăzile de gunoi; seninul cerului strivit de cenușii zidurilor misere (reproduceri din lucrarea The Life History of the United States, vol. 8, New York, 1964)

„Essex”, care se găsea la acea dată într-o vizită în Insula Malta. Din Malta, Todoresco a revenit în România unde, după cum declara el, și-a pierdut certificatul de eliberare. Din dosar nu reiese când a ajuns în România și când s-a întors din nou în Statele Unite.

În 1892, s-a reînrolat, ca tunar clasa a 2-a, servind pe mai multe nave, între care și cuirasatul „Vermont”. La 14 ianuarie 1895, a fost din nou eliberat „onorabil” din serviciu. Avea peste șase ani petrecuți în Marina militară americană.

A locuit în această perioadă la Philadelphia, pe strada Guilford nr. 722, împreună cu familia Nicolas Mitchell (Nicolae Mihail?) pe care o cunoștea, se pare, de vreo opt ani.

La 15 iunie 1895, Todoresco s-a înrolat pentru a treia oară, tot ca tunar clasa a 2-a, cu o soldă de 30 dolari pe lună. A servit la început pe nava „Richmond”, ulterior fiind transferat pe cuirasatul „Maine” unde a fost înaintat tunar clasa 1.

După datele înscrise în actul de înrolare din 1895 ne putem face și o imagine a portretului său fizic: Todoresco avea înălțimea de 5 picioare 5 inci (1,65 m); un alt act indică 5 picioare 8 inci (adică 1,73 m). Ochii îi erau albaștri, părul castaniu și cântărea 134 livre (61 kg). În același document se arată că, la acea dată, încă nu-i fuseseră rezolvate problemele privind acordarea cetățeniei americane. Afăm totodată că ruda sa mai apropiată

era Maria A. Borche (probabil Borș sau Borcea) din Brăila.

În tabelul oficial al echipajului de pe „Maine” se menționează existența aceleiași rude apropiate, fără însă a se specifica legătura de rudenie. Dintr-un document descoperit ulterior rezultă că Maria Borche era mama lui Constantin Todoresco.

Din documentele aflate la Administrația veteranilor am constatat că nici Maria Borche, nici vreo altă persoană, fie în S.U.A., fie în România, nu au primit pensie din partea guvernului american ca urmare a morții lui Todoresco.

Uitarea, poate, s-ar fi așternut definitiv peste numele său înscris alături de alte și alte nume ale celor pieriți pe „Maine”. Am scotit de datoria mea să încerc a strânge toate datele care se mai cunosc acum despre Constantin Todoresco, în semn de omagiu și prețuire pentru România, țara de origine a părinților mei, Vichentie și Elena, strămutați la începutul acestui secol de pe meleaguri bănățene pe pământ american.

DIPLOMATUL NAZIST ȘI PONOASELE SPIONAJULUI „NECONVENABIL”

NICOLAE MINEI

Magazin istoric a scris pe larg atât despre Abwehr — Serviciul militar nazist de informații, dirijat de amiralul Wilhelm Canaris — cât și despre rivalii săi din S.D. — oclină a giganticului aparat represiv centralizat sub titulatura R.S.H.A.¹ și patronat de Reichsführerul Heinrich Himmler. În ochiurile celor două rețele au fost prinse, fără nici o excepție, toate statele continentului nostru, indiferent dacă ele aparțineau coaliției antihitleriste, dacă își proclamaseră în mod solemn neutralitatea sau dacă seondau cu docilitate Reichul în succesele sale agresive.

Dar Europa nu reprezenta o limită nici pentru amiralul cel scund și palid — pe care aveau să-l piardă pasiunea pentru intrigi prea savant urzite și tentația jocului pe mai multe tablouri la ruleta politică — nici pentru omologul său de la cirna S.D.-ului, Walter Schellenberg — care, deși mai primitiv, avea să se dovedească mai dibaci, nu numai înainte de prăbușirea Reichului, cînd și-a răpus concurrentul, ci și după aceea, cînd a reușit, în ciuda crimelor comise, să-și salveze pielea. Ani de-a rîndul, el a existat colț în lume unde să nu mișune „onorabili corespondenți” al lui Canaris sau al lui Schellenberg sau al ambilor. Culegînd date confidentiale sau răspîndind calomnii și zvonuri false, stîrnind panică în rîndul populației sau executînd acte de diversivne și sabotaj, făgăduind, ameninșînd, șantajînd sau asasinînd, trupele lui Hitler de pe frontul invizibil au reputat cîteva succese de proporții mediocre și au suferit numeroase eșecuri usturătoare.

Paradoxal însă de pe urma lor, cel mai mult au avut de pătimit... diplomații naștiți, îndeosebi cel acreditat pe lîngă guvernele neutre. Reprezentanții oficiali ai lui Hitler aveau misiunea să evite orice sursă de fricțiune cu aceste state, pentru a nu le împinge în tabăra adversă. Pînă la 7 decembrie 1941, acest imperativ era mai valabil ca oriunde în Statele Unite.

Bineînțeles, aceasta nu însemna cîteodă de pușin că Ambasada germană la Washington renunța la intensul spionaj practicat pretutindeni de diplomații Reichului: numai că, spre deosebire de brutalitatea cu care operau în Europa, ei aveau grijă în S.U.A. să procedeze „cu tact și în mod civilizată”, după expresia ministrului de Externe, Ribbentrop. Spre profunz lor nemulțumire însă în primăvara lui 1940, ambasada a constatat că agenții Abwehr-ului și S.D.-ului „lucrau” atât de stingaci și de grosolan, încît demascarea lor devenea inevitabilă și Germania risca să piardă avantajele aduse de neutralitatea Statelor Unite.

Documentele descoperite în epoca postbelică la sediul central din Berlin al M.A.E. nazist, pe Wilhelmstrasse, aruncă o vîle lumină asupra situațiilor penibile (uneori chiar grotești) pe care le creau în Statele Unite zeloșii ciraci ai lui Canaris și Schellenberg. Pe această temă, Hans Thomsen, înscărcinatul cu Afaceri al Germaniei la Washington² — care stăpînea bine cîteva limbi străine și avea o cultură remarcabilă, dar lipsit de orice scrupul, îl servea pe hitlerişti din oportunism — a purtat o lungă corespondență cu superiorii săi de la Berlin, cerînd să se sisteze trimiterile de spioni sau diversionişti și să se lase „munca” subversivă pe seama diplomaților. Schimbul de misive între ambasada și Wilhelmstrasse dezvăluie cîteva trăsături definitorii pentru cel de-al treilea Reich: perfidia și înșelăciunea ridicate la rang de principii în politică, care se aplicau pînă și în relațiile dintre complici, crasa incompetență a cirmuitoților naștiți, meschinele conflicte care îl împărțeau în diverse clici, verosimila confuzie care domnea în birocrăția nazistă, involuntara amprentă de comic al absurdului pe care-l prezintă unele episoade...

Concludente în toate aceste privințe, textele de mai jos au fost selecționate (pentru o perioadă de numai un trimestru) din culegerea Les Archives secrètes de Wilhelmstrasse (vol. IX, cărțile 1 și 2, Paris, 1960).

¹ R.S.H.A. (Reichssicherheitshauptamt = Oficiul central al siguranței Reichului) avea printre secțiile sale alături de Gestapo, și celelalte formații de poliție secretă, cărora le revenea misiunea de a impune, prin teroare, regimul hitlerist în Germania și în statele cotopite. Secția S.D. (Sicherheitsdienst = Serviciul de siguranță) care cumula atribuții de spionaj și contrașpionaj în țară și în străinătate, a absorbit, în 1944, resturile Abwehr-ului, desființat cîrind după atîta atentat împotriva lui Hitler.

² În 1938, după ce Roosevelt și-a rechemat ambasadorul de la Berlin, Hitler, conform uzanțelor, a trebuit să ia aceeași măsură la Washington. De atunci, conducerea celor două ambasade a revenit unor înscărcinați cu afaceri.

Incepem cu semnalul de alarmă telegrafic, lansat de Thomsen lui Ribbentrop.

Nr. 443, 27 martie

Washington, 27 martie 1940, ora 14.25

Primit: 28 martie, ora 1

Hertslet¹ mă roagă să-i transmit lui Goetz, de la R.S.H.A., următoarea comunicare al cărei conținut l-am aprobat:

„În interesul menținerii S.U.A. în afara conflictului armat, e absolut necesar să ne abținem aici de la orice activitate [secretă]. Altfel, dată fiind mentalitatea poporului american, s-ar putea aduce un prejudiciu iremediabil luptei purtate de Germania. Se sugerează rechemarea agenților confidențiali care au și alte misiuni decât culegerea de informații. O.K.W.² a primit o comunicare similară. Rog a mi se transmite prin cablu dacă e necesar un raport telegrafic complet”.

În ciuda evidentelor îngrijorări manifestate de însărcinatul cu Afaceri, Wilhelmstrasse nu găsește de cuviință să-i răspundă nimic. În schimb, la 2 mai 1940, Ribbentrop îl reproșă lui Thomsen că nu difuzează Cartea albă nr. 3, conținând așa-zise „documente” incriminatoare pentru Polonia. Replica lui Thomsen este un frenetic efort de a demonstra obtuzulul său șef că socoteala de acasă nu se potrivește deloc cu cea din S.U.A., unde propaganda hitleristă nu are exact aceleași condiții ca în Germania. Iată câteva extrase:

Nr. 837, 4 mai

Washington, 4 mai 1940, ora 15.51

Primit: 5 mai, ora 15.05

I. [...] Reprezentantul oficial al lui Deutsche Verlag s-a înțeles cu editorii americani Hawel și Soskin pentru tipărirea și publicarea imediată a documentelor de la Varșovia. [...] Grație unor onorarii excepționali de ridicate, ne-a fost posibil să obținem colaborarea a doi dintre cei mai eminenți umaniști [sic] americani, care vor scrie o introducere și vor prezenta analitic documentele [...].

II. Editorii americani se tem să difuzeze broșura în tirajul dorit de dv., care depășește până și cifrele curente de mare succes ale lucrărilor politice. [...] Organizațiile³ vor plăti indemnitate să achiziționeze de la editori un mare număr de volume, pe care să le pună în circulație pe riscul lor. În clipa de față, agenți calificați negociază cu organizațiile respective. Conducătorii acestora și agenții secreți se expun astfel unor riscuri foarte mari, de aceea cred că trebuie să le oferim unele garanții de protecție. De pildă, trebuie să fim gata să-i despăgubim pentru orice pierdere provocată de contraspiunajul american, plătindu-le cheltuielile de deplasare și șederea în Germania pe durata răz-

boiului⁴ [...] Deși am purtat toate negocierile cu maximum de prudență, persista totuși riscul ca ambasada să fie compromisă [...].

În aceeași zi însă după numai două ore, diplomatul revine la preocuparea sa de căpetenie și telegrafiază ministrului noi precizări despre spionaajul nazist și ponoasele lui pentru Germania nazistă.

Nr. 835, 4 mai

Washington, 4 mai 1940, ora 18.06

Primit: 5 mai, ora 9.45

[...] În ultimele zile, situația [ambasadei] a devenit critică, din proștia agenților germani care se află aici [...]. Activitatea lor ar trebui organizată cu totul altfel [...].

Cînd Berlinul tăgăduiește cu dezinvoltură existența agenților semnalati de el, Thomsen insistă cu tenacitate:

Nr. 979, 21 mai

Washington, 21 mai 1940, ora 20.48

Primit: 22 mai, ora 18.20

(Pol. I M 7430 g)

Informația furnizată de O.K.W. [...] cu privire la inexistența agentului Hausberger, nu corespunde realității. O.K.W. i-a ordonat să-și continue activitatea și să evite Washingtonul și ambasada. În urmă cu două luni a sosit și un radiotelegrafist, care nu a reușit încă să stabilească legătura cu O.K.W. [...].

Agentul Hausberger, care a fost instruit în Germania cum să utilizeze toate categoriile de explozive, primește din nou, prin Portugalia, ordine de la maiorul Osten, care îi cere să ia contact cu americani de origine germană ale căror nume le-a căpătat și să-i pregătească pentru acte eficiente de sabotaj. Începînd să acționeze în acest sens, și-a dat seama că cei contactați nu sînt cîtuși de puțin indicați pentru atingerea scopurilor urmărite. Nu e exclus ca printre ei să se afle și agenți provocatori. [...] Dacă guvernul american ar afla de o treabă ca asta, ar trage cu ușurință avantaje considerabile [...].

Hausberger este perfect conștient de primejdii pe care le comportă activitatea sa, dar execută ordinele superiorilor. Probabil că el e de pe acum urmărit de autoritățile americane [...].

Dacă nu primesc instrucțiuni în sens contrar, voi da lui Hausberger următoarele indicații:

- 1) să înceteze imediat orice activitate, inclusiv trimiterea de rapoarte către O.K.W.;
- 2) să plece imediat, cu familia sa, din New York și, pe cît posibil, din S.U.A.;
- 3) să pună imediat capăt activității celorlalți agenți [...].

Consider important și urgent ca O.K.W. să interzică orice activitate a agenților săi din S.U.A. [...].

Nu trece decât o zi și Thomsen pune sub nasul superiorilor săi un alt exemplu de eșec al naziștilor în materie de sabotaj. În pofida tonului sobru și oficial al relațiilor, episodul pare desprins din șiragul de pățanii al bravului soldat Svejk.

⁴ Thomsen înțelege prin „agenți secreți” pe americani de origine germană (mulți dintre ei emigrați de cîrînd, unul fiind trimis chiar de Abwehr sau S.D.), care profitau de cetățenia proaspăt dobîndită pentru a face jocul ambasadei și al altor oficine ale Reichului.

¹ Joachim Hertslet, german stabilit în Guatemala, primise ordin de la Berlin să plece inițial în Mexic, pentru a stabili unele contacte la nivel înalt, iar apoi la Washington.

² O.K.W. = Oberkommando der Wehrmacht („Înaltul comandament al forțelor armate”).

³ La data respectivă, un număr apreciabil de asociații, cooperative, societăți, cluburi, congregații etc., create de germano-americani, căzuseră sub influența propagandei hitleriste, lăsîndu-se manevrate de personalul ambasadei și de alți reprezentanți ai Reichului.

Washington, 22 mai 1940, ora 20.12

Primit: 23 mai, ora 8.15

(Pol. I M 7431 g)

[...] Un agent, cuprins de îndoile cu privire la eficiența acțiunilor sale, a informat pe un funcționar al Consulatului general [german] de la New York că:

1) a primit de la maiorul Osten instrucțiuni pentru a organiza acte de sabotaj în S.U.A.;

2) colaborează cu o serie de subagenți;

3) cu ajutorul lor, a întreprins cu succes câteva sabotaje (o mică explozie într-o fabrică de muniții, avarierea unei nave la cheiul Baltimore).

Agentul respectiv, cunoscut sub pseudonimul de „Bergmann” [...], spune că vrea să se întîlnească cu consulul general Wiedemann, pentru a-l convinge să intervină [...]. După descrierea făcută (proteză la un picior), Wiedemann nu a putut să-i stabilească identitatea.

Bergmann a ajuns la concluzia că sabotajele pe care are sarcina să le comită nu pot decât să împingă Statele Unite în tabăra adversă, cu atât mai mult cu cît subagenții ce i-au fost repartizați sînt, în majoritate, niște flecari și neisprăviți [...]. După părerea sa, dacă s-ar descoperi activitatea lui, intrarea în război a S.U.A. ar fi inevitabilă, iar pagubele materiale cauzate de sabotajele sale ar fi, în cel mai bun caz, de minimă importanță.

[...] Nu sînt în măsură să apreciez amploarea rețelei noastre secrete, dar, judecînd după Hausberger și Bergmann, se pare că avem de-a face cu o organizație în toată puterea cuvîntului.

Dacă misiunea mea principală este ca, prin toate mijloacele aflate la dispoziția mea, să împiedic intrarea în război a S.U.A. [...], atunci această misiune e practic sabotată de acțiunile agenților secreți, pe care le-am relatat mai sus [...].

Abia după o săptămînă, secretarul de Stat Weizsäcker, unul dintre adjuncții lui Ribbentrop, îi telegrafiază lui Thomsen:

Nr. 596

Berlin, 1 iunie 1940, ora 19.05

(Conc. Pol. I M 7430 g)

După efectuarea unei anchete, O.K.W. declară următoarele în legătură cu telegrama dv. nr. 979 și 989:

1) O.K.W. nu a dat lui Hausberger ordin să efectueze sabotaje în S.U.A. Declarațiile în sens contrar sînt mincinoase;

2) de acord ca Hausberger să părăsească S.U.A. [...];

4) Nu se cunoaște nimeni cu numele de Bergmann și cu proteză la un picior. E vorba probabil de un agent provocator;

5) din motive imperioase de ordin militar nu e posibil să se renunțe la culegerea de informații în S.U.A. Obiecțiile politice, exprimate de M.A.E. și ambasada [de la Washington] cu privire la actele de sabotaj sînt pe deplin împărțate de O.K.W. [...].

Germani americani antifasciști manifestează împotriva propagandei naziste în fața unui cinematograf unde rulează un film despre Blitzkrieg-ul din Franța

Dar, peste alte zece zile, același Weizsäcker se vede silit să bată parțial în retragere căci Abwehr-ul vrea să-și recheme agenții la ordine:

Nr. 637

Berlin, 10 iunie 1940

(Conc. Pol. I M 7894 g)

Referitor la telegrama mea nr. 596, paragraful 4: noi cercetări au dezvăluit că pretinsul Bergmann, a cărui descriere corespunde realității, a fost identificat sub alt nume.

O.K.W. declară că în ianuarie 1939 era folosit la munca de contrasponaj [...]. Se afirmă categoric că nu i s-a cerut să execute acte de sabotaj în S.U.A. [...].

Pentru a se elucida afacerea [...], O.K.W. cere să se ia măsuri pentru înapoierea imediată a lui Bergmann în Germania.

Satisfăcut probabil de micul său succes, însărcinat cu Afaceri ține, la luptă, o nouă lecție de spionaj „convenabil”:

Nr. 1141, 15 iunie

Washington, 15 iunie 1940, ora 19.32

Primit: 16 iunie, ora 7.50

(Pol. IX 1097)

Cei ce se opun politicii intervenționiste a lui Roosevelt¹ — mai ales republicanii izo-

¹ Alarmat de amploarea victoriilor germane în Vest, președintele Roosevelt inițiasă o serie de măsuri menite

Fasciști germani americani, îmbrumutind uniforma S.A., cu oarecari rețușuri, organizează o adunare într-un oraș din S.U.A.

laționiști — constată, consternați, cât de mare e neliniștea isterică provocată, în pătri largi ale populației, de propaganda despre acțiunile așa-zisei „coloane a V-a” [...].

Wendell Wilkie [...], care s-a ivit acum citeva săptămâni ca nou candidat republican la președinție și e susținut de importante cercuri de afaceri, și-a însușit lozincile republicane *America First* și *America for the Americans*, luînd astfel poziție împotriva oricărei intervenții directe [...]. Astăzi seară, la instigarea Comitetului *Make Europe Pay War Debts*¹, senatorul [Edwin C.] Johnson [...] și Lindbergh² se vor adresa țării întregi, pe calea undelor, pentru a sublinia primejdia unei participări la război pentru America [...].

să vină în ajutorul Franței și Angliei. Sub influența unui grup de politicieni de extremă dreaptă, care priveau cu simpatie regimurile fasciste, partidul republican, aflat în opoziție, aluneca pe poziții izolaționiste, pretextînd că o hegemonie nazistă în Europa nu ar afecta cu nimic S.U.A.

¹ După unii istorici, cele două lozinci — *America înainte de toate* și *America pentru americani* — ca și numele Comitetului — *Constrîngeți Europa să-și plătească datoriile de război (1914-1918)* — au fost „sugerate” izolaționiștilor de agenții Reichului. În ciuda tuturor acestor eforturi însă la 5 noiembrie 1940 Roosevelt l-a învins pe contracandidatul republican, Wendell Wilkie, devenind primul președinte al S.U.A. reales pentru al treilea mandat consecutiv.

² Celebrul aviator Charles Lindbergh fusese atras, în anii antebellei, de propaganda hitleristă, devenind prietenul personal al lui Goering.

Adaug confidențial că, printr-un agent, ambasada întreține cele mai strînse relații cu Comitetul *Make Europe Pay War Debts*.

La 19 iunie, Thomsen oferă alte exemple de activitate secretă „onorabilă”, efectuată de ambasada de la Washington.

Nr. 1230, 19 iunie

Washington, 19 iunie 1940, ora 10.54

Primit: 20 iunie, ora 13.40

[...] O ocazie deosebit de favorabilă, permițînd difuzarea cît mai largă cu putință [a tezelor naziste] se prezintă odată cu Convenția partidului republican, care are loc săptămîna viitoare. Sînt în permanent contact cu organizatorii alegerii [candidatului republican la președinție]. Așa cum v-am mai comunicat, în mod strict confidențial, 50 congressmeni merg la Philadelphia pentru a expune punctul nostru de vedere delegaților la Convenție.

În plus, am luat recent inițiativa unei campanii de propagandă, care trebuie să se desfășoare în cel mai deplin secret [...]. Faptul că politicienii americani își iau ei înșiși sarcina de a expune țelurile noastre va da rezultate excelente. De aceea, rămînem în strînsă legătură cu cîțiva senatori și congressmeni, pentru ca discursurile lor să capete cea mai largă publicitate [...] și să evite intrarea în război a S.U.A.

S-ar părea, în sfîrșit, că treaba merge bine: ambasada își desfășoară din plin activitatea de spionaj „convenabil”, iar Abwehr-ul și S.D.-ul s-au cumințit, renunțînd să-și mai trimită agenții, care numai de gafe se sîm. Val, nu e decît o iluzie! Chiar în ziua următoare, însărcinatul cu Afaceri expediază o depeșă, plină de exasperare:

Nr. 1237, 20 iunie

Washington, 20 iunie 1940, ora 20.03

Primit: 21 iunie, ora 7.55

1) Pretinsul pastor protestant Wetklo s-a prezentat aici, susținînd că a sosit recent [...] conform instrucțiunilor primite de la O.K.W. [...]. Are misiunea să angajeze agenți confidențiali și, așa cum i s-a ordonat, a întrebat ambasada unde să-și procure un post de radio-emisie [...]. Cer să fiu informat telegrafic despre corectitudinea acestor date [...].

2) [...] Cetățeanul american Eddy Duenser, originar din Austria, susține că a fost trimis de O.K.W. în S.U.A. la 14 mai și că urma să primească instrucțiuni precise de la o persoană cu care trebuia să se întîlnească [...] la New York. Cum persoana nu s-a prezentat, Duenser nu știe ce să facă și s-a adresat unui reprezentant diplomatic [german]. Cer instrucțiuni.

Dacă din motive imperioase, O.K.W. nu poate renunța la această metodă pentru a-și procura informații, agenții săi trebuie împiedicați, cu orice preț, să ia contact cu misiunile diplomatice germane.

Este probabil inutil să adăugăm că strigătul deznădăjduit al lui Thomsen — ultimul pe care-l mai cităm din trimestrul respectiv — a răsunat în gol: Wilhelmstrasse nu l-a trimis nici un răspuns, în schimb Abwehr-ul și S.D.-ul au continuat să-l trimită agenți secreți.

ARMAND CĂLINESCU

ÎNSEMĂRI POLITICE (III)

Semnarea Acordurilor anglo-franco-germano-italiene de la Munchen (septembrie 1938)¹ a avut o puternică rezonanță în opinia publică a vremii. Și, mai ales, adînc și nefaste repercusiuni asupra situației statelor mici și mijlocii vizate de agresiile naziste.

Dar, așa cum se întâmplă adesea, nici rezonanța, nici repercusiunile nu au fost recepționate pretutindeni la fel. Populația londoneză și cea pariziană, de pildă, înude în eroare de îndelungată campanie propagandistică a cercurilor conciliatoare, i-au întâmpinat pe Chamberlain și Daladier, la întoarcerea lor de la Munchen, cu manifestații de aprobare, ca pe niște apostoli ai păcii care salvaseră omenirea de o nouă conflagrație mondială. La Moscova, reacțiile denotau indignare și condamnare la adresa cabinetelor britanice și franceze care încheiaseră un compromis cu marile puteri rivale. În Cehoslovacia, livrată molohului fascist chiar de către marile ei aliați, au fost zile cumplite de doliu național. La Budapesta și Varșovia, satisfacția forțelor reacționare revizioniste era nedismulată, iar pregătirile lor în vederea participării la îmbucătățirea vecinului aflat la ananghie s-au intensificat. Prin contrast, lumea politică din țările Antantelor Balcanice a intrat în alertă, deoarece în prezentul cehoslovac se putea contempla, ca într-o oglindă, victoriile propriilor țări—toate aliate ale puterilor occidentale și, în logica experienței muncheneze, expuse penetrărilor, presiunilor și represaliilor blocului advers.

Dincolo însă de ceea ce s-a comentat s-au întrevăzut în acele zile, evenimentele care au urmat nu au mai lăsat loc pentru nici o îndoielă că Munchenul constituie un act imperialist de forță și dictat, profund contrar interesele vitale ale popoarelor. Reinnoirea politicii „directoratului” celor patru mari puteri²—re-

putată încă din anul '33-'34 de toate forțele democratice europene—deschisese larg porțile în fața agresiilor fasciste-revizioniste, îndeosebi spre estul și sud-estul continentului, redusese speranțele în posibilitățile de a se înfăptui securitatea colectivă și sporise primejdia declanșării războiului.

Nori grei, prevestitori de furtună, s-au acumulat deasupra României. Intensificînd presiunile economice, politice și militare, guvernul nazist a început să trateze România într-o manieră din ce în ce mai amenințătoare. Concomitent, agitațiile revizioniste la frontierele țării noastre au devenit virulente. În interior, gardistii care reușiseră pînă atunci să se sustragă urmărilor organelor represive ale statului au prins curaj și au reluat seria atentatelor.

Se explică deci promptitudinea și fermitatea condamnărilor Acordurilor de la Munchen de către întreaga opinie publică românească. Începînd cu Partidul Comunist Român—forța politică cea mai consecventă antifascistă—partidele și grupările politice neguvernamentale (cu excepția agenților Reichului) au luat, într-o formă sau altă, atitudine contra compromisurilor cu agresorii și și-au exprimat voința de a contribui la apărarea țării.

O vie înagrijorare s-a manifestat după Munchen și în rîndul grupărilor propulgate la cîrmă statului de regimul dictatorial carlist. Așa cum atestă și fragmentele din însemnările lui Armand Călinescu care apar în acest număr al Magazinului istoric, soluțiile spre care s-au orientat sau pe care le-au propus diverși membri ai guvernului, Consiliului de cîrmă și celelalte instituții carliste s-au deosebit, adesea, foarte mult nu numai prin detalii, ci, uneori, și prin elemente de substanță. Ion Gîlguritu, de pildă, care înainte de Munchen se situase pe poziții manifest anglo-francofile, și-a reconsiderat opinea și a început să susțină necesitatea unei apropieri de Reich. Persoane din anturajul regelui (Ernest Urzăreanu, Constantin Argetoianu, Nicolae Malaxa) au socotit, la rîndul lor, că erau inerente anumite concesiuni față de Germania, în special pe tărîm economic, pentru a se evita o agresiune combinată nazisto-revizionistă. Dar marea majoritate a demnitarilor, în special cei proveniți din grupurile conducătoare național-fărmiste și liberale aderente la dictatura regală, au apreciat lucid că o politică de concesiuni adoptată sub presiunea agresiilor putea fi fatală României.

Din confruntarea acestor tendințe au rezultat, în epoca postmuncheneză, direcțiile generale—desorii contradictoni—ale politicii externe românești. O politică subordonată, îndubitabil, salvării țării de dominația fascistă dar grevată, tot mai mult, de polițele pe care statul român era nevoit să le plătească din cauza poziției mișoare a marilor lui aliați, care îl împingeau spre izolare internațională.

Exterminarea nucleului conducător al Gărzii de fier, în noiembrie 1938, și mai ales refuzul guvernului car-

¹ Printre altele, gardistii au plînuit să-l răpească pe fiul lui Armand Călinescu. În acest sens, într-o notă a Siguranței din 8 octombrie 1938 se poate citi: „Echipa legionară însărcinată să răpească pe fiul d-lui ministru de Interne a luat contact ieri, 7 octombrie, cu șeful Frăției de cruce [organizație clandestină dirijată de Garda de fier — n.r.] al liceului, de la care a primit un raport detaliat asupra orelor cînd Barbu Călinescu vine și pleacă de la școală, precum și asupra relațiilor cu ceilalți colegi [...] Pe baza acestor date se va organiza în detaliu operația răpirii și a rolului fiecărui membru din echipă”. Aducem, și pe această cale, mulțumiri prof. arhitect Barbu Călinescu pentru bunăvoința cu care a pus la dispoziția Magazinului istoric acest document păstrat în arhiva familiei sale — n.r.

¹ Vezi Magazin istoric, nr. 3/1969 și 9/1973.

² În martie 1933, Mussolini a lansat propunerea încheierii unui „Pact cvadripartit” între Franța, Germania, Italia și Marea Britanie, care să realizeze colaborarea celor patru mari puteri în rezolvarea principalelor probleme politice din Europa, inclusiv revizuirea frontierelor postbelice. Pactul era îndreptat contra Micii Intelegeri și încuraja pretențiile revizioniste ale statelor fasciste și ale sateliților acestora. Opoziția statelor Micii Intelegeri, și în primul rînd a României, a dus la esuarea acestei inițiative — n.r.

Ist de a satisface pretențiile mereu sporite ale Berlinului au condus rapid la decompensarea unei crize grave în relațiile româno-germane. În decembrie 1938, rapoartele diplomatice fuseseră, practic, întrerupte, iar în martie 1939, când Germania și aliații ei au lichidat întreaga Cehoslovacie ca stat independent și suveran, se ajunsese în pragul unei confruntări militare.

În acele împrejurări din ce în ce mai dramatice a avut loc și parafarea tratatului economic româno-german, ale cărui negocieri s-au desfășurat în preajma, în timpul și imediat după ocuparea Cehoslovaciei, fiind de fapt întim legat de acest eveniment în care diplomația hitleristă vedea cel mai sigur mijloc de a înclina guvernul român, după cum o ilustrează și episodul Titea¹, celebru în analele diplomatice.

Tensiunea permanentă, presiunea misturilor pe care le avea de îndeplinit l-au determinat, mai mult ca nică-

dată, pe Armand Călinescu să reacționeze rapid și cît mai eficient. Acest fapt rezultă și din însemnările sale, care, de cele mai multe ori, nu sînt decît eliptice note personale pentru a-l servi în discuțiile cu regele sau alți factori de răspundere ai statului. Avem de-a face uneori doar cu enunțarea unor idei, de ateli și caracterul greu inteligibil al textului. De exemplu, rezumând conținutul intervenției unui general prilejuită de o constăutură la Marele Stat Major, A. Călinescu notează: "Să mobilizăm unități de marcă, pentru a înfriza. Tăra mobilizată sufletește general". Cu toate aceste laconisme, însemnările sale relevă perseverența, grija cu care Armand Călinescu, de pe pozițiile cercurilor politice pe care le reprezenta, se ocupa de problema apărării independenței și integrității teritoriale a țării.

Al. Gh. SAVU

1938

Audiența de la 11.XI²

În interior se manifestă oarecum nervozitate

Cernăuți, Cluj.

A. Garda. Studențimea. Sursa liberală?! Difuzare. Micescu, avocați creștini.

Sînt 2 măsuri:

— rezistența sufletească și presiunea asupra existenței lor;
— o lovitură de efect.

Am preferat prima pînă după Londra. Circulară Codreanu. După Londra, vom vedea³. În orice caz, să nu fie nici o grijă.

B. Maniu. Pune probleme pe terenul extern și național. Nu e pericol, pentru că putem sta și noi pe acest teren. Ar fi pericol dacă ne-ar ataca pe teren economic.

Toate în funcție de evenimente externe [...].

Concluzii: I. În orice caz, aceste forme de manifestare sînt diferite. Nu se poate imobiliza sufletul mult timp. Se produce un vid. De aici venea necesitatea creării unui organism.

Cred că e bine și propaganda naționalistă. Integritate hotărâre [...].

II. De altfel, dacă avem politică internă bună avem și

politică externă. Ne respectă și îi interesează cît timp știu că sîntem tari [...]

24. XII

Radu Djuvara⁴ a aflat prin Coulondre⁵ și alții că germanii vor să provoace răsturnarea guvernului în România. Nemții au restituit decorațiile primite de la R[ege] în timpul călătoriei.

Nu au dat nici agrement pentru Valda.

Regele îmi spune la...⁶

Discuție lungă cu Gafencu. De acord să nu provocăm și să încercăm apropiere de Italia. Reluare mai amicală cu Polonia.

Sinaia, 30. XII

La R[ege]

Ur [dăreanu] chestia intimă. Gusti.

D-na L [upescu]

R: Eu nu mai pot pune un om de merit din această cauză.

Eu nu sînt idiot, știu ce se spune despre mine.

Că am dus bani peste graniță.

Codreanu

1) Tip anormal. Sifilitic. Dr. Dănulescu tratament.

2) Crainic i-a sugerat să meargă la Rex: Nu voi merge decît cînd Palatul mă va chema și nu va chema decît cînd va dispărea prigoana.

3) Maniu — Titeanu — Pavel — Lupu⁷. Codreanu va curăța pe toți.

⁴ Diplomat român.

⁵ Robert Coulondre, ambasadorul Franței la Berlin.

⁶ Lipsă în text.

⁷ Fruntași ai Partidului Național-Tărănesc.

4) Program: duplicitate Co-roană.

a) vorbește de dinastie...

b) tabloul regelui la mediciniști.

Economie: anarhie.

Omul, osia și pogonul.

12. I. 1939

Urdăreanu îmi spune că Malaxa a opinat să dăm o satisfacție politică Germaniei, făcînd schimbare de guvern. Rex s-a supărat și a dispus să fie împiedicat de a mai merge în Germania. Arestat din nou pe Nae Ionescu [...].

Tot Urd. îmi spune că Tădărescu e pesimist și crede că francezii nu ne vor susține în caz de nevoie [...].

Audiență

23. I. 1939

E incontestabil că acțiunea politică e condusă de M[aiestatea] V[oastră]. Mai întîi, fiindcă așa este spiritul, "litera noii Constituții". Apoi, pentru că nu există nici o forță politică care să se opună. Acesta e fondul.

Pentru opinia publică însă nu e bine.

De ce s-a mai creat F.R.N.⁸ dacă nu va manifesta o oarecare discuțiune?

Răspunderea formală trebuie evitată. Politica are oscilații și schimbări. Trebuie să guverneze care să-și asume răspunderea și să tragă consecințele. E o supășă de siguranță. Opoziția trebuie să se formeze contra guvernului, nu contra regelui.

Din punct de vedere tehnic nu e posibil materialmente ca regele să cunoască toate legile și să observe coordonarea lor.

⁸ Frontul Renașterii Naționale.

În sistemul actual se observă tendința de activitate particularistă și izolată.

Care este situația acum? Nu există concepție unitară. Doar consiliile prezidate de Rex au insuflat spirit, dar nu a durat.

Există particularism. Dinamismul slăbit din cauza lipsei unui obiectiv comun.

Nu există suficient control. Numai teama de rege.

Sînt în perspectivă probleme grele: presiunea externă și presiunea economică. Ele nu pot fi stăpînite prin acțiuni izolate.

Trebuie o redresare, o stimulare, o coordonare, o însuflare a unui spirit unic.

Ce se poate face?

Nu am să discut asupra persoanelor. Singur R. poate decide. Ceea ce trebuie însă neapărat este schimbarea metodei de lucru.

Regele îmi spune că are toată încrederea în mine să iau președinția Consiliului, că personal ar fi ușurat de sarcina asumată. Că patriarhul este uzat, dar că momentan preferă să-mi dea vicepreședinția cu sarcina de a coordona acțiunea de guvern. Cu timpul voi trece preșident.

Această formulă este pentru a menaja pe cei bătrîni și pentru a nu acumula asupra mea toate urile.

Audiență

30. I. 1939

Se vorbește de o schimbare a regimului. Se dă ca explicație dorința de înțelegere cu Germania. O spun Maniu și Gh. Brătianu. Știu că și în apropierea M.V. s-a vorbit de nevoia de a se da satisfacție Germaniei. Nu știu care e opinia M.V. Dar cer voe să exprim ce cred eu față de aceștia [...]

Personal.

M-am identificat cu regimul.

I-am sacrificat tot: curajos. M.V. mi-a spus că am acumulat uri. Se poate. Am însă și satisfacție: mii de scrisori și telegrame; radio-jurnal; aplauze în teatru; străindătatea!

Sînt gata să plec dacă M.V. crede că trebuie să dea o satisfacție Germaniei.

¹ Miron Cristea.

Sînt dator însă să spun că tot, de bine de rău, în jurul meu s-a creat o atmosferă de identificare cu regimul. Așa crede lumea. Am dovedit că nu urmez scopuri personale. Nu am cerut nimic. Pe amicii mei i-am nedreptățit. Deci pot spune obiectiv că plecarea mea, care va fi comentată în toate legende, va însemna fie capitulare în fața Germaniei, fie indiciul eşuării regimului.

În baza a tot ce am putut face cu devotament și acțiune pentru rege și țară, pot da o sugestie:

Mai puțină impresionabilitate.

Mai multă stabilitate în liniile politice adoptate.

Mai multă fermitate în executare.

Recomand însă și o organizare și o coordonare a acțiunii de guvern pe liniile regimului creat.

23. II. 1939

Picha, atașat militar cehoslovac, ne-a propus să ne vîndă imediat material de război nou, plăți în termen și în coroane.

De asemenea, ne propune să facă depozite de material pe teritoriul nostru [...]

11. III. 1939

Se pune o problemă între noi și germanii².

Ca obiective și scopuri următoare:

Chestia are un aspect dublu: politic și economic. Economicul e important și decisiv, iar politicul este accesoriu și element de șantaj. Aceasta pentru germani. Pentru noi, invers. Noi vrem să asigurăm frunțările și plătim. Trebuie...³ și jonglate între ei. În orice caz, cîștig timp.

Ce poate să dorească Germania?

Cîștig bani (curs R.M.) [Reich Mark].

Încorporare de materii de la noi.

Mărire procentului, pentru a ne face dependenți.

² Însemnările lui Călinescu se referă la negocierile care au precedat semnarea tratatului economic româno-german din 23 martie 1939. Reprezentanții Reichului au recurs la presiuni grosolane și șantaj pentru a obține acordul partenerilor.

³ Lipsă în text.

Reparații pentru asigurări. Structura: consumabile, spre a nu ne schipa noi.

Petrol pentru a se asigura*. Ce putem da noi?

Cerem: structură să luăm mașini, armament.

Dăm: să dăm încurajare pentru elemente noi pentru a integra compoziția și a produselor și a consumului.

Să dezvoltăm activitate în plus, mișcare economică**.

Cum? Respectăm ce am făcut, deci și schimbul și procentul normal.

Găsirea unui plan nou. Să se fructifice și le dăm tot.

Termenul? Să avem aerul că le cedăm pe ce ne interesează***.

Întrucît urmărim politicul, să-l obținem. Deci, asigurări de frontieră.

Audiență M.S. Regele

15. III

Am asistat la încă o etapă a mișcării de înaintare germană⁴.

Mijlocul: provocarea dezagregării interne pe care a început-o spre a izola Boemia și a o înghiți.

O nouă etapă poate fi subjugarea României.

Mijloace: provocarea unui conflict cu Ungaria și cu minoritățile germane.

Dacă lăsăm Germaniei inițiativa de manevră, vom cădea sigur.

Reacțiunea noastră militară nu e posibilă; sprîjin militar din Apus exclus; conflagrație generală îndoielnică.

Ce măsuri putem lua pentru a evita?

1. menținerea atmosferei bune, menajînd minoritățile;
2. înăvîrirea ideii de ordine și unitate sufletească;
3. crearea forței necesare care ajută și menținerea...⁵;

* În dreptul aliniatei pe care le-am indicat cu steluțe, există următoarele adnotări ale lui A. Călinescu: „curs schimb volum procent structură“.

** „Trebuie să știu precis. Ar trebui pus pe hîrtie pentru noi. Ei sînt totdeauna documentați“.

*** Altfel e numai o deplasare și, deci, „răsturnare a ce avem“.

⁴ Este vorba de invadarea și lichidarea Cehoslovaciei printr-o nouă agresiune nazistă-revizionistă.

⁵ Lipsă în text.

Concentrarea pentru instrucție a două contingente în plus, peste efectivul normal, cîte șase luni și rotație.

Se întreține astfel un potențial și a atmosferei, în special în Ardeal, care influențează și pe civili. Într-un ceas istoric cînd e vorba de existența statului (exemplul Cehoslovaciei) putem să facem sacrificiul de a ține treze forțele;

4. grăbirea înțelegerii economice cu Germania;

5. eventuale tratări cu Ungaria și Bulgaria pentru schimb de populație.

M.S. Regele 17. III

Dacă ne vor ataca pe teritoriu, ne vom apăra? I-am răspuns lui Tillea: da! [...]

Audiența 20.III cu Gafencu

M.S.R. Răspunsul la Paris lui Totu să se dea prin curier, căci nu sînt sigur de cifru. Gafencu. Sistemul nostru de alianță nu joacă acum din...¹ germanice [...].

M.S.R.

1. Dacă sîntem atacați, ne vom apăra.

2. Pericolul, fără a fi iminent, nu este exclus. Poliția jurul guvernului și concentrări de forțe excepționale [...]

3. Nu dorim să facem o politică care ar putea fi interpretată ca o provocare [pentru] Germania [...] Ar precipita evenimente cari atît noi cît și puterile occidentale le-ar găsi insuficiente spre a putea reacționa. În consecință, nu credem oportun un pact de asistență.

4. Dar credem absolut util, atît pentru noi, cît și pentru ambianța politică europeană, ca granițele noastre, pe cari sîntem hotărîți a le apăra, să fie garantate printr-o formă cît mai efectivă și mai puțin agresivă decît acei care au interes de a menține cea mai elementară siguranță europeană...

¹ Lipsă în text.

clio anunță. clio anunță

Moara hidraulică de la Păcuiul lui Soare

Cu cîșiva ani în urmă, pe țărmul dobrogean din fața cetății de la Păcuiul lui Soare¹, apele Dunării au scos la iveală cîteva birne uriașe, cu vîrfurile prelucrate la capete, ceea ce dovedea că, în urmă cu secole, fuseseră îmbinate într-o construcție masivă. Pînd de curînd, s-a crezut că era vorba de un debarcader din epoca medievală timpurie, amplasat în zona respectivă pentru a facilita legătura cu cetatea. Dar în urma acțiunii de eroziune a malului drept al fluviului, apele au ajuns la un nivel deosebit de scăzut, cu cca. 5 m, sub nivelul actual de călcare. În stratul de nisip, rezultat din depunerea aluvionară a Dunării, a fost descoperit un fragment mare dintr-o roată de moară. Piesa se află acum la Muzeul de Arheologie din Constanța.

Roata are un diametru de 1,5 m și a fost confecționată din stejar masiv, îmbinat printr-un sistem de șipci și dopuri care îi asigurau trîncicia. Paletele trapezoidale din exteriorul ei arată clar că este vorba de un element de moară hidraulică. Ulterior, au mai fost descoperite cîteva birne lungi de 2-3 m și groase de 20-50 cm, dispuse în rețea formînd un fel de punte între mal și moara propiu-zisă, care era, deci, suspendată pe bărci. Creșterea rapidă a apelor Dunării a împiedicat continuarea cercetărilor; dar elementele descoperite furnizează suficiente date pentru a ne lămuri cum va fi arătat această moară din secolele XIV-XV.

Asemenea mori plutitoare sînt cunoscute atît pe Dunăre, cît și pe apele cu debit mai mare din țara noastră.

Descoperirea de la Păcuiul lui Soare are o dublă semnificație: este cea mai veche moară găsită în țara noastră și reprezintă, deocamdată, singura de acest fel cunoscută pe teritoriul Dobrogei, unde tipul obișnuit era acela al morilor de vînt.

Astfel de instalații sînt semnalate documentar pentru prima oară la noi la mijlocul veacului XIII, în cunoscuta Diplomă a cavalerilor ioiniți.

Avem astfel o dovadă materială a vechimii morăritului pe teritoriul nostru și, implicit, a intensei practicări a agriculturii la începuturile evului mediu.

Silvia BARASCHI

¹⁻² Vezi Magazin Istoric, nr. 11/1974; 4/1976.

Lisabona — 1 noiembrie 1755, la ora nouă și jumătate

120 SECUNDE DE INVERN

MARIO GANDINI

Un soare cald și strălucitor scâlda în dimineața aceea cerul Lisabonei¹. Sub vîntul ușor dinspre nord-est filfilau leneș steagurile de pe zidurile fortărețelor, pinzele corăbiilor de pe Tejo, rufele întinse de la o fereastră la alta de-a curmezișul ulițelor din Alfama, Bairro Alto și Mouraria. Termometrul arăta patrusprezece grade Réaumur, prea cald pentru o zi de toamnă. Era 1 noiembrie 1755, Ziua închinată Tuturor Sfinților.

Pe locul unde călcase Ulise

Deși vremurile de glorie apuseseră de mult, Lisabona era încă un oraș plin de viață și ticsit de comori ca un tezaur: al treilea în Europa, după Londra și Paris.

Istoria lui începuse cu multă vreme în urmă: fie cu Ulise, după cum spun legendele, care în lunga sa peregrinare trăsese corăbiile pe plajele liniștite de la gurile riului Tejo, întemeind acolo orașul care tocmai de la el își trăgea primul său nume — Ulyssipona; fie cu fenicienii, după cum afirmă istoricii. Când romanii, pornind să cucerească lumea, și-au strunit caii acolo unde pământul se termina și începea marea, așezarea a primit numele de Felicită

Iulia; dar, după căderea imperiului, vitejii lusitani au revenit la matca străbună și crăiasa de pe Tejo a devenit Olisibona apoi, cu timpul, Lisabona și, în sfîrșit, Lisboa; pentru noi a rămas Lisabona.

Atunci cînd peste Peninsula Iberică s-a abătut invazia triburilor maure, Lisabona a împărțit soarta comună și timp de trei secole a făcut parte din emiratul de Cordoba. Secole prospere și rodnice în timpul cărora orașul s-a consolidat tot mai mult. Așa se întîmpla pretutindeni unde arabi, după vijelia „conchistei”, instaurau guvernarea lor înțeleaptă, tolerantă, cultura și dragostea lor pentru știință și frumosa.

Așadar Lisabona a înflorit ca, de altfel, întreaga țară, împodobindu-se cu grădini de portocali și oleandri, cu ziduri albe ca sareau, cu castele și fîntîni. Dar a dobîndit mai ales forma sa caracteristică odată cu apariția navelor de-a lungul riului Tejo, a depozitelor și piețelor de pe maluri, care au făcut din oraș un uriaș centru comercial legat de economia maritimă.

Istoria orașului a reînceput cu Alfonso Henriques, un neastîmpărat și aventuros duce de Burgundia, care, proclamîndu-se primul rege al Portugaliei, ajutat de noroc, a purces la recucerirea acesteia, respingîndu-i pe mauri

¹ Articol transmis revistei noastre de către revista spaniolă Historia y vida. Titlul și substituirile aparțin redacției noastre.

din castel în castel tot mai jos spre Algarve. Lisabona a fost eliberată în 1147 cu ajutorul unei armate cruciate în drum spre Țara Sfântă (cruciații nu pierdeau nici un prilej de a-și pune spadele în slujba unor cauze rentabile, măsându-și acțiunile sub paravanul războiului sfânt). Cîțiva ani mai tîrziu, o barcă însoțită de doi corbi a adus la mal trupul sfințitului Vincențiu executat la Valencia și orașul și-a căpătat astfel stema.

Lisabona a trăit o eră nouă odată cu Infantele Don Henrique, cunoscut în istorie sub numele de Henric Navigatorul, un principe mișogin și mizantrop din familia de Aviz — silăstrit pe sălbaticul promontoriu Sagres, unde se retrăsese cu astronomi, cartografi și lupi de mare — care a deschis larg porțile lumii cu caravelle și căpitani săi.

Marea problemă a timpului era aceea de a găsi un eventual mod de a ocoli uriașă barieră arabă care se înălța amenințătoare (și interesată) între nevoile și ambițiile Occidentului și fabuloasele bogății ale Orientului. Admițînd că și Africa avea un capăt (precum Europa la Sagres și Cabo de Roca), n-ar fi fost oare cu puțință să fie ocolită?

Una cite una, tainele necunoscutului s-au risipit în fața corăbiilor portugheze: Madera,

Insulele Azore, Capul Verde și apoi tot mai jos, mîla cu mîla, călăuzite de Steaua Sudului. Răstimpul vieții infantului Don Henrique n-a fost de-ajuns, dar calea mării era cea adevărată. În 1488, Bartolomeo Diaz a înconjurat Capul Bunei Speranțe, iar zece ani mai tîrziu, Vasco da Gama a aruncat ancora în portul Calcutta. Caravelele au ajuns apoi în arhipelagul Molucelor, în China, în Japonia, în Australia și s-au împrăștiat în toate azimuturile; Cabral a descoperit în 1500 Brazilia, apoi portughezii au ajuns în Groenlanda, California, Alaska, iar Magellan, pentru prima dată în istoria omenirii, a făcut înconjurul lumii.

Pe urmele marinarilor mergeau neguțătorii, iar pentru a-i proteja plecau oștenii. Au fost timpurile glorioase și aventuroase cîntate de Camões¹. Aur, argint, diamante, perle, sclavi, esențe prețioase, mătase, mirodenii. Un torrent de fantastice bogății s-a revărsat pe cheirurile și străzile Lisabonei, care, smulgînd sceptrul Bruges-ului, Genovei și Veneției, a devenit orașul cel mai bogat și cel mai însuflețit din lume. Cu veniturile din impozitele pe piper, regele Manuel I a înălțat în suburbia Belem Mănăstirea Ieronimilor și celebrul Turn, iar din primii bulgări de aur aduși în patrie de Vasco da Gama, Gil Vicente a cizelat giuvaeruri și cădelnițe.

Voltaire: „Pămîntul II se zguduie sub picioare“

În 1755 crăiasa de pe Tejo este încă o femeie frumoasă și plină de viață. Corăbiile trase la mal sau ancorate în mijlocul fluviului, aducînd cu ele mireasma sării, sosesc de pe toate mările, arborînd toate paviloanele.

Sosesc chiar nave de război, cu catarge înalte cît arborii pădurilor nordice, cu gurile întunecate ale tunurilor, ca niște ochi mișcîți cu neîncredere, cu pupele semețe și aurite, desenînd pe apă arabescurile lampioanelor și sculpturilor lor.

Mărețea solemnitate animă străzile dis-de-diminează. Pe cer mai licăresc cîteva stele, cînd cele trei sute de clopote ale orașului încep să cheme lumea. Mii de luminări ard în biserici, făcînd să strălucească aurul și pietrele prețioase ale altarelor. Pe porțile întredeschise se revărsă fluviul de tămîie, psalmurile preoților și sunete de orgă.

Nobili și doamne își fac apa-

riția în trăsuri și litere, se zăresc tricouri și dantele, iar oameni de rînd îmbrăcați de sărbătoare se înclină reverențioși. Trec călugări iezuți, franciscani, dominicani și soldați ai regelui, căruțe, cai, stoluri de ștregari gălăgioși, cortegii de slujitori negri, marinari, cîrduri de cerșetori adulmecînd ziua cea bună, toți cei care s-au trezit din zori pentru a cinsti Ziua Tuturor Sfinților.

La ora nouă, bisericile sînt neîncăpătoare de lume, mii de oameni inghenchează unul lingă altul cîntă imnuri spre slava Domnului, luminările se scurtează treptat după cîteva liturghii, iar altă mulțime se îngrămădește la soare dincolo de portuluri.

La ora nouă și jumătate, după cum notează Voltaire, pe neașteptate „pămîntul li se zguduie sub picioare, marea se ridică clocotînd în port și zdrobind corăbiile ancorate, vîrtejuri de foc și cenușe năpădesc piețele publice și străzile, casele se năruie, acoperișurile se prăbuesc peste temelii, temeliile au dispărut...“.

A fost o zguduitoră înspăimîntătoare. Unii memorialiști vorbesc de o sută douăzeci

de secunde. Timp de două minute, mîinile unui ciclop au scuturat Lisabona fără încetare, cu o furie nestăvilită pînă ce a transformat-o într-o grămadă de ruine. În acele două minute au fost distruse două treimi din oraș.

Cartierele din zona riului, construite pe bancuri de nisip din terțiar, nu prea compacte, s-au prăbușit ca niște castele din cărți de joc, îngropînd mii de oameni, care aproape n-au avut timp să înțeleagă nici măcar ce li se întîmplă. Palatele, bisericile, casele, turele s-au desăfăcut în bucăți, ca sub șocul unei explozii, căzînd la pămînt în nori denși de praf care au întunecat imediat soarele. Un zgomet nedeslușit via de sub pămînt ca furia unui vulcan, contopindu-se într-un crescendo infernal cu larma prăbușirii clădirilor. Odată cu pămîntul și-au ieșit din fire și marea și riul. Marea s-a umflat pe neașteptate, cotropînd albia riului, a smuls corăbiile din prăme, zdrobindu-le unele de altele, aruncîndu-le sfărîmate pe plaje, lovindu-le de clădiri, distrugînd cheirile masive ale portului, nenumărate corăbii și edificii scufundîndu-se fără urmă în vîltori

¹ Luis Vaz de Camões (1525-1580), poet clasic portughez.

misterioase. Tejo însuși cuprins de furtună a început să se reverse cu furie sub presiunea mării, dincolo de maluri, tirind cu sine cadavre și epave.

Peste orașul devastat în acest fel, a început apoi să șerpuiască fulgerător focul. Miile de luminări răsturnate pe altare și miile de focuri din vetrele dărmate au aprins cu ușurință obiectele din lemn, mobilele, tapetele și, într-o străfulgerare, flăcările întinse și alimentate de un vânt stîrnit deodată s-au întins cu repeziune, prînd și desăvîrșind distrugerile. Ca și cum nici unul din cele patru elemente n-ar fi vrut să rămînă străin de apocalipsul ce se abătuse asupra Lisabonei de Ziua tuturor Sfinților.

În cîteva minute, orașul a devenit o masă de ruine mistuite de foc, sub vălul întunecat al unui cer de praf și fum. Mii de cadavre zăceau sub dărîmături, iar pe altele le tirau. Multe persoane au murit aruncîndu-se de la ferestrele clădirilor cuprinse de flăcări, altele asfixiate, prinse în capanele ruinelor, multe pe străzi sub virtejur prăbușirilor, călcate în picioare sub copitele vitelor și cailor care alergau înnebuniți de spaimă.

Cifrele cele mai prudente vorbesc de 30 000 victime, altele ajung însă pînă la 90 000. Pe la unsprezece dimineața, o

a doua zguduitură a desăvîrșit distrugerea, dînd Lisabonei lovitura de grație.

Mina de fier a marchizului de Pombal

Așa cum se întîmplă întotdeauna în astfel de împrejurări, și de astă dată și-au făcut imediat apariția „șacalii”, ajutați și de nenumărații răufăcători scăpați dintre ruinele închisorilor. Violența acestor netreb-nici s-a dezlănțuit mai ales împotriva femeilor, care rătau terorizate și fără apărare, deseori aproape goale, printre dărîmăturile străzilor. Răufăcătorii smulgeau giuvaerurile de la gîtul victimelor, le tăiau degetele pentru a le lua inelele, le tirau în ungherele bisericilor, caselor și mănăstirilor dărmate, pentru a da frîu liber celor mai mîrșave porniri. Erau atacate în special tînările unde rămăseră prinse în capcană sute de călugărițe. A urmat apoi jaful odoarelor bisericesti și al obiectelor din aur și argint. Bisericile și palatele orașului erau sîpete de piatră, pe care corăbiile le umpluseră cu lucruri de preț din Brazilia și India și pe care cutremurul le sfărîmase. „Șacalii” au prădat cu furie căutînd printre ruine, pătrunzînd chiar în casele nevătămate, omorînd, devastînd și profanînd.

În primele ore ale tragediei, Lisabona a fost un infern în care

afiai numai moarte, durere și umilință.

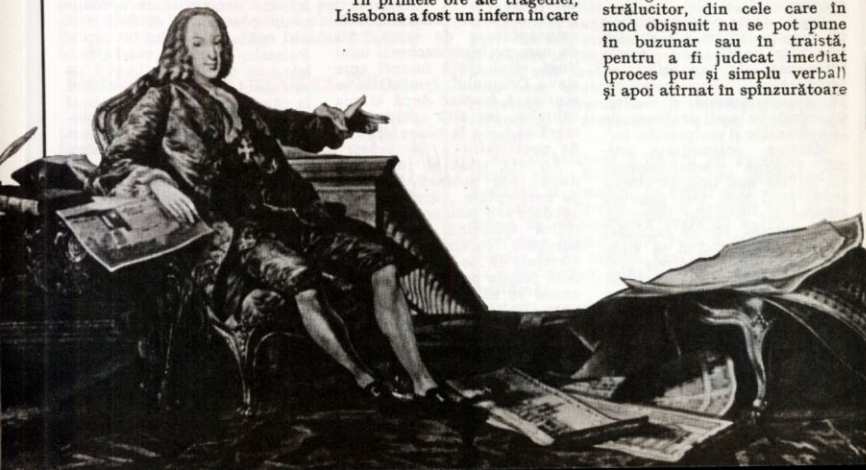
În stampele timpului ce redau evenimentul, apare în mod constant imaginea numeroaselor spînzurături ridicate printre ruinele încă fumegînde, iar cronici și memorii repetă cu un profund respect numele marchizului de Pombal. Mina acestui om atît de temut al vremii sale și atît de discutat de istorie a preluat fulgerător cîrmuirea orașului chiar în ziua următoare seismului, și din clipa aceea omul de stat, urmările tragediei și orașul au fost indisolubil legați.

Reprezentant prin excelență al absolutismului reformator al secolului XVIII, Sebastiao José Carvalho e Melo, conte de Oeiras și marchiz de Pombal, unul din cei mai mari oameni politici ai Portugaliei, era secretar de Stat, prim-ministru de fapt, iar, după cutremur, a devenit legiuitor al regelui José I.

La 24 ore după catastrofă, „Maiestatea Sa Prea Credincioasă”, întîmplător salvată, deoarece Curtea se mutase la Belem, care nu fusese afectat, „ajutat de secretarul de Stat” emitea primele dispoziții „pentru restabilirea avantajoasă a Lisabonei”.

Mina de fier de neconfundat a marchizului s-a făcut repede simțită. Era suficient ca, în următoarele 24 ore de la catastrofă, cineva să cadă în minile soldaților lui Pombal pe cînd încerca să scoată din Lisabona un crucifix, un vas de argint sau orice alt obiect strălucitor, din cele care în mod obișnuit nu se pot pune în buzunar sau în traistă, pentru a fi judecat imediat (proces pur și simplu verbal) și apoi atîrnat în spînzurătoare

Marchizul de Pombal

și lăsat acolo câteva zile, „pentru a produce o și mai mare groază”.

La fel se proceda și cu cei acuzați de acte de violență, delictes sau alte fapte rele, fără să mai vorbim de cel prins în flagrant delict, pentru că, în acest caz, se elimina pînă și formalitatea procesului, iar individul era spînzurat.

Documentele oficiale vorbesc de șase spînzurători, destinate folosirii imediate, dar logica ne indică un număr mai mare. Nu pentru că stampele timpului sînt presărate cu ele, ci datorită numărului mare de răufăcători și durității represiiunii evocate de toți cronicarii, ca și pentru că, așa cum am văzut, fiecare spînzurătoare trebuia să rămînă un timp nefolosită „pentru a produce o și mai mare groază”.

Crăiasa de pe Tejo renaște din cenușă

Măsurile luate au fost înțelepte, oportune și clarvătoare; pentru a le da o mai mare eficacitate, din toată țara, au fost aduse unități de dragoni și de infanterie. S-au instalat tabere și baracamente, s-au rechiziționat și distribuit alimente, carne din Ribatejo și pește din Cascais, s-au abolit impozite și prerogative regale, lumea a fost trimisă să sape, să demoleze, să pună proptele. S-au luat măsuri drastice împotriva speculanților și a profitorilor, anulîndu-se, de pildă, toate contractele de închiriere urbane și rurale redactate după cutremur. Erau riguros reglementate orice acțiuni și orice inițiativă, fără excepție pentru nobili sau oameni ai bisericii. Și cum la orizont continuau să se profileze faimoasele spînzurători, totul a fost pus în practică și respectat cu cea mai mare sîr-guință.

Concomitent au luat amploare proiectele de reconstrucție a orașului. Una din dispozițiile care la început i-a descumpănit și probabil i-a indignat pe locuitorii Lisabonei, care nu mai aveau decît cerul drept acoperiș, a fost aceea care interzicea, sub pedepse grele, construirea sau reconstruirea locuințelor între zidurile orașului fără consimțămîntul autorităților. Temeiul însă era foar-

te just, chiar dacă nu toți îl puteau vedea. Încă din primele clipe, Pombal a avut idei clare și precise în legătură cu viitoarea așezare a orașului.

Orașul trebuia deci, în primul rînd, să se extindă; apoi, centrul trebuia să răspundă criteriilor urbanistice moderne, înfîcș să facă din noua Lisabonă unul dintre cele mai frumoase și mai funcționale orașe din Europa.

Sub conducerea arhitectului Eugenio Dos Santos e Carvalho, încă din primele zile a fost studiat și elaborat planul orașului, ca un plan de luptă, nimic nefiind lăsat la întîmplare, totul controlat, măsurat, marcat pe hartă. Lucrările au fost începute imediat după înlăturarea obstacolelor, fără ezitări și jumătăți de măsură.

Cu toate că, datorită evenimentelor istorice și politice, lucrările de reconstrucție au durat aproape un secol, caracteristicile originale dorite de Pombal nu au fost trădăte, iar Lisabona se mindrește, în cîntăță, și în zilele noastre cu ele. Ar fi de ajuns să amintim numai vestita Piață a comerțului, cu portalurile sale neoclasiche, și astăzi una din cele mai frumoase și largi piețe din lume, construită pe vechiul Tereiro do Paco, deschisă spre Tejo ca un teatru antic, avînd în spate străzi cu trotuarele caracteristice, desenate în alb și negru, ducînd spre Rossio: strada „Dos fanqueiros” (vinzătorilor de țesături), strada „Dos douradores” (aurarilor), strada „Da prata” (argintului), strada „Dos correiros” (curelarilor), strada „Augusta”, strada „Dos sapateiros” (cizmarilor), o întreagă urzeală de străzi regulate și armonioase, pe care Lisabona brodează în fiecare zi viața sa multicoloră.

Pe aceste străzi cu nume semnificative urmau să locuiască și să muncească, potrivit schemelor precise ale lui Pombal, vinzătorii de pește, aurarii, argintarii, cizmarii, ceasornicarii etc.: pentru fiecare artă și fiecare meșteșug o stradă. Contrastul între dezordinea pitorească a cartierelor ce au supraviețuit cutremurului, (Alfama mai ales), și ordinea orașului lui Pombal, este o caracteristică, pe care Lisabona, chiar împărțînd exuberanța mediteraneeană, a

păstrat-o în chip minunat în cadrul său general.

Cutremurul de la Lisabona, eveniment care, din nenumărate motive, a șocat puternic fantezia și conștiințele secolului, a constituit la vremea sa un subiect pentru scriitorii cei mai străluciți, care au avut o contribuție importantă în a face cunoscută omenirii tragica realitate. Numele celei mai cunoscute sint, fără îndoială, cele ale lui Voltaire și Giuseppe Baretti¹.

Voltaire a tratat evenimentul atît din punct de vedere istoric cît și filozofic în *Poème sur le désastre de Lisbonne*, aprofundîndu-l apoi în câteva pagini faimoase din *Candide*.

Baretti, care a vizitat orașul la cinci ani după cutremur, ne-a lăsat în câteva scrisori celebre, adresate fraților săi, impresionanta descriere a Lisabonei cu rănile încă deschise, în care viața reîncepuse să-și revendice drepturile, dar unde coșmarul tragediei îi mai chinua pe locuitori ca o molimă ascunsă între ruine. În timpul unei coride, relatează Baretti, a fost de ajuns ca un grup de pungași să strige „cutremur” pentru a produce o învîlmășeală îngrozitoare printre spectatori, un du-te-vino general, din care ei au tras, desigur, foloase.

Eu cred însă că nimic, nici măcar pana lui Voltaire sau a lui Baretti, nu pot reda mai bine imaginea acestei uriașe tragedii, așa cum o face schelul mutilat al vechii biserici a mănăstirii călugărilor carmeliți, construită în secolul XIV în Bairro Alto, de Nuno Alvares, rămasă acolo cu voia locuitorilor orașului ca o verigă între trecut și prezent. Dacă treceți prin Lisabona, luați din strada Santa Justa, imediat după Rossio, acest oribil ascensor mecanic construit de Eiffel; odată ieșit din cușca de fier deasupra orașului veți afla ceea ce a mai rămas din acea biserică. Intrați și ascultați bolțile frînte, arcele dezgolite și coloanele. Numai povestea lor vă va spune exact, ca și cum s-ar fi întîmplat cu o oră în urmă, ceea ce s-a petrecut la Lisabona la 1 noiembrie 1755.

În românește de
Gabriela GEROTA

¹ Giuseppe Baretti (1719-1789), scriitor italian.

Topografii militari români în acțiune

Tînărul Serviciu topografic militar român, înființat în 1868, și-a adus un aport meritoriu în războiul din 1877-1878. În perioada aprilie-mai 1877, cînd trupele române au intrat în dispozitivul de apărare pe malul românesc al Dunării, „depozitul de resbe!” dispunea de harta Munteniei și Olteniei ridicată în perioada 1855-1857 cu concursul Institutului geografic militar din Viena și reproducă în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza. Dar viitoarea participare a armatei române la operațiile de la sud de Dunăre nu era asigurată cu documentarea cartografică necesară. De aceea au fost procurate urgent de la același institut din Viena cele necesare elaborării hărților și căpitănel C. Brătianu, împreună cu locotenentul C.B. Segărceanu, au întocmit și imprimat la București, în cîteva mii de exemplare, Charta teatrului de război. Dintre acestea, cîteva au fost puse la dispoziția armatei ruse.

Pentru completarea datelor necesare desfășurării operațiilor, generalul Cernat a aprobat ca Secția topografică, formată din maiorul C. Brătianu și locotenentii C. B. Segărceanu, I. Budișteanu, V. Culcer, Z. Iarca și T. Tomescu, să întocmească planuri topografice ale diferitelor zone de război, chiar în timpul desfășurării luptelor. Astfel, în perioada încercării și asedierii Plevnei, această secție a ridicat Planul topografic al împrejurimilor Plevnei pe care l-a multiplicat la București. Acțiunea s-a extins prin ridicări de planuri, cu multiplicările respective, și pentru zonele Rahova și Vidin, inclusiv Smîrdan, fiecare ofițer român de pe aceste cîmpuri de luptă primind harta sectorului său. În acea epocă acest lucru a însemnat foarte mult. Atașatul militar german pe lângă Marele Cartier General Român, referindu-se la asigurarea cu hărți a armatei noastre în războiul de la 1877, remarcă: „armata română a făcut un pas mai mult în știința artei de a face război, căci Statul major al armatei germane, în războiul din 1870-1871, n-a putut da harta teatrului de operații decît pînă la gradul de maior”.

Col. Dioniște MARINESCU

KOGĂLNICENII

(Urmare din p. 10)

mă sustrag de la opera mare și bună de împrietărire a țărănilor [...] Incepută de Mihail Kogălniceanu. [...] Tocmai conștiința datoriei mele către memoria lui Mihail Kogălniceanu, a numelui și a întregului meu trecut mi-a impus să primesc demnitatea de raportor al legii agrare și mai presus de toate sfînta și marea datorie de conștiință către viitorul neamului meu. Eu mi-am făcut datoria, întreaga datorie, și primesc toată răspunderea în fața istoriei nepărtinitoare”.

Nici Constantin, nici Vasile Kogălniceanu nu au avut urmași. Doar fratele mijlociu, Ion Kogălniceanu (1859-1892), a avut un fiu, numit, în amintirea bunicului, Mihail Kogălniceanu. În 1935, el a întemeiat Fundația culturală „Mihail Kogălniceanu”, care a patronat o remarcabilă activitate pentru cunoașterea vieții și operei „omului de la 2 mai”, pentru ca amintirea lui să fie mereu vie în mintea contemporanilor. Astfel, cu fondurile strîns de această fundație, s-a ridicat, în 1936, statuia lui Mihail Kogălniceanu (realizată de sculptorul Oscar Han) în piața bucureșteană cu același nume, iar între 1939-1946 s-au tipărit volumele III-X ale revistei *Arhiva românească*, serie nouă a celeia editată de Kogălniceanu în 1841-1845. Fundația își mai propusese înființarea unui muzeu și a unui institut de cercetări istorice și literare, publicarea unei ediții complete a scrierilor lui Mihail Kogălniceanu și achiziționarea unei părți din moșia Rîpile (vîndută, între timp, de urmașii marelui om de stat), pentru a se înființa acolo „un așezămint de educație agricolă modernă”. Lipsa de sprijin din partea autorităților, apoi izbucnirea războiului, au împiedicat împlinirea acestor frumoase deziderate.

În forme noi, unele din ele și-au aflat materializarea în zilele noastre. Vechea casă a Kogălniceniilor din Iași e, azi, muzeu memorial; activitatea lui Mihail Kogălniceanu e bogat ilustrată în Muzeul Unirii, în Muzeul de Istorie a Moldovei și în Muzeul Național; operele sale sînt adunate pentru o ediție completă, din care au apărut, deja, trei volume. În toate aceste manifestări, alături de interesul pentru un trecut glorios, e și respectul pentru un om care s-a aflat mereu, prin spirit și prin fapte, ca și înaintașii săi, „în slujbile țării”. Dar mai presus de toate în vremea noastră și cu precădere în anul Centenarului independenței, împresionează omagiul pe care poporul îl aduce unuia dintre cei mai iluștri luptători pentru afirmarea drepturilor românilor, pentru libertatea și progresul patriei, al cărui nume va străluci mereu în galeria marilor personalități ale istoriei românești. Cum spunea președintele Republicii Socialiste România Nicolae Ceaușescu la Iași în 1973, Mihail Kogălniceanu e una din acele personalități „care au dat glas idealurilor revoluționare ale poporului, au fundamentat teoretic revendicările progresiste ale maselor, au organizat și condus lupta revoluționară pentru emanciparea socială și națională a poporului român”.

cărți sosite la redacție

● **Constantin Dobrogeanu-Gherea — OPERE COMPLETE, VOL. IV** (lucrare tipărită sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., de un colectiv format din Ion Popescu-Puțuri, Ștefan Voitec — coordonatori; Augustin Deac, Ion Iacoș, Ion Mamina, Teodor Popescu).

Editura Politică, București, 1977, 382 pp., 19 lei. Acest al patrulea volum din prima ediție completă a operelor gânditorului și militantului socialist cuprinde cunoscuta și remarcabila sa lucrare Neolobăgia. Studiu economico-sociologic al problemei noastre agrare, publicată pentru prima oară în 1910.

● **INDEPENDENȚA ROMÂNIEI** (volum tipărit sub îngrijirea unui comitet de redacție format din acad. prof. Șt. Pascu — redactor responsabil, acad. Const. C. Giurescu, prof. I. Ceterchi, Ștefan Ștefănescu, general Constantin Olteanu).

Editura Academiei, București, 1977, 526 pp., 39 lei: ample studii consacrate luptei pentru independență și suveranitate statală — permanență fundamentală a istoriei poporului român.

● **ARTA ȘI LITERATURA ÎN SLUJBA INDEPENDENȚEI NAȚIONALE** (culegere de studii publicată sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice, Institutului de istorie și teorie literară „George Călinescu”, Institutului de istoria artei; coordonatori Ion Frunzetti și George Munteanu).

Editura Academiei, București, 1977, 238 pp., 28 lei: vastul ecou pe care l-a avut în cultura românească de acum un veac războiul de independență.

● General-maior dr. Constantin Olteanu, colonel dr. Ilie Ceaușescu, colonel dr. Vasile Mocanu, colonel Gheorghe Bejancu — **ĂSALT LA REDUTE** (ediția a II-a revăzută și adăugită).

Editura Militară, București, 1977, 212 pp., 11,50 lei: suită de evocări biografice ale unor eroi de la 1877.

● **Ion Horațiu Crișan — BUREBISTA ȘI EPOCA SA** (ediția a II-a revăzută și adăugită).

Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, 532 pp., 26 lei: statul daco-get în timpul domniei celui „dintli și cel mai mare dintre regii din Tracia”.

● **CĂLĂTORII STRĂINI DESPRE ȚĂRILE ROMĂNE. VOL. VI.**

Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, 822 pp., 53 lei: Moldova, Țara Românească și Transilvania, de la mijlocul sec. XVII, descrise de Paul din Alep și Evlia Celebi.

● **Paul Cernovodeanu, Ion Stanciu — IMAGINEA LUMII NOI ÎN ȚĂRILE ROMĂNE ȘI PRIMELE LOR RELAȚII CU STATELE UNITE ALE AMERICII PÎNĂ ÎN 1859.**

Editura Academiei, București, 1977, 178 pp., 15 lei: studiu monografic, valorificând o bogată documentație, în mare parte inedită.

● **Guy Rachet — UNIVERSUL ARHEOLOGIEI (2 vol., traducere de Radu Florescu și Gloria Ceacopol, prefață și note de Radu Florescu).**

Editura Meridiane, București, 1977, vol. I, 457 pp., vol. II, 446 pp., 30 lei: prima încercare de sinteză a rezultatelor cercetării arheologice pe plan mondial, în atractiva și personală prezentare a cunoscutului arheolog și istoric francez, colaborator al revistei noastre.

● **C. Neagu, D. Marinescu, R. Georgescu — FAPE DIN UMBRĂ, VOL. II.**

Editura Politică, București, 1977, 264 pp., 10 lei: momente din „războiul secret” desfășurat pe teritoriul patriei noastre în perioada de după înfrățirea Unirii din 1859 și pînă în preajma celui de-al doilea război mondial.

● **Vasile Goldiș — DESPRE PROBLEMA NAȚIONALITĂȚILOR** (Cuvînt înainte de acad. Andrei Oțetea, studiu introductiv de Hajós József).

Ed. Politică, București, 1976, 152 pp., 5 lei: traducerea lucrării, tipărită în 1912 în limba maghiară, în care fruntașul politic transilvănean analizează, de pe pozițiile materialismului istoric, problema națională din Ungaria dualistă.

● **Édouard Bonenfant — OMUL SAU NATURA? Prefață: prof. Virgil Ianoși; traducere: Adrian Costa; cuvînt înainte: Jean Rostand, membru al Academiei Franceze.**

Ed. Politică, București, 1976, 464 pp., 13 lei: o istorie a atît de presantelor și complexelor probleme ale mediului înconjurător.

● **Neagu Udriou — REPORTER PE MISSISSIPPI.**

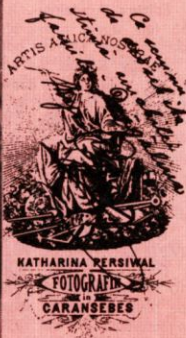
Ed. Politică, București, 1976, 272 pp., 10 lei: note de călătorie despre trecutul și prezentul în istoria Statelor Unite ale Americii.

● **Lucien Bodard — MASACRAREA INDIENILOR.** (Prefață de Vasile Oros, traducere din limba franceză de Alice Toader și Emerich Deutsch).

Ed. Politică, București, 1976, 256 pp., 11 lei: tragedia unor triburi de indieni din Brazilia, amenințate cu dispariția în contactul lor cu rapacitatea potenților funciori și a diverselor categorii de aventurieri.

COMPLETĂRI... FOTOGRAFICE

LIVIU GROZA, din Caransebeș, ne scrie: „Ca descendent al familiei lui Moise Groza (și nu Grozea, cum apare menționat în multe publicații) am citit cu multă atenție articolele ce l-au fost consacrate în revista dv. nr. 11/1976 și 1/1977. În completarea celor publicate, vă trimis trei fotografii ale lui Moise Groza, împreună cu soția sa Elena, făcute în anul 1879, în timpul unei călătorii în Banat, la Caransebeș și Obreja. Cum autoritățile austro-ungare l-au interzis să poarte uniforma armatei române, Moise Groza și soția sa au îmbrăcat costume populare bănățene.”

În imaginea de mai sus reproducem una din aceste fotografii, cu autograful lui Moise Groza, dăruită familiei profesorului Patriciu Drăgălina din Caransebeș, văr primar cu generalul erou Ion Drăgălina.

ȘCOALĂ BICENTENARĂ

Prof. NICOLAE HILLINGER, din Reșița, ne amintea că, de curând s-au împlinit 200 ani de existență a Școlii generale din vechiul centru minier Doman, de lângă „Cetatea de foc”. Prima mențiune documentară a acestei școli datează din 1 octombrie 1776.

Până în anul școlar 1785/1786, școala din Doman a funcționat împreună cu cea de la Cuptoarele-Secu, de la această dată rămânând exclusiv elevilor din Doman în număr de 57.

Astăzi școala are 164 elevi, și 13 cadre didactice.

PE O SCÎNDURICĂ DINTR-UN AEROPLAN...

Prof. M. BOTEZ și prof. I. MURARIU, din Bacău, ne trimit, în copie, scrisoarea expediată în vara anului 1917, de sergentul Iancu Giurgiupeanu, din regimentul 56/67, soției sale Maria, din Moinești. În viața civilă, I. Giurgiupeanu (1884-1949) fusese mic funcționar. În 1916, a fost mobilizat, încredințându-i-se comanda unei grupe de telefonisti, din regimentul amintit. Pe o bucăcișă de placaj, cu dimensiunile 13,5 x 9,5 cm, sergentul scria următoarele:

„Dragă Marie, îți trimit cîteva cuvinte pe o scîndurică luată dintr-un aeroplan nemțesc, doborât în sectorul regimentului nostru. Aceasta e din o aripă a aeroplanului și românul nostru știe să întrebuițeze orice bucăcișă.

Eu sînt sănătos și gîndul meu la voi zboară mereu, mi-e dor de voi, aș zbura și eu la voi, dar curentul prea mare mă împiedică.

Ce mai noutăți pe la voi?

Scriu aceste rînduri fiind pe cîmpul de luptă, anul 1917 [...]”.

ȘOARTA MONUMENTELOR

NITĂ V. GHEORGHE, din com. Nicolae Bălcescu, jud. Bacău: ne sesizați că în comuna Săucești există un monument în memoria eroilor din primul război mondial, care a fost distrus, iar monumentul ridicat în comuna Nicolae Bălcescu în amintirea aceluiași eveniment se află în părăsire.

Am transmis sesizarea dv. Comitetului județean de Cultură și Educație Socialistă Bacău, care ne-a răspuns următoarele: „Cele două monumente au fost luate în evidența Oficiului județean al Patrimoniului Cultural Național. În lista de reparații urgente care a fost înalțată atît Consiliului Culturii și Educației Socialiste cît și Direcției Patrimoniului Cultural Național au fost incluse și obiectivele din cele două localități. La Consiliul popular al comunei Nicolae Bălcescu există întreaga documentație pentru refacerea monumentului.

Vă mulțumim pentru interesul pe care-l acordați monumentelor din județul Bacău”.

Scrisoarea este semnată de Aurel Ilie Calimandric, președintele C.J.C.E.S. Bacău.

PRECIZARE

Numele atentatorului împotriva lui Palmiro Togliatti este Pallante, și nu Gallante, cum, dintr-o eroare de colofonare, a apărut în revistă (nr. 1/1977).

Nota nr. 7 (Insemnări politice, nr. 6/1977, p. 59) se va citi: Guvernul Goga-Cuza, instaurat de Carol II pentru a face tranziția spre dictatura personală.

UN PIAN

CONSTANTIN PÎRVIU, din Municipiul Gh. Gheorghiu-Dej, ne semnaleză că este posesorul unui pian, fa-briat în primele decenii ale secolului trecut de atelierele

Conrad Graff din Viena. Din investigațiile efectuate de corespondentul nostru, rezultă că pianul respectiv (în fotografia de mai sus), „a aparținut boierului Vasile Stamatin din fosta comună Balotești (azi Scînteia, jud. Vrancea).

În timpul revoluției din 1848 în județul Putna au avut loc ridicări ale țărănilor la luptă. În cursul unei

astfel de răzvrătiți, când boierul a fugit, lăranii au pus mina pe lucrurile sale, printre care și acest pian, care a fost acuzat de familia Ciocăre, unde a rămas nefolosit mult timp. Astfel, din generație în generație, a ajuns în posesia mea".

Conrad Graff a obținut la 19 octombrie 1924 titlul de "conducător de pian al Curții imperiale din Viena". Din atelierul său a ieșit un pian construit special pentru Beethoven, pian expus, în prezent, la Beethovenhaus din Bonn.

O DIFERENȚĂ 7 000 TONE

Elevul MIRCEA CARPA, din Lugoj, ne întreabă care a fost deplasamentul real al cuirasatului german „Bismarck”: „42 000 tone cum scrie în Tipuri de nave militare în cel de-al doilea război mondial (nr. 11/1975), sau 35 000 t, cum indică alte surse consultate?”

Autorul articolului respectiv, Nicolae Koshinski, a făcut următoarele precizări: „Conferința navală de la Washington, din 1921-1922, având drept scop limitarea flotelor militare ale celor cinci principale puteri maritime ale timpului (Anglia, S.U.A., Japonia, Franța și Italia) a stabilit ca tonajul cuirasatelor să nu depășească 35 000 tone. Un alt acord naval, de la Londra, din 1936, a menținut această prevedere. În cursul tratativelor, delegația Japoniei a părăsit conferința, guvernul nipon declarând că dorește să-și păstreze independența în privința armamentelor navale. Ca urmare, în 1938, Anglia, S.U.A. și Franța au ridicat la 45 000 tone deplasamentul maxim al cuirasatelor, printr-un nou protocol, acceptat în același an și de Germania, Uniunea Sovietică și Italia.

În aceste împrejurări, programul naval german — oficializat după încheierea Acordului din 1935 cu Anglia — a anunțat construirea a două cuirasate de 35 000 tone. „Bismarck” și „Tirpitz” intrate în construcție în 1937. Fie însă că aceste nave au fost concepute de la început ca mai mari, fie că planurile inițiale au suferit schimbări ulterioare, atunci când a intrat în serviciu (mai 1941) „Bismarck” a avut un deplasament cuprins între 40 000-42 000 tone, menționat ca atare în majoritatea lucrărilor de referință. „Tirpitz” a avut, de altfel, 42 000 tone (vezi și Magazin istoric, nr. 11/1974)".

NU LA NOI

Pentru ROMEO CIOCĂNEA, din Constanța; D. STĂNESCU, din com. Cotmeana, jud. Argeș; SILVESTRU A. STRĂGĂRU, din sat Deleni, jud. Suceava, precum și pentru toți ceilalți cititori care ne solicită spre cumpărare exemplare din lucrările prezentate în cadrul rubricii Cărți sosit la redacție, reînnoim precizarea făcută și în alte numere ale revistei: nu ne ocupăm cu comerțul de carte, atribuție a tuturor librărilor și a „Cărții prin poștă”. Ser. Serg. Nuțu Ion, nr. 8-12, sector 6, București, cod. 76 324.

FĂRĂ ADRESE

Prof. I. MUCHE, din Constanța; MACH DEZIDERIU, din Cîmpia Turzii; ILIANA MELBA VOITENCU, din Iași; MIRON D. PAVEL, din Iași; F. BELICA-MONGO, din Roman. După cum am anunțat în repetate rânduri, nu răspundem decât acelor corespondenți care ne indică nu numai numele lor ci și adresele complete (orăș, stradă, număr, sector, eventual codul poștal). Deci, pentru a putea primi răspunsurile solicitate, așteptăm scrisorile de însoțite de cunetele precizări: stradă, număr, bloc etc...

ÎNTRU HUGO ȘI BERLIOZ

ȘTEFAN IONESCU, din Hunedoara, ne atrage atenția că în fotografia color din planșă 2, a nr. 7/1976, din revista noastră, nu apare Victor Hugo — alături de Liszt, Paganini, Rossini, George Sand și Al. Dumas-tată — ci... Hector Berlioz. „Subsemnatul posed un tablou cu o vechime foarte mare, care-l arată pe H. Berlioz și nu pe V. Hugo”, argumentează corespondentul nostru, fără a ne furniza detalii suplimentare referitoare la respectiva pictură și fără a ne trimite, eventual, o fotocopie a ei. La rîndul nostru, precizăm că: ilustrația, inclusiv indicația ei explicativă, a fost reproducă după lucrarea

The Nineteenth Century, de Asa Briggs, apărută în 1970 în editura londoneză Thomas and Hudson.

36 SAU 37?

ALEXANDRU N. VASILESCU, din București, ne întreabă dacă nu cumva în nr. 7/1971 al revistei noastre, s-a strecurat o inadverșă. Din lista publicată la p. 74 a respectivului număr rezultă că la acea dată, 36 oameni politici americani fuseseră aleși președinți al S.U.A. „Atunci, de ce despre Richard M. Nixon al 36-lea pe lista din revistă — s-a spus că a fost cel de-al 37-lea președinte?” se miră, pe bună dreptate, corespondentul nostru bucureștean.

Într-adevăr, pînă în 1971, 36 persoane primiseră înalta învestitură, unele pentru două, sau mai multe perioade de 4 ani, consecutiv. Numai Grover Cleveland a fost ales în două legislaturi distanțate una de cealaltă — 1885 și 1893 — el fiind socotit astfel de toate listele cronologice americane, drept al 22-lea și, respectiv, al 24-lea președinte. Dar am avut și noi dreptate atunci când l-am calculat pe Cleveland o singură dată și l-am înscris pe Richard M. Nixon al 36-lea pe lista titularilor Casei Albe.

ACELAȘI EVENIMENT — TREI DATE

GH. CRIȘAN, din Brașov, ne întreabă, pe mărșinea articolului: Familia Pușcariu — cărturari din taia în via, publicat în nr. 10/1976 al revistei noastre: „Cînd a murit Ioan II Pușcariu: în 1911, cum scrie Magazin istoric, sau în 1912, cum amintesc inscripția gravată pe bustul ce l-a fost ridicat în localitatea Bran, jud. Brașov”? Sau în 1917, adăugăm noi, după ce, consultînd mai multe lucrări de referință, am întîlnit și această dată a decesului lui Ioan II Pușcariu, consemnată la p. 793 a Enciclopediei Minerva, tipărită în 1939, la Cluj.

Adresîndu-ne unui descendent al ilustrului cărturar, nepotul său, Victor Pușcariu, din București, d-a-ne ne-a comunicat: Ioan II Pușcariu s-a stins din viață la 24 decembrie 1911.

MULȚUMIRI

Din corespondența sosită în ultimul timp pe adresa redacției, am reținut propunerile, sugestiile, completările și informațiile cuprinse în scrisorile următorilor cititori cărora le mulțumim: VIRGIL SEULEAN, din Tirgu Mures; CONSTANTIN I. TARULESCU, din Cluj; CORNELIA SORESCU, din Timișoara; MIRCEA C. TEODORESCU, din București.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

PLEȘOIANU IOAN, cartier Trivale, bl. 12 E, et. V, ap. 22, Pitești, solicită: nr. 1, 2, 7, 8/1967; ofera: nr. 1, 2, 12/1973; 7/1973; 1, 3, 4, 7/1974; 2, 3, 6-9/1975

SCRIPCARU T. GHEORGHE, com. Boroaia, jud. Suceava, solicită: nr. 11/1975

BARA IOAN, com. Aninoasa, str. 23 August, nr. 102 A, jud. Hunedoara, solicită: nr. 1, 2, 4, 6, 8/1974

ALEXANDRU BIBAC, str. Muntenia, nr. 13, Brașov, ofera colecția completă

URSACIU VIOLETA, Calea Victoriei, nr. 23, et. II, ap. 12, București, ofera: nr. 9/1971; 10, 12/1973; 2, 12/1974; 5, 8-12/1975; 2, 3-8/1976

TABACU VASILE, str. Iacobi, nr. 37, București, solicită: nr. 7/1975

DUCA TOMA, str. Alunului, nr. 21, București, solicită: nr. 1-4/1967; 10/1969; ofera: nr. 6, 8/1967; 5-12/1968; 1-12/1969; 1/1973; 11/1975; 3, 8/1976

IOȘIF RETEZAN, B-dul 23 August, nr. 29, sc. 1, ap. 4, Reșița, solicită: nr. 2-4, 7-10, 12/1968; 2, 4/1970; ofera: nr. 2, 4/1970; 3, 4, 8, 9/1972; 12/1973; 7, 11/1974; 3, 6, 7, 9-11/1975; 3-6, 8, 10, 11/1976

BEJENITA TEODOR, str. Casinului, nr. 25, ap. 7, Gheorghe Gheorghiu-Dej, jud. Bacău, ofera: nr. 2-9/1967, colecția 1968-1975

THEO DRAN, str. Cernica, nr. 18, București, ofera colecția completă

SOLOMON VASILE, str. N. Bălcescu, nr. 6, ap. 37, Tr. Mures, solicită nr. 1-3/1967

MUNTEANU P. MIHAI, satul Burciava, Adj. jud. Vrancea, solicită: nr. 5/1975

ION NICOLESCU, Alea Bornezești, nr. 7, București, ofera: solicită colecția completă

LUCIAN CONSTANTIN, str. Carpați, bl. 41, sc. B, ap. 23, Piatra Neamț, solicită: nr. 1, 3-6/1967

CONTENTS (Romanian History) DAN BERINDEI Historical Documents 1772-1774, the Rights of the Romanian Principalities • ST. S. GOROVEI Family Chronicles; the Kogălniceanu • M. PĂCURARIU and OTTO GREFFNER Testimonies on the 1877 War of Independence • I. URSU Alexandre Vaillant, a Faithful Friend of the Romanian People • C. POPIȘTEANU An Interview with the American Historian J. Boorstin • I. FELEA From the History of Romanian Socialism: C. Dobrogeanu-Gherea (1855-1920) • VASILE CĂRĂBIȘ Romanian Guerrillas in the First World War • C. PREDĂ Thracian Peoples and Tribes • R. A. CROSSLAND The Thracian and Dacian Languages • E. POENARU, C. SAMOILĂ and S. BOBANCU The Dacian Calendar of Sarmizegetusa • C. MERIȘCA 1457: Stephen the Great Is Proclaimed Prince of Moldavia • ST. OLTEANU Two Romanian Mediaeval Institutions for the Country's Defence • V. FAUR and M. CERGHEDEAN Outlaws' Chronicle (18th Century) • G. FILLMAN A Romanian on USS Maine • A. CALINESCU 1938: Political Notes

SOMMAIRE (Histoire roumaine) DAN BERINDEI Documents historiques 1772-1774, les droits des principautés roumaines • ST. S. GOROVEI Chronique de famille: les Kogălniceanu • M. PĂCURARIU et OTTO GREFFNER Témoignages sur la Guerre d'Indépendance de 1877 • I. URSU Alexandre Vaillant, un ami dévoué du peuple roumain • C. POPIȘTEANU Une interview avec l'historien américain Daniel J. Boorstin • I. FELEA Histoire du socialisme roumain: C. Dobrogeanu-Gherea (1855-1920) • VASILE CĂRĂBIȘ Guerrillas roumaines dans la première guerre mondiale • C. PREDĂ Peuples et tribus thraces • R. A. CROSSLAND Les langues dace et thrace • E. POENARU, C. SAMOILĂ et S. BOBANCU Le calendrier dace de Sarmizegetusa • C. MERIȘCA 1457: Etienne le Grand est proclamé prince de Moldavie • ST. OLTEANU Deux institutions médiévales roumaines destinées à la défense du pays • V. FAUR et M. CERGHEDEAN Chronique des haidoucs (18e siècle) • G. FILLMAN Un Roumain sur l'USS Maine • A. CALINESCU 1938: notes politiques

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) ДАН БЕРИНДЕЙ Документы истории 1772-1774-ых гг. • Права румынских княжеств • ШТ. С. ГОРОВЕЙ Летопись семьи Когăлницану • М. ПĂКУРАРИУ, ОТТО ГРЕФФЕНЕР Свидетельства о войне за независимость 1877-го г. • М. УРСУ Александр Ваянт, Преданный друг румынского народа • К. ПОПИШТИНУ Интервью с американским историком Даниэл Ж. Бурстин • И. ФЕЛЯ Из истории румынского социализма: К. Доброджану-Гереша (1855-1920) • ВАСИЛЕ КĂРĂБИШ Румынские партизаны в первой мировой войне • К. ПРЕДА Фракийские племена • Р. А. КРОССЛАНД Дакийский и фракийский языки • Е. ПОЕНАРУ, К. САМОИЛА, Ш. БОБАНКУ Дакский календарь в Сармизегетуса • К. МЕРИШКА 1457-ый г.: провозглашение Стефана Великого господарем Молдовы • ШТ. ОЛТИНУ Два румынских средневековых учреждения, предназначенные защиты страны • В. ФАУР, М. ЦЕРГЕДИАН Гайдюки — хроника (XVIII в.) • Г. ФИЛЛМАН Румын на американском броненосце „Мэн“ • А. КĂЛИНЕСКУ Дневник 1938-ый г.

INHALT (Rumänische Geschichte) DAN BERINDEI Geschichtsdokumente der Jahre 1772-1774, die Rechte der Rumänischen Fürstentümer • ST. S. GOROVEI Familienchroniken: jene namens Kogălniceanu • M. PĂCURARIU, OTTO GREFFNER Bezeugungen des Unabhängigkeitskrieges von 1877 • I. URSU Alexandre Vaillant — ein treuer Freund des rumänischen Volkes • C. POPIȘTEANU Ein Interview mit dem amerikanischen Historiker Daniel J. Boorstin • I. FELEA Aus der Geschichte des rumänischen Sozialismus: C. Dobrogeanu-Gherea (1855-1920) • VASILE CĂRĂBIȘ Rumänische Partisanen im ersten Weltkrieg • C. PREDĂ Thrakische Stämme und Geschichte • R. A. CROSSLAND Die dakische- und thrakische Sprache • E. POENARU, C. SAMOILĂ S. BOBANCU Der dakische Kalender Sarmizegetusa • C. MERIȘCA 1457: Die Proklamation Ștefan des Großen als Fürst der Moldau • ST. OLTEANU Zwei zur Verteidigung des Landes, aussergewöhnliche mittelalterliche rumänischen Anstalten • V. FAUR, M. CERGHEDEAN Heiduckenchronik (18. Jahrhundert) • G. FILLMAN Ein Rumäne auf USS Maine • A. CALINESCU 1938-Politische Aufzeichnungen

SUMARIO (Historia rumana) DAN BERINDEI Documentos de la historia 1772-1774, los derechos de los Principados Rumanos • ST. S. GOROVEI Crónicas de familias: los Kogălniceanu • M. PĂCURARIU, OTTO GREFFNER Testimonios sobre la guerra de independencia de 1877 • I. URSU Alexandre Vaillant — un amigo fiel del pueblo rumano • C. POPIȘTEANU Entrevista con el historiador norteamericano Daniel J. Boorstin • I. FELEA De la historia del socialismo rumano: C. Dobrogeanu-Gherea (1855-1920) • VASILE CĂRĂBIȘ Guerrilleros rumanos en la primera guerra mundial • C. PREDĂ Pueblos y tribus tracios • R. A. CROSSLAND Los idiomas dacio y tracio • E. POENARU, C. SAMOILĂ, S. BOBANCU El calendario dacio de Sarmizegetusa • C. MERIȘCA 1457, año de la proclamación de Esteban el Magno como príncipe de Moldavia • ST. OLTEANU Dos instituciones medievales rumanas destinadas a defender el país • V. FAUR, M. CERGHEDEAN Crónica de bandolerismo justiciero (s. XVIII) • G. FILLMAN Un rumano en el USS Maine • A. CALINESCU 1938: apuntes políticos

ABONNEMENTS: ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada
13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex: 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului
nr. 2, parter — Sectorul 1
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța
poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina
Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă,
Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu,
Domnica Zavoicinschi
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE:
Valeriu Buduru
PREZENTAREĂ ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tânase
CORECTURA: Constanța Avram,
Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la
oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul
unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

